

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ

**TÜRKİYE’DE ANONİM MEKAN ÜRETİMİ ÖRNEĞİ
OLARAK BEYKOZ İLÇESİ MAHALLE CAMİLERİNİN
MİMARİ VE İÇ MEKANSAL ANALİZİ**

Yüksek Lisans Tezi

MERYEM ODABAŞI

İSTANBUL, 2018

T.C.

BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

İÇ MEKAN TASARIMI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**TÜRKİYE’DE ANONİM MEKAN ÜRETİMİ
ÖRNEĞİ OLARAK BEYKOZ İLÇESİ MAHALLE
CAMİLERİNİN MİMARİ VE İÇ MEKANSAL
ANALİZİ**

Yüksek Lisans Tezi

MERYEM ODABAŞI

TEZ DANIŞMANI: DR. ÖĞR. ÜYESİ GÖKSUN AKYÜREK ALTÜRK

İSTANBUL, 2018

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İÇ MEKAN TASARIMI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

Tezin Adı: Türkiye’de Anonim Mekan Üretimi Örneği Olarak Beykoz İlçesi
Mahalle Camilerinin Mimari ve İç Mekansal Analizi
Öğrencinin Adı Soyadı: Meryem ODABAŞI
Tez Savunma Tarihi: 28.05.2018

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğu Fen Bilimleri Enstitüsü tarafından onaylanmıştır.

Dr. Öğr. Üyesi Yücel Batu SALMAN
Enstitü Müdürü
İmza

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Sezin Hatice TANRIÖVER
Program Koordinatörü
İmza

Bu Tez tarafımızca okunmuş, nitelik ve içerik açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak yeterli görülmüş ve kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmzalar

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Göksun Akyürek Altürk

Üye
Doç. Dr. Sezin Hatice Tanrıöver

Üye
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Ceylanlı

ÖNSÖZ

Tez çalışmam boyunca beni yönlendiren ve araştırmalarımnda bana zamanını ayırıp sabırla ve büyük bir ilgiyle bana faydalı olabilmek için elinden geleni yapan tez danışmanım sayın Dr. Öğr. Üyesi Göksun AKYÜREK ALTÜRK' e sonsuz teşekkürü bir borç biliyor ve şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca, tüm dernek başkanları ve yetkililerle görüşmemi sağlayan babam Yusuf Odabaşı'na ve görüştüğüm tüm yetkililere teşekkür ederim. Hayatımın iyi ve kötü her anında sevgi ve varlıklarını esirgemeyen, bu hayattaki en büyük şansım olan anneme, aileme ve çok sevdiğim arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunarım.

İstanbul,2018

Meryem ODABAŞI

ÖZET

TÜRKİYE’DE ANONİM MEKAN ÜRETİMİ ÖRNEĞİ OLARAK BEYKOZ İLÇESİ MAHALLE CAMİLERİNİN MİMARİ VE İÇ MEKANSAL ANALİZİ

MERYEM ODABAŞI

İÇ MEKAN TASARIMI

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Göksun AKYÜREK ALTÜRK

Mayıs 2018, 116 sayfa

Türkiye’de bugün sayısı 80.000’i aşan cami yapılarının sayısal çokluğuna karşılık, bu yapıların çoğunda mimari/mekânsal çeşitlilik ve nitelik açısından gözlenen sorunlar yeni bir tartışma konusu oluşturmaktadır. Cami mimarisi incelendiğinde, klasik dönemde Mimar Sinan’ın mimari kimliğinin en önemli öğeleri olan merkezi kubbeli ve kare planlı on altıncı yüzyıl camilerini model alan ve sayısız farklı biçimde yeniden uyarlayan örneklerin yaygın bir şekilde inşa edildiği görülmektedir. Bu camilerin bir bölümü, İstanbul’un hızlı yayılma sürecinde, konut dokusu içinde toplumsal dayanışma örüntüleri ile mimarın görünür olmadığı anonim süreçlerle oluşturulan ‘Klasik Dönem Osmanlı Cami’ tipolojisine dayanan mahalle camileridir. Tez kapsamında, Türkiye’de tarihsel bir olgu olarak yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren uzun bir sürece yayılan klasik cami tipolojisinin oluşumu ve bunun ele alınan örneklerdeki yansımaları da önemli bir tartışma konusu oluşturmaktadır. Bu çalışmada, temel olarak İstanbul’un Beykoz ilçesinden seçilen örnek mahalle camileri çeşitli analiz yöntemleriyle incelenerek söz konusu yapıları oluşturan dinamiklerin ve mimari özelliklerin ortaya konması amaçlanmaktadır. Bu amaçla, günümüz cami mimarisinde rol alan aktörler ve cami inşaatının nasıl bir süreç ile ortaya çıktığı; yasal mevzuat, Diyanet İşleri Başkanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü ile cami yaptırma dernekleri, vakıflar ve cemaat dinamikleri üzerinden tartışmaya açılmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde gelişimini sürdüren cami mimarisini birtakım bileşenler oluşturmuştur. Bu bileşenler, burada genel hatlarıyla ‘ana mimari elemanlar’ ve ‘iç mekân elemanları’ olarak açıklanmaktadır. Tezin alan çalışması bölümünde, Beykoz bölgesinden seçilen mahalle camileri tekil hikayeleri ile birlikte mimari/mekânsal nitelikleri açısından değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmelerin, toplumsal üretim sürecinin sonucu olan ‘cami yapısı’ ürününün; onu üreten eyleme geri gidilerek, üretim ve anlamlandırma sürecini aydınlatması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mekân Üretimi, Anonim Mahalle Camileri, Cami Mimarlığı, Cami İç Mekanları

ABSTRACT

ARCHITECTURAL AND INTERIOR SPACE ANALYSIS OF NEIGHBORHOOD MOSQUES IN BEYKOZ AS EXAMPLES OF ANONYMOUS SPATIAL PRODUCTION IN TURKEY

MERYEM ODABAŞI

INTERIOR DESIGN

Thesis Supervisor: Assist. Prof. Göksun AKYÜREK ALTÜRK

May 2018, 116 pages

The mosque structures in Turkey, whose number exceeds 80.000, have become a new theme of discussion in terms of their architectural and spatial quality. When the mosque architecture is examined, it is seen that examples that follow and interpret the sixteenth century mosques with central dome and square plan, which mark the architecture of Mimar Sinan in the classical period, are widely constructed. Part of these mosques, built during Istanbul's rapid expansion process, with the patterns of social solidarity in housing areas, are based on the "Classical Ottoman Mosque" typology where the architect completely is invisible, in. Within the scope of the thesis, the formation of a classical mosque typology over a long period of time from the second half of the twentieth century on, as a historical fact in Turkey, and its reflections on the samples constitute a significant discussion. In this study, it is aimed to reveal the dynamics of production and the architectural features of exemplary neighborhood mosques by using various analysis methods, all selected from the Beykoz district of Istanbul. For this purpose, actors of actual mosque architecture and their construction processes will be opened into discussion with the headings of Legislation, Directorate of Religious Affairs, General Directorate of Foundations and local mosque building associations, foundations and community dynamics. Mosque architecture, which continues its development in the historical process, constituted several components. These components are generally described here as 'Main Architectural Elements' and 'Interior Design Features'. In the section of the field study, the neighborhood mosques selected from the Beykoz region are evaluated in terms of their architectural / spatial qualities together with their individual stories. These evaluations are aiming to go back and illuminate the process of production and meaning of the 'mosque structure', which is the output of a complex social production process.

Keywords: Production of Space, Anonymous Neighborhood Mosques, Mosque Architecture, Mosque Interior Design

İÇİNDEKİLER

TABLolar.....	x
ŞEKİLLER.....	xi
1. GİRİŞ.....	1
1.1 ÇALIŞMANIN AMACI.....	1
1.2 ÇALIŞMANIN KAPSAMI.....	2
1.2 VERİ VE YÖNTEMLER.....	3
2. CAMİ KAVRAMI VE KLASİK CAMİ TİPOLOJİSİNİN OLUŞUMU.....	5
2.1 CAMİ YAPISININ MİMARİ/MEKANSAL ARKA PLANI.....	5
2.2 KLASİK CAMİ TİPOLOJİSİNİN OLUŞUMU.....	8
3. GÜNCEL CAMİ MİMARLIĞININ OLUŞUM SÜREÇLERİ VE AKTÖRLER.....	14
3.1 CAMİ İNŞAATINA DAİR YASAL MEVZUAT.....	15
3.2 DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI VE VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ'NÜN ROLÜ.....	19
3.3 VAKIFLAR, DERNEKLER VE CEMAAT.....	22
4. CAMİ MİMARİSİNİN TEMEL ÖĞELERİ.....	26
4.1 ANA MİMARİ BİLEŞENLER.....	26
4.1.1 Minare.....	26
4.1.2 Avlu.....	27
4.1.3 Son Cemaat Mahalli.....	29
4.1.4 Abdesthane ve Tuvaletler.....	29
4.1.5 Musalla Taşı ve Cenaze Merasimi.....	30
4.2 İÇ MEKAN BİLEŞENLERİ.....	31
4.2.1 Harim.....	32
4.2.2 Mihrap.....	32
4.2.3 Minber.....	34
4.2.4 Vaaz Kürsüsü.....	35
4.2.5 Müezzin Mahfili.....	36
4.2.6 Kadınlar Mahfili.....	36
4.2.7 Aydınlatma.....	37

4.2.8 Akustik.....	38
4.2.9 Havalandırma ve Isıtma.....	39
4.2.10 Süsleme.....	39
5. BEYKOZ BÖLGESİNDE SEÇİLİ ÖRNEK CAMİLERİN MİMARİ VE İÇ	
MEKANSAL ANALİZİ.....	40
5.1 ÇAVUŞBAŞI MERKEZ CAMİ.....	41
5.1.1 Mimari Unsurlar.....	43
5.1.1.1 Yeri ve Konumu.....	43
5.1.1.2 Finansal Kaynak ve Projelendirme.....	44
5.1.1.3 Ölçek ve Oran.....	44
5.1.2 İç Mekan Unsurları.....	46
5.1.2.1 Planlama ve Yönlendirme.....	46
5.1.2.2 Aydınlatma.....	52
5.1.2.3 Akustik.....	54
5.1.2.4 Havalandırma ve Isıtma.....	55
5.1.2.5 İç Mekan Elemanları.....	56
5.1.2.6 Bitiş Yüzeyleri.....	64
5.2 KAVACIK HASAN YAVUZ CAMİSİ.....	66
5.2.1 Mimari Unsurlar.....	67
5.2.1.1 Yeri ve Konumu.....	67
5.2.1.2 Finansal Kaynak ve Projelendirme.....	68
5.2.1.3 Ölçek ve Oran.....	68
5.2.2 İç Mekan Unsurları.....	70
5.2.2.1 Planlama ve Yönlendirme.....	70
5.2.2.2 Aydınlatma.....	77
5.2.2.3 Akustik.....	78
5.2.2.4 Havalandırma ve Isıtma.....	79
5.2.2.5 İç Mekan Elemanları.....	79
5.2.2.6 Bitiş Yüzeyleri.....	85
5.3 KARLITEPE MERKEZ CAMİSİ.....	88
5.3.1 Mimari Unsurlar.....	89
5.3.1.1 Yeri ve Konumu.....	89

5.3.1.2 Finansal Kaynak ve Projelendirme.....	91
5.3.1.3 Ölçek ve Oran.....	92
5.3.2 İç Mekan Unsurları.....	93
5.3.2.1 Planlama ve Yönlendirme.....	93
5.3.2.2 Aydınlatma.....	98
5.3.2.3 Akustik.....	100
5.3.2.4 Havalandırma ve Isıtma.....	100
5.3.2.5 İç Mekan Elemanları.....	101
5.3.2.6 Bitiş Yüzeyleri.....	104
6. TARTIŞMA VE SONUÇ.....	106
KAYNAKÇA.....	117
EKLER	
Ek A.1 Görüşmelerde Sorulan Sorular Tablosu.....	127
Ek A.2 Protokol.....	129
Ek A.3 Yurt Genelinde Yapılacak Cami Projelerinde Bulunması Gereken Asgari Unsurlar ve Müştemilatlar Tablosu.....	131
Ek A.4 Müftülükçe Temin Edilen EK-96/1.....	132
Ek A.5 Müftülükçe Temin Edilen EK-96/2.....	133
Ek A.6: Müftülükçe Temin Edilen EK-96/3.....	134
Ek A.7 Müftülükçe Temin Edilen EK-96/4.....	135
Ek A.8 Müftülükçe Temin Edilen EK-97.....	136
Ek A.9 Erken Dönem Osmanlı Selatin Cami Mihrap Köşelikleri.....	137
Ek A.10 Erken Dönem Osmanlı Selatin Cami Mihrap Kavrasaları.....	138
Ek A.11 Erken Dönem Osmanlı Selatin Cami Mihrab Ahnlıkları	139
Ek A.12 Erken Dönem Osmanlı Selatin Cami Mihrab Çerçevesleri.....	140
Ek A.13 Erken Dönem Osmanlı Selatin Cami Mihrab Taçları.....	141
Ek A.14 Bergama Ulu Camii Minberi, Genel Görünüş.....	142

Ek A.15 Bursa Ulu Camii Minberi,Bordür Detayı.....	142
Ek A.16 Edirne Eski Camii Minberi, Basamak Detayı.....	143
Ek A.17 Hırka-i Şerif Camisi Vaaz Kürsüsü.....	144
Ek A.18 Dolmabahçe Camisi Vaaz Kürsüsü.....	144

TABLolar

Tablo 2.1: Bulundukları Yerleşim Birimlerine Göre Camiler.....	12
Tablo 3.1: Cami Yapımındaki Süreçler Mevcut Durum Tablosu.....	14
Tablo 3.2: Camilerin Heyelan ve Su Baskınlarından Etkilenme Durumu.....	15
Tablo 3.3: Tip Cami, Kuran Kursu ve Lojman Projeleri Gereklilikleri Tablosu.....	18
Tablo 3.4: Yaptırınlara Göre Camilerin Dağılımı.....	22
Tablo 3.5: Giderlerinin Karşılama Biçimlerine Göre Camiler.....	23
Tablo 5.1: Beykoz Bölgesi Nüfus Grafiği.....	40
Tablo 5.2: Çavuşbaşı Merkez Camisi.....	42
Tablo 5.3: Kavacık Hasan Yavuz Camisi.....	66
Tablo 5.4: Karlıtepe Merkez Camisi	89
Tablo 6.1: Örnek Camilerin Klasik Osmanlı Dönemi Camisiyle Karşılaştırılması	109
Tablo 6.2: Örnek Camilerin İç Mekan Elemanlarının Klasik Osmanlı Dönemi Camisiyle Karşılaştırılması.....	112

ŞEKİLLER

Şekil 2.1: Mescid-i Nebevi (622-623).....	6
Şekil 2.2: Djenne Camii, Mali	7
Şekil 2.3: Süleymaniye Camii, İstanbul.....	7
Şekil 2.4: Vedat Dalokay Kocatepe Camisi Projesi.....	11
Şekil 2.5: Kocatepe Camisi, Ankara.....	11
Şekil 3.1: Vakıflar Genel Müdürlüğünün 120 Kişilik Cami Tip Projesi Planı.....	20
Şekil 3.2: Vakıflar Genel Müdürlüğünün 300 Kişilik Cami Tip Projesi Planı.....	21
Şekil 3.3: Vakıflar Genel Müdürlüğünün 500 Kişilik Cami Tip Projesi Planı.....	21
Şekil 4.1: Minare Tiplerinden Örnekler.....	27
Şekil 4.2: Süleymaniye Camisi Dış Avlusu.....	28
Şekil 4.3: Sultanahmet Camisi İç Avlusu.....	28
Şekil 4.4: Süleymaniye Camisi Son Cemaat Mahali	29
Şekil 4.5: İstanbul Şehzade Camisi Şadırvanı.....	30
Şekil 4.6: Beyazıd Cami Avlusu Musalla Taşı.....	30
Şekil 4.7: Süleymaniye Camisi İç Mekân Plan Şeması	31
Şekil 4.8: Eyüp Sultan Camisi Harim Alanı	32
Şekil 4.9: Ayasofya Camisi Mihrabı	33
Şekil 4.10: Klasik Dönem Osmanlı Selatin Cami Mihrabı Bölümleri Şeması.....	34
Şekil 4.11: Ayasofya Camisi Minberi.....	35
Şekil 4.12: Nusretiye Camisi Vaaz Kürsüsü.....	35
Şekil 4.13: Mihrimah Sultan Camisi Müezzin Mahfili.....	36
Şekil 4.14: Kılıç Ali Paşa Camisi Kadınlar Mahfili.....	37
Şekil 5.1: Beykoz Bölgesinin Harita Üzerindeki Yeri ve Bölgeleri.....	41
Şekil 5.2: Cami Konumunu Belirten Harita.....	43
Şekil 5.3: Çavuşbaşı Merkez Camii Görünüş Şeması.....	45
Şekil 5.4: Çavuşbaşı Merkez Camisi Bölgedeki Görünümü.....	46
Şekil 5.5: Çavuşbaşı Merkez Camii Bodrum Kat Plan Şeması.....	46
Şekil 5.6: Çavuşbaşı Merkez Camii Yönlendirici Tabelalar	47
Şekil 5.7: Çavuşbaşı Merkez Camii Ara Sokağa Açılan Mekanlar	48
Şekil 5.8: Çavuşbaşı Merkez Camii Ana İbadet Mekânı Plan Şeması.....	48

Şekil 5.9: Çavuşbaşı Merkez Camii Kadınlar Mahfili Katı Plan Şeması.....	49
Şekil 5.10: Çavuşbaşı Merkez Cami Kuran Kursu Bölümleri.....	50
Şekil 5.11: Çavuşbaşı Merkez Camii Çay Ocağı ve Kütüphanesi.....	51
Şekil 5.12: Çavuşbaşı Merkez Camii Avlusu	51
Şekil 5.13: Çavuşbaşı Merkez Camii Tuvalet ve Abdesthanesi.....	52
Şekil 5.14: Merkezi Avize ve Kullanılan Çeşitli Pencereleer.....	53
Şekil 5.15: Cami İçerisinde Kullanılan Avize Stili.....	54
Şekil 5.16: İç Mekânda Kullanılan Klimalar ve Açılan Pencereleer.....	55
Şekil 5.17: Çavuşbaşı Merkez Camii Mihrabı.....	56
Şekil 5.18: Çavuşbaşı Merkez Camii Minberi.....	58
Şekil 5.19: Çavuşbaşı Merkez Camii Vaaz Kürsüsü.....	59
Şekil 5.20: Çavuşbaşı Merkez Camii Müezzin Mahfili.....	60
Şekil 5.21: Cami İçerisinde Bulunan Kütüphane ve Rahleleer.....	61
Şekil 5.22: Cami İçerisindeki Ayaklı Saat.....	62
Şekil 5.23: Özel Durumu Olan Kişiler İçin Ayrılmış Bölüm.....	63
Şekil 5.24: Giriş Bölümündeki Ayakkabılıklar ve Krokisi.....	63
Şekil 5.25: Çavuşbaşı Merkez Camisi İç Mekan Halısı	64
Şekil 5.26: Çavuşbaşı Merkez Camisi İç Mekan Süslemeleri.....	65
Şekil 5.27: Hasan Yavuz Camisi Uydu Görüntüsü.....	67
Şekil 5.28: Hasan Yavuz Camisi Görünüş Şeması	69
Şekil 5.29: Hasan Yavuz Camisi Sokak Görünümü	69
Şekil 5.30: Hasan Yavuz Camisi Bodrum Kat Plan Şeması.....	70
Şekil 5.31: Hasan Yavuz Camisi Ek Binası ve Ticari Yapıları.....	71
Şekil 5.32: Camiye Ait Bodrum Katındaki Ticari Mekanlar	72
Şekil 5.33: Hasan Yavuz Camisi Şadırvan ve Tuvaletleer.....	73
Şekil 5.34: Hasan Yavuz Camisi Giriş Holü ve Son Cemaat Mahalli.....	74
Şekil 5.35: Hasan Yavuz Camisi İbadet Mekanları Plan Şeması.....	74
Şekil 5.36: Hasan Yavuz Camisi Ana İbadet Mekânı.....	75
Şekil 5.37: Hasan Yavuz Camisi Ana İbadet Mekânı Genişletilen Kısımlar.....	76
Şekil 5.38: Hasan Yavuz Camisi Harim Katındaki Kadınlar Namaz Kılma Bölümü.....	76
Şekil 5.39: Hasan Yavuz Camisi Minare Merdiven Holü.....	77
Şekil 5.40: Hasan Yavuz Camisi İç Mekanda Kullanılan Aydınlatmalar.....	78

Şekil 5.41: Hasan Yavuz Camisi İklimlendirmeye Ait Resimler.....	79
Şekil 5.42: Hasan Yavuz Camisi Mihrabı	80
Şekil 5.43: Hasan Yavuz Camisi Minberi.....	81
Şekil 5.44: Hasan Yavuz Camisi Vaaz Kürsüsü.....	82
Şekil 5.45: Hasan Yavuz Camisi Müezzin Mahfili.....	83
Şekil 5.46: Hasan Yavuz Camisi Oturarak Namaz Kılanlar İçin Ayrılan Bölüm.....	84
Şekil 5.47: Hasan Yavuz Camisi Kitaplıklar.....	85
Şekil 5.48: Hasan Yavuz Camisi Halıları.....	86
Şekil 5.49: Hasan Yavuz Camisi İç Mekan Duvar ve Süslemeler.....	87
Şekil 5.50: Hasan Yavuz Camisi Kadınlar Mahfili İç Mekan Duvar ve Süslemeler.....	88
Şekil 5.51: Karlitepe Merkez Camisi Uydu Görüntüsü.....	90
Şekil 5.52: Karlitepe Merkez Camisi Minaresinden Manzara Görünümü.....	90
Şekil 5.53: Karlitepe Merkez Camisi Bağış İlanı	91
Şekil 5.54: Karlitepe Merkez Camisi Görünüş Şeması.....	92
Şekil 5.55: Karlitepe Merkez Camisi Çevresel Bağlamdaki Görüntüsü.....	93
Şekil 5.56: Karlitepe Merkez Camii Bodrum Kat Plan Şeması	94
Şekil 5.57: Karlitepe Merkez Camii Bodrum Kat Mescit Bölümü.....	95
Şekil 5.58: Karlitepe Merkez Camii Ana İbadet Kütlesi Plan Şeması.....	96
Şekil 5.59: Karlitepe Merkez Camii Şadırvan Binası.....	96
Şekil 5.60: Karlitepe Merkez Camii Abdest Alma Bölümü.....	97
Şekil 5.61: Karlitepe Merkez Camii Kule Kütüphane ve Seyir Terası.....	97
Şekil 5.62: Karlitepe Merkez Camii Restoran Binası	98
Şekil 5.63: Karlitepe Merkez Camii İç Mekan Açıklıklar ve Aydınlatma.....	99
Şekil 5.64: Karlitepe Merkez Camii Kubbe Gizli Aydınlatması.....	99
Şekil 5.65: Karlitepe Merkez Camii'nde Bulunan Klimalar.....	101
Şekil 5.66: Karlitepe Merkez Camisi Mihrap, Minber ve Vaaz Kürsüsü.....	102
Şekil 5.67: Karlitepe Merkez Camisi Mihrap, Minber ve Vaaz Kürsüsü.....	102
Şekil 5.68: Karlitepe Merkez Camisi Diğer Mobilyalar.....	103
Şekil 5.69: Karlitepe Merkez Camisi Müezzin Mahfili.....	103
Şekil 5.70: Karlitepe Merkez Camii İç Mekanı.....	104
Şekil 5.71: Karlitepe Merkez Camii İç Mekan Kapısı	105

1. GİRİŞ

1.1 ÇALIŞMANIN AMACI

Cami; en genel tanımıyla Müslümanların ibadet görevini yerine getirmek için bir araya geldiği toplanma yeridir. 2006'da 78 bin 608 olan cami sayısı 2017 yılında 90 bine yükselmiş ve aradan geçen 11 yılda Türkiye genelinde yaklaşık 13 bin artan cami sayısı ülkedeki nüfus artış hızı oranının da üzerine çıkmıştır (www.cnnturk.com, 2018). Türkiye'de 39.687 köy camisi, 29.336 mahalle camisi, 3.230 merkez büyük cami, 378 selatin cami ve ayrıca 2.631'de mescit bulunmaktadır (Onay A. 2008, s.53). Bu rakamlara göre Türkiye'de camilerin yüzde52'si köy camisi, yüzde38'i mahalle camisi, yüzde4'ü merkez büyük cami ve yüzde1'i de selatin camisidir (Onay A. 2008, s.53). Camilerin rakamsal olarak çokluğuna ve hızlı artışına rağmen mekânsal kalite ve mimari tasarımlarının gelişimi ve değişimi başka bir tartışma konusu oluşturmaktadır. Yirminci yüzyıl cami mimarisi tartışmalarına, mimarlık camiasına ek olarak birçok farklı disiplinin müdahil olması, konunun mimarlık camiasının tekeline olmaması ve bakış açısının genişlemesi açısından önemlidir (Taşar 2015, s.8). Bu mesele siyasi erk ve bürokrasi başta olmak üzere, sosyal medya, basılı ve görsel medyada yerini çokça bulan bir konu olmuştur (Taşar 2015, s.8). Cami mimarisinin Türkiye'deki gelişimi incelendiğinde Mimar Sinan'ın on altıncı yüzyılda en yüksek seviyeye ulaştırdığı tek ve yarım kubbeli kare planlı cami örneklerinin bir tipoloji oluşturduğu, tekrarlarının öykülenerek yaygın bir şekilde yapılageldiği görülmüştür (Büyükşahin 2017, s.68). Camilerin büyük çoğunluğu kentin hızlı yayılma sürecinde, konut dokusu içinde toplumsal dayanışma örüntüleri eliyle, mimarın görünür olmadığı anonim süreçlerle oluşmuş 'Klasik Dönem Osmanlı Cami' tipolojisine dayanan mahalle camileridir. Henri Lefebvre'ye göre (2016, s.67); toplumların mekânsal pratikleri, kendi mekanlarını da üretir/yaratır. Bu mekanları diyalektik bir etkileşim içinde ortaya koyar ve varsayar: onlara hâkim olarak ve sahip çıkarak yavaşça ve kesin olarak üretir. Analize tabi tutulduğunda, bir toplumun mekânsal pratikleri onlara ait mekanları ile birlikte karşılıklılık içinde anlaşılabilir. Bu doğrultuda, çoğulluklar içinde toplumun mekânsal bir pratik olarak gerçekleşen 'toplulu ibadet' anlayışı da yüzyıllar içinde kendi mekânı olan cami yapılarını yaratmıştır.

Tez kapsamında bu dinamik mekânın çeşitli mimari / iç mekansal analiz yöntemleriyle deşifre edilerek onu oluşturan dinamiklerin ve mimari / iç mekansal niteliklerinin ortaya konması amaçlanmaktadır. İnsanların gündelik hayatlarını geçirdiği mimari çevreler, onların beğeni, kültür ve bilinçlerini şekillendirir ve yansıtır. Yapımında yasal boşlukların olduğu, belli kural ve denetimlerin olmadığı cami yapıları ise günümüzde kent içerisinde birçok farklı şekilde kendini göstermektedir. Çoğu, halkın katkıları ile yapılan ve yapım sürecindeki aktörleri farklılık gösteren toplumsal yapılardır. Bu çalışmanın amacı; toplumun kendi mekânsal üretimi olan anonim mahalle camilerinin belirli örnekler üzerinden oluşum sürecini ve sonuç ürün niteliklerini tartışmaya açmaktır. Mahalle camilerinin aktörlerinin kim olduğu, plansız yerleşim bölgelerinde nasıl süreçlerle ortaya çıktıkları ve oluşan sonuç ürünün mimari / iç mekansal niteliklerinin ne tür dinamiklere bağlı olarak oluştuğu sorularına cevap aranmaktadır.

1.2 ÇALIŞMANIN KAPSAMI

Cami mimarisinin tarihsel gelişim süreci içinde önemli bir kırılma noktası varsayılan ‘Klasik Cami Tipolojisinin’ oluşumunun Cumhuriyet Dönemi’nde beliren bir olgu olduğu farklı araştırmacılar tarafından iddia edilmektedir (Örn. Hatipoğlu 2009, Şahin 2013). Erken Cumhuriyet Dönemi’ndeki ‘dinin modernleşmesi ve millileşmesi’, ‘İslam’a değil, halka hizmet’ gibi devlet politikaları izlenmiştir. Erken Cumhuriyet Dönemi’nin ardından çok partili demokrasiye geçilmesiyle birlikte izlenen politikalarda İslami vurgunun arttırıldığı görülmektedir. 1940’lı yıllardaki ekonomik politikalar sonucunda sanayileşmeyle beraber, 1950’lerde kentlere yönelik büyük göç dalgaları oluşmuştur. Böylece, köyden kente göçün hızlı artışı, yetersiz konut arzına bağlı olarak yeni gelişen konut alanlarına kuralsız ve plansız yer seçimi, mimarsız tasarım ve programsız inşaa süreçleri ile oluşan gecekondu mahalleleri ve o mahallelerin önemli bir ögesi olan anonim mahalle camileri bu sürecin önemli sonuçlarıdır. Çalışma, genel anlamda camilerin literatürdeki yeri ile cami yapısının mimari / iç mekansal ve tarihsel arka planına değinerek konu ile ilgili genel bilgileri tanımlarken aynı zamanda anonim mahalle camilerinin oluşum süreçlerini de tartışmayı hedeflemektedir. Ayrıca, mahalle camilerinde çokça rastlanan ‘Klasik Dönem Osmanlı Cami Tipolojisi’nin ortaya

çıkışının nedenleri ve mimari /iç mimari öğelerdeki etkileri incelenecektir. İslam inancına göre, bir inananın cami yaptırması veya yardımında bulunması teşvik edilmektedir. Bu inanış, toplu ibadet mekanı olan mahalle camilerinin ana bilincini oluşturur denilebilir. Camilerin yapımı genelde cami yaptırma dernekleri, hayırsever kişi ve kurumlar tarafından üstlenilmektedir. Tez kapsamında, camilerin oluşum sürecine dair aktör ve rolleri açıklama açısından ‘Genel Mevzuat ve Yasalar’, ‘Diyanet İşleri Başkanlığı ve Vakıflar Genel Müdürlüğü’, ‘Vakıflar, Dernekler ve Cemaat’ başlıkları açılarak mahalle camilerinin oluşumundaki rol sahipleri ve her birinin etkilerinin belirlenmesi ile yapıların oluşum süreci tanımlanacaktır. Tarihsel süreç içerisinde işlevsel olarak gelişim gösteren cami yapıları, kültürlerle etkileşim göstererek birtakım bileşenler oluşturmuştur. Tez kapsamında cami mimarisini oluşturan ana kütle ve parçalarının temel özellikleri tanımlanacak ve iç mekânı oluşturan öğeler ayrıntılı olarak görselleştirilecek ve tartışılacaktır. Bu çalışmada, seçilen örneklerin tekil hikayeleri ile birlikte inşaat süreçlerine dair bilgiler, sonuç ürünün mimari / iç mekansal niteliklerini belirleyen etkenler olarak ele alınmaktadır. Anonim mahalle camilerinin örneklem olarak incelenmesi amacıyla kent çeperinde konumlanmış, imarsız yerleşim bölgesine sahip Beykoz bölgesinden örnekler seçilmiştir. Seçilen mahalle camilerinin, mekânsal niteliklerinin mimari ve iç mekân özellikleri açısından, nicel ve nitel gözlemlerle değerlendirilmesi tezin amaçlarından bir tanesidir. İncelenen camilerin tekil hikayelerinin ve yapım süreçlerine dair bilgilerin elde edilmesi için yapıları yaptıran ve yetkili kişilerle iletişime geçilmiştir. Bu değerlendirmeler sayesinde, toplumsal bir üretim sürecinin sonucu olan ‘cami yapısı’ ürününün sürecini açığa çıkarmak için mevcut mekândan onu üreten ve oluşturan eyleme geri gidilmesi, üretim ve anlamlandırma sürecinin yeniden kurulması hedeflenmiştir.

1.3 VERİ VE YÖNTEMLER

Tezin evreni, ‘Türkiye’de Günümüz (1980-2018) Cami Mimarlığı’ olmakla birlikte, örneklem Beykoz bölgesinden seçilmiş mahalle camilerinden oluşmaktadır. Tez kapsamında ‘anonim mahalle camisi’ olarak ele alınan camilerin özelliği; imarsız bölgelerde, şahıslar ve dernekler tarafından yapılan mimarsız/anonim camiler olmalarıdır

ve bu sebeple örnekler çoğu bölgesinde imar izni olmayan Beykoz ilçesinden seçilmiştir. Konuyla ilgili var olan literatüre dair kapsamlı bir araştırmanın ardından seçilen yapıların tekil üretim süreçlerine yönelik bir saha çalışması yürütülmüştür. İlgili şahıs ve kurumlarla birebir görüşmeler yapılarak birincil kaynaklara ve alana dayalı bilgi birikimi oluşturulmuştur. Tezin saha çalışması kısmında, inşaat sürecine dair tekil hikayeler derlenmiştir. İlgili kişi ve kurumlara yönetilmek üzere, camilerin iç ve dış mekanlarında yapının formuna etki eden kararlar, etkin süreç, aktörler ve yapının kendisine yönelik sorular oluşturulmuştur. Bu sorular tez çalışması için kategorize edilerek maddeler halinde gruplandırılarak tablo haline getirilmiştir. Bu görüşmeler sonucu elde edilen bilgilere göre tezin saha çalışması kısmındaki örneklemeler mekânsal nitelikleri ve yapım süreçleri açısından değerlendirilmiş ve kullanılan bilgilerin kaynağı bu tablodan elde edilmiştir. Yapılan görüşmelerde cami yapılarına dair soruların tablosu ekte yer almaktadır (Bkz. Ek A.1). Bununla birlikte camilerin mekânsal nitelikleri nicel ve nitel gözlem yöntemleriyle derlenerek kataloglanmış ve karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Mahalle camileri incelendiğinde, ‘Mimar Sinan’ın on altıncı yüzyılda en yüksek seviyeye ulaştırdığı tek ve yarım kubbeli, kare planlı cami örneklerinin bir tipoloji oluşturduğu’ görülmektedir (Büyüksahin 2017).

Süleymaniye hem Ayasofya'nın inşa edilmiş eleştirisi olması sebebi ile hem de Osmanlı mimari üslubunun önemli bir aşamasını aydınlatmasından dolayı önemli bir anıttır. Osmanlı Devleti'nin en büyük hükümdarı döneminde yapılmış olması da, Türk kültür ve mimari tarihi içinde ona simgesel bir anlam kazandırmıştır (Kuban 1988, s.608). Klasik dönem Osmanlı mimarisinin İstanbul'daki en görünür imgesi olması ve Mimar Sinan'ın ‘ustalık eseri’ olarak tanımlanması sebebiyle Süleymaniye Cami'si bu değerlendirmede mimari referans olarak seçilmiş örnek anonim mahalle camileri ile oluşturulan tabloda mimari ve iç mekansal karşılaştırma yapılmıştır. Bu değerlendirmelerin, ortak bellekten beslenen mimari beğeni sistemine dayanarak yapılmış mevcut yapıların mimari niteliklerini ortaya koyması, mekânsal üretim ile toplumsal dinamikler arasındaki bağı tartışmaya açması amaçlanmaktadır.

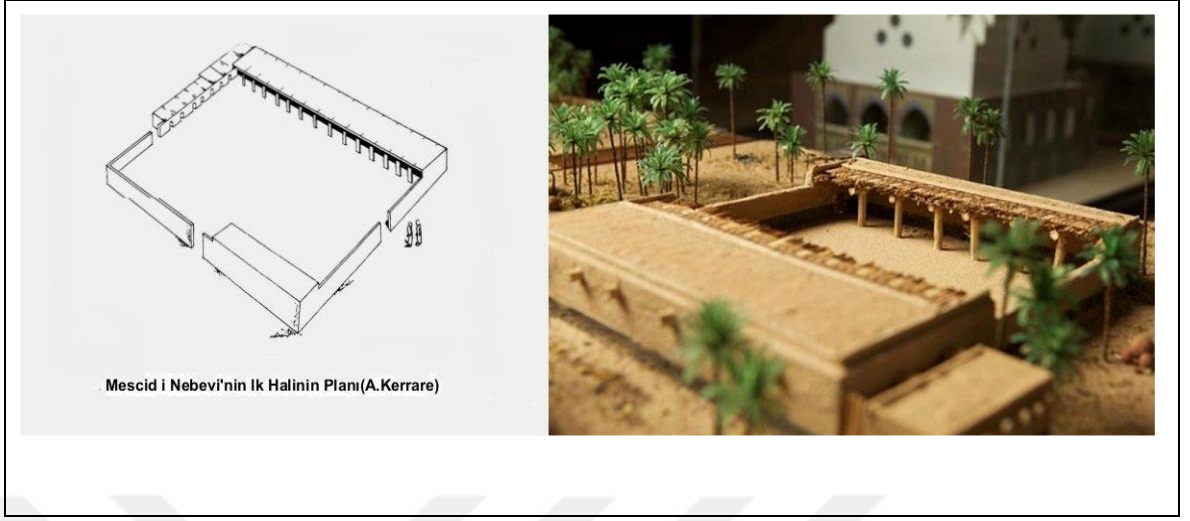
2. CAMİ KAVRAMI VE KLASİK CAMİ TİPOLOJİSİNİN OLUŞUMU

Mimari yapıtlar bulundukları yerin sesi ve rengidir. Yüzyıllar sonra da olsa o yerin tarihini, coğrafyasını, sosyal ve kültürel düzeyini, insanlarını anlatır; kısacası mimarlık kendi döneminin gelecek kuşaklara uzanan tanığıdır (İncedayı ve Küçükdoğu 2013, s.1). Dolayısıyla, anıtsal bir mimarlık ürünü olan cami yapıları, bulunduğu yer ile ilgili bize çok farklı nitelikte bilgiler sunabilir. Bu bölümde, toplumsal ve mekânsal bir pratiğin karşılığı olan camilerin mimari/mekânsal ve tarihsel arka planı ve gelişimi, camiye oluşturan etkenler ve klasik cami tipolojisinin oluşumu üzerinde durulacaktır.

2.1 CAMİ YAPISININ MİMARİ / MEKANSAL ARKA PLANI

Pek çok inanışta yaratıcı ile inanan arasında bağlantı kurma amaçlı farklı ritüeller bulunmaktadır. İslam dininde de bu anlayışa dayalı birtakım ibadetler bulunmaktadır. Namaz bu ibadetlerden bir tanesidir ve toplu ibadet teşvik edilmektedir. Dolayısıyla, toplu halde ibadetin yerine getirilmesi için camilere ihtiyaç duyulmuştur. Günde beş vakit namaz ibadeti olduğu için sıklıkla kullanılan ve gündelik yaşamın bir parçası haline gelen bu mekan, toplumlar tarafından tarihi süreç içerisinde kültürel ve işlevsel etkilerle gelişerek varlığını sürdüren bir mekandır. Kuran-ı Kerim’de camiye yönelik herhangi bir mekânsal tipolojiden bahsedilmemiştir. Namaz ibadetinin yerine getirilmesi için Kâbe’ye yönelmek, abdest almak ve namaz kılınan yerin temiz olması gerekmektedir. İlk mescit, Hz. Muhammed’in Medine’deki konutunun parçasıdır (Şekil 2.1). Geniş bir avlu etrafında örgütlenen bu yapının, cami yapılarının öncüsü olduğu kabul edilmektedir.

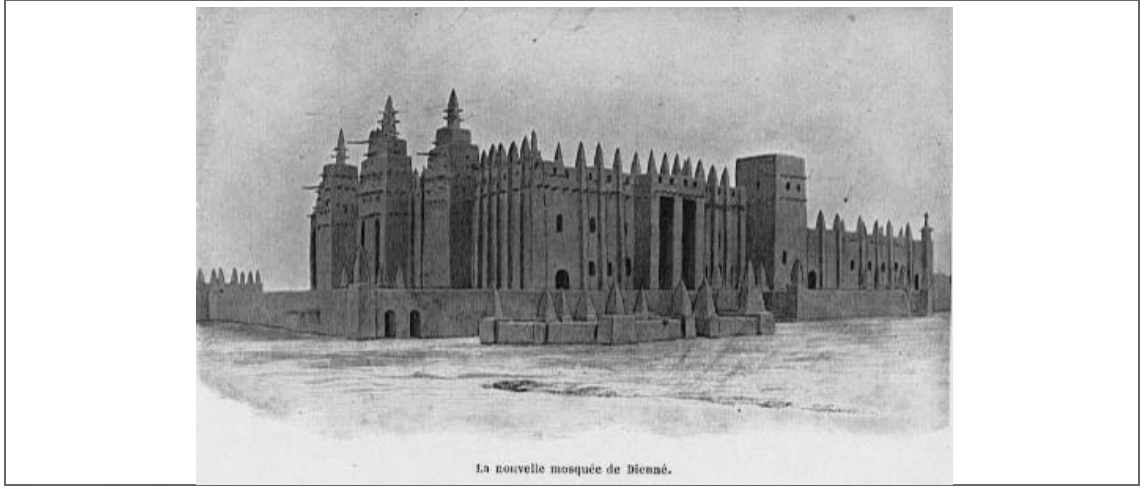
Şekil 2.1: Mescid-i Nebevi (622-623)

Kaynak: <https://okuryazarim.com/mescid-i-nebevi/> [erişim tarihi 8 Nisan 2018]

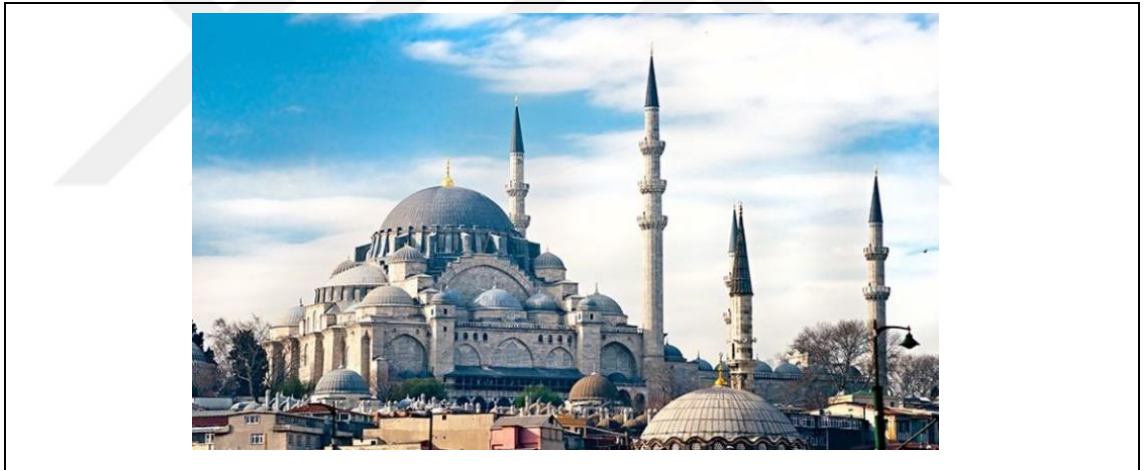
İslam şehir mimarisinde en önemli temel yapının cami olması sebebiyle yeni kurulan şehirlerde veya fethedilen yerlerde cami merkezli bir yerleşim oluşmakta idi. Günümüzde hemen her yerleşim merkezinde “Ulu Cami” veya “Cami-i Kebir” denilen merkezi bir caminin oluşu, bu anlayışın bir sonucudur (Kazıcı 2009, s.219). Cami yapıları ilk İslam toplumunun oluşmasında merkezi bir rol oynamıştır. Burası ibadet işlevinin yanı sıra içinde eğitim faaliyetlerinin yapıldığı, toplumsal meselelerin görüşüldüğü, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı sağlayan faaliyetlerin gerçekleştiği, çok işlevli bir kompleks haline gelmiştir. Bu nedenle, camilerin işlevlerini ibadet mekânı, yönetim merkezi ile bilim ve kültür merkezi olarak üç grupta incelemek mümkündür (Hillenbrand 1994). Camiler günümüze dek kompleks bir yapı olma özelliğini sürdürmüş ve gündelik yaşamın içinde önemli bir role sahip olmuştur. Bu yapılar, tarihsel süreç içerisinde kültür ve toplumla özdeşleşerek gelişmiş, İslam’ın yayılmasıyla birlikte her kültürde farklı mimariler oluşturmuştur (Şekil 2.2, Şekil 2.3).

Şekil 2.2: Djenne Camii, Mali (1280)

Kaynak: <http://www.muslimheritage.com/article/west-african-mosque-architecture> [erişim tarihi 8 Nisan 2018]

Şekil 2.3: Süleymaniye Camii, İstanbul (1551)

Kaynak: <https://istanbultourstudio.com/things-to-do/suleymaniye-mosque> [erişim tarihi 8 Nisan 2018]

Dolayısıyla bu çeşitliliği sağlayan, dini değil kültürel etkilerdir. Bu kültürel çeşitlilik, cami yapılarının, ibadet işlevini yerine getirmekten farklı olarak toplumsal ve simgesel bir anıt olmalarını sağlamaktadır. Khan (2008), caminin öneminin, sahip olduğu mimari dil ya da formla değil, toplum belleğindeki cami anlamı ile var olduğunu savunmaktadır. Camiyi anlamamanın caminin bulunduğu bölgenin mimarisi, yeri, sosyolojisi ve kültürünü anlamakla doğrudan bağlantılı olduğunu ifade eden Khan, bu doğrultuda mimarinin öncelikle yapılarla ilgili değil, insanlarla ve toplumla ilgili olduğunu söylemektedir (Khan 2008, s.52-53). Bununla birlikte Abdi Güzer (2009, s.21) cami yapılarını,

‘‘yaklaşık 1400 yıldır temel işlevini değiştirmeden var olan, baskın bir işaret ve temsiliyet değeri olan, tarih, yer, kültür ve mimarlık ilişkilerinin üzerinden tartışılabileceği bir yapı türüdür’’ diye ifade ederken cami yapılarının üzerinde barındırdığı değerleri üç özel başlık olarak tartışmaya açmak gerektiğini şu sözlerle belirtmektedir;

Bunlardan ilki, camilerin kaçınılmaz olarak barındırdıkları anıt, simge ya da işaret değerleridir. İşlevi gereği kent içinde bir buluşma ve merkez olma niteliği barındıran cami, bu işlevi ile süreklilik içinde yapısal dokuda farklılaşan, yakın çevresini ve içinde olduğu fiziksel ortamı temsil eden bir yapıdır. Biraz da buna bağlı gelişen bir özellik olarak, bir kimlik ve toplumsal bellek aracıdır. Son olarak da toplumsal bir toplanma mekanı, bu anlamda kamusal bir yapı, kentsel bir merkezdir. Bu nedenlerle cami, kendi işlevini aşan toplumsal ve kentsel bir yapı türü olarak ele alınmış; kültür, din ve kentin üzerinden temsil edildiği simgesel bir araç olarak algılanmıştır.

Lefebvre’nin mekan üzerine yarattığı kavramsal çerçeve üzerinden toplumsal mekanlar ele alınacak olursa; her bir üretim tarzı, kendine özgü mekânlar üretir. Dahası, üretim ilişkilerine toplumsal varlık kazandıran, mekânsal varlıklarıdır (Avar 2009, s. 9). Diğer yandan mekanın, mekana kazınmış bir tarihi vardır (a.g.e, s. 90). Ancak bu tarih, soyutlamalar, semboller, duyumsal deneyimler, anlamlar, bunların aralarındaki ilişkiler ve daha da ötesinde, bütün bunların toplumsal pratikleriyle bağlantılıdır. Ne mekân bilgisi ne de doğanın zamansal ve mekânsal ritimlerinin, toplumsal pratiklerle dönüştürülmesinden başlayan tarihi, geleneksel ikilik diyalektiği ile kavranamaz; mutlaka toplumsal üretim ve yeniden üretim süreçleriyle dolayımınmalıdır (Avar 2009, s. 9). Dolayısıyla toplum, ürettiği mekânlarda maddeye dönüşürken, aynı zamanda kendini de üretmektedir. Güzer’e (Güzer 2009, s.21) göre simge, merkez ve kimlik/toplumsal bellek aracı olma bağlamları içinde ele alınması gereken cami mimarisinde ülkemizde gerçekleşen 21. yüzyıl uygulamalarına bakıldığında büyük oranda klasik dönem Osmanlı eserlerini taklit eden mimari ve mekânsal nitelikleri oldukça değişken cami yapıları üretildiğini görmekteyiz.

2.2 KLASİK CAMİ TİPOLOJİSİNİN OLUŞUMU

20. yüzyılın başında Osmanlı Devleti’nin yıkılması ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması ile modernleşmenin getirisi olarak cami mimarisinde değişiklikler yaşandığı

bilinmektedir (Begeç 2011, s.68). İslam'da da din ile politikanın yakın ilişkili olmasına koşturarak cami sadece işlevsel bir yapı değil, aynı zamanda dine ait dünya görüşünün ifadesi olagelmıştır (Kuban, 1982). Konuya mimarlık camiası dışında bir çok disiplinin müdahil olması günümüzde bir çok tartışma ortamı oluşturmaktadır. Bu durumu açıklamak için ilk olarak Cumhuriyet dönemi mimari gereklilikleri ve dönemin din politikalarına değinmek gerekmektedir.

Erken Cumhuriyet dönemindeki din politikalarını Uzun (2010, s.70) şöyle ifade etmektedir;

Cumhuriyet dönemi geçmişi hatırlatan simge, sembol ve alışkanlıkları tasfiye etmek veya uzak durma eğiliminde olmuştur. Bu dönemde geçmişi hatırlatıcı sembollerden biri olan camiler gerek ideolojinin değişmesi gerekse de modern toplumun yeni yapı tiplerine ihtiyaç duyması ile önceki önemini kaybetmiştir. Bunun yerine teknolojik imkanların artması ile ortaya çıkan demiryolu gibi ulaşım araçları ile tren garlarına, eğitim şeklinin değişmesi ile okullara, modern tıbbın gelişmesi ile hastane binalarına, ülkenin yönetim şeklinin değişmesi ile yeni yapılanmaya uygun idari binalara, ekonomik düzenin değişmesi ile banka yapılarına ve buna benzer yeni yapı tiplerine ihtiyaç duyulmuştur.

Dönem mimarlarından Behçet Ünsal'ın (1933-2006) ‘‘Günümüz mimarlığının amacı dine hizmet etmek değil, halka hizmet etmektir...’’ sözlerinden (Uzun, a.e.t., s.70) anlaşılacağı üzere yeni oluşturduğu kimlik ve sistemde dini referans almayan Cumhuriyet dönemi idaresinde, din politikaları devrin şartlarına göre şekillenmiştir (Tunçay 2005, s.213). Türkiye’de zaman içerisinde farklılaşan din politikaları Hatipoğlu (2009, s.49-50) tarafından üç dönem halinde incelenmiştir;

İlk dönem, din politikaları ve kullanılan söylemler nedeniyle Osmanlı modernleşmesinin bir devamı niteliğindeki Millî Mücadele dönemidir. Dini söylemin ön plana çıkarıldığı bu dönem, Lozan Antlaşması ile yeni kurulan devletin tanınması süreci ile sonra ermiştir. İkinci dönem, Lozan sonrası devlet, hukuk, eğitim ve kültürde Batılılaşma ve ulus-devletin inşası yönünde izlenen, laik vurgulu, dine karşı mesafeli, hatta dini kısıtlayan ve dönüştüren inkılapların olduğu ve II. Dünya Savaşı sonrasına kadar süren dönemdir. Üçüncü dönem ise çok partili hayata ve demokratik uygulamalara geçilen dönemdir. Tek partili yıllarda izlenen politikalar bu dönemde yumuşamaya başlamış, din politikaları değişikliğe uğramıştır.

Erken Cumhuriyet döneminde devletin inşaat programları içinde yeni camilerin yapım ve onarımı önemli bir kalem olmamıştır (Balamir 2003). 7 Ocak 1946’da Celal Bayar yönetiminde, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan tarafından Demokrat Parti kurulmuştur. Kurulan tüm yeni partilerin ortak düşünce yapısı, İslami vurguyu

artırmaları olmuştur. 1950’li yıllarda, devletin din konusundaki söyleminin değişmesi sonucunda cami mimarisinde serbestlikler ve yeni arayışlar ortaya çıkmıştır.

Klasik cami mimarisinin modern bağlamı hem mimarlık disiplini için hem de siyasal bağlamda oldukça tartışmalı bir konudur; özellikle bugün Ataşehir Mimar Sinan Camisi, Çamlıca Camisi ve Taksim Camisi bu siyasal tartışma alanını oldukça görünür hale getirmiştir. Özellikle, Kocatepe camisi bu konuda bir eşik tanımlamaktadır. O dönemde yapılan proje yarışmasında birinciliği kazanan Vedat Dalokay’ın çağdaş biçimlenmeleri içeren önerisi, geleneksel cami mimarisinden çağdaş cami mimarisine olumlu bir geçişi gerçekleştirebilecekken daha sonrasında bu öneri terk edilerek yerini geleneksel bir cami tipi olan bugünkü Kocatepe Camisi’ne bırakmıştır (Şahin 2013, s. 23).

Ankara’nın Cumhuriyet döneminde yapılmış en büyük camisi olması nedeniyle büyük öneme sahip olan bu yapının yapım süreci 40 yıl sürmüştür. Dönemin başbakanı olan Adnan Menderes’in müdahalesiyle Ankara’ya hakim olan Kocatepe bölgesi uygun bulunmuştur. 1956’da ‘Türkiye Diyanet Sitesi Yaptırma ve Yaşatma Derneği’nin’ öncülüğünde gerçekleştirilen inşaatta yaşanan maddi sıkıntılar ve raporlanan teknik sorunlar sonucunda Dalokay’ın projesi iptal edilmiştir. Daha sonra caminin yapımı ‘Türkiye Diyanet Vakfı’na’ devredilmiştir. Câmî yapımı için bir araya gelen komisyon, câmî projesinin mimarlara sipariş yöntemi ile yapılmasını uygun görmüş ve “Başkente yaraşır, Osmanlı ve Selçuklu yapılarına uygun bir tarzda ve her yönüyle mükemmel bir eser” yapılması için mimarlara mektup göndermiştir (Yılanlıoğlu 1987, s.57). Bu yapı 16. yüzyıl klasik Osmanlı camilerinin karakteristik özelliklerini taşımaktadır. Planı açısından Şehzade ve Sultanahmet Camisi, dört minaresi ile Selimiye Cami, cephe olarak da Süleymaniye Cami model olarak alınmıştır (Duysak 2000, s. 63). 1987’de inşası tamamlanan cami dönemin Başbakanı Turgut Özal ve Diyanet İşleri Başkanı Said Yazıcıoğlu tarafından açılmıştır. Mimarlık çevresinde ‘20. yüzyıl teknolojisinde 16. yüzyıl camisinin yapılması’ olarak birçok eleştiri almıştır (Eyüpgiller 2006). Kocatepe Camisinin yapımı ve o dönemde Diyanet tarafından hazırlatılan ‘geleneksel tarzda tip projelerin’ halka ücretsiz olarak dağıtılması, bugün geleneksel eğilimde üretilen camiler için bir ‘prototip’ oluşturmuştur. Şemalara indirgenmiş geçmiş biçim kalıplarının anonim türevleri, günümüzde düzeysiz cami mimarlığı örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 2.4: Vedat Dalokay Kocatepe Camisi Projesi (1963)

Kaynak: <http://v3.arkitera.com/s170-kocatepe-camis> [erişim tarihi 9 Mart 2018]

Şekil 2.5: Kocatepe Camisi, Ankara (1967)

Kaynak: <https://gezilmesigerekenyerler.com/ankara/kocatepe-camii> [erişim tarihi 9 Mart 2018]

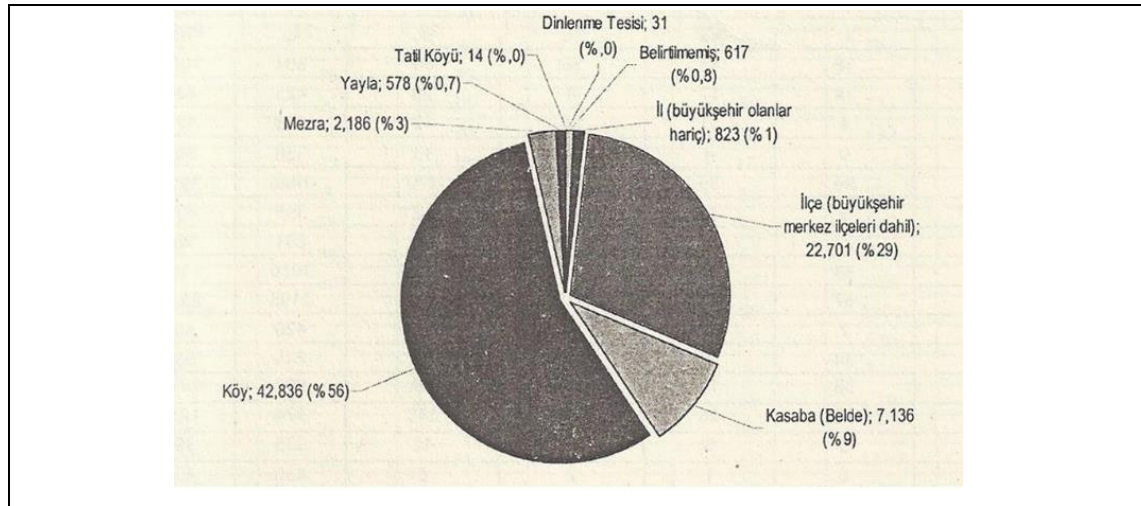
1960'lı yılların sonlarından başlayarak, camiler özellikle büyük şehirlerin çeperlerinde, kırsal alandan göç edenlerin yaşadığı ruhsatsız gecekondu mahallelerinde yoğunlaşmıştır. Köyden kente göçen halk zamanla yeni cami yapılarına gereksinim duymuş ve böylece camiler herhangi bir düzenlemeye alınmaksızın kontrolsüz bir yapılaşma sürecine girmiştir. Kutgün Eyüpgiller'e (2006) göre, bu süreçte yurt genelinde inşa edilen binlerce camide geçmiş yüzyılların mimari üsluplarının kötü ve deforme edilmiş uygulamaları görülmektedir. Bu süreçte mimarın, tarih boyunca en yoğun yaratıcılık ortamı olan bir yapı türünün -ibadet yapıları- pratiğinden kopması, göz açıp kapayıncaya kadar ve geri

dönülmez bir süreklilikte gerçekleşmiştir (Balamir 2003). Gürhan Tümer (2006, s.31), 1980’lerde ülkedeki bu fiziksel ve sosyal değişim ortamını şu şekilde açıklamıştır;

Türkiye’de 1980 sıkıyönetiminden sonra hem toplumsal yapı hem sosyolojik, hem de ekonomik açıdan yepyeni bir döneme girilmiştir. Özellikle dönemin hükümetleri tarafından desteklenen dışa açılım, süratle değişen toplumsal yapı, ekonomide serbestleşme, her alanda küreselleşmenin de kapılarını ardına kadar açmıştır. Ülke ilk defa renkli televizyonla, cep telefonu ve Internet’le tanışmıştır. 1980’lerde başlayan bu yeni yapılanma sermaye hareketlerinin de serbest bırakılmasıyla son şeklini almıştır. Marjinal düşüncelerin, popüler kültür içinde kendilerine yer bulmalarıyla kentler kebabçılarla, arabesk müzikle, gecekonduyla, hiçbir estetik kaygı duyulmaksızın biçimlendirilmiş ucuz mahalle camileriyle tanışmaya ve artık bunları yadırgamamaya başlamıştır.

Toplumsal ve kamusal bir yapı türü olan camilerin inşasını düzenleyen yasalar ve kurumlara dair arka plan bu süreci anlamak için önemli veriler sunmaktadır. Öncelikle, din işleri ile ilgili kurulan merkezi bir devlet kurumu olan Diyanet İşleri Başkanlığı’nın cami yapma ve yaptırma konusunda herhangi bir hukuksal gücü ve sorumluluğu bulunmamaktadır. Cami yapımıyla ilgili, yalnızca yeni yapılan camilere başkanlıkça, uygun görülmesi durumunda, personel ataması ile ilgilenilmektedir. Yasal olarak başıboş kalan cami yapımı bu nedenle gecekondu yapılar gibi inşa edilmiştir ve halen de bu şekilde devam etmektedir (Gürsoy 2013, s.243).

Tablo 2.1: Bulundukları Yerleşim Birimlerine Göre Camiler

Kaynak: Onay A. Türkiye'nin Cami Profili. Dem Yayınları 2008 İstanbul.

Bu doğrultuda Aynalı (2012), Cumhuriyet Dönemi'nde modernleşen ya da Batılılaşan bir Türkiye tasavvuru dahilinde halkın dini ihtiyaçlarının arka plana itilmiş olması ve bu

esnada cami mimarlığı üzerine de zihinsel bir yatırımın yapılmamış olmasının, bu alanın sığ kalmasına yol açtığından bahsetmekte ve günümüz taklit camilerinin tarihe dönme, bir altın çağ yaratma ve orada katılışp kaldığını ifade etmektedir (Aynalı 2012). Toplumda anonim olarak varlığını sürdüren ve normlara sahip olmayan bu yapılar ister istemez deforme edilmiş örneklere dönüşmektedir. Ama bu üretim Turgut Cansever'e (1997) göre; keyfi bir kendiliğindenliğe bırakılmış değildir ve yeni bir anlam devreye girmiştir. Cansever (1997) bu alanın siyasallaşmasından hareketle, ‘camiler dinin savunulduğu kaleler olarak anılandırılmıştır’ demiştir. Bu durum, görünüşte geçmişle olan ilişkiyi öne çıkarmakta, ama bu ilişkiyi kalıplara indirgenmiş bir süreklilik olarak görmektedir (Oral 2006, s. 41).

Türkiye’de klasik cami tipolojisinin yeniden üretimi devam ederken hem dünyada hem de Türkiye’de cami yapısının modern yorumları da bulunmaktadır. 1965’te yapıları gerçekleşen Etimesgut Camisi ve Kınalı Ada Camisi gibi örnekler o dönemin modern örneklerini teşkil ederken 1985’te yapılmış olan TBMM Camisi de cami mimarisine yeni yorumlar katan bir örneği oluşturmaktadır. Günümüzde Sancaklar Camisi (2011), Şakirin Camisi (2009), Marmara Üniversitesi Tatbikat Camisi (2015), Yeşil Vadi Camii (2003) gibi modern ve çağdaş yaklaşım içerisinde olan cami örnekleri bulunmasına rağmen yapımı cami dernekleri ve vakıflar tarafından cemaat katkısıyla oluşturulan anonim mahalle camileri rakamsal olarak kent dokusu içerisinde büyük çoğunluğu oluşturmaktadır.

3. GÜNCEL CAMİ MİMARLIĞININ OLUŞUM SÜREÇLERİ VE AKTÖRLER

Çin filozofu Tao-Te'nin tarifiyle 'mimariden maksat binanın cidarı içindeki boşluktur', yani mekandır. İnsanların gündelik yaşamlarında zaman geçirdiği mimari ortamlar onların beğeni, bilinç, görgü, kültür düzeylerini hem belirler, hem yansıtır. Yapılar, meydanlar, halka açık alanlar ve kentler orada yaşayanların katkılarıyla oluşarak biçimlenir ve o yörenin kültürel düzeyinin de dışavurumu olur (İncedayı, Küçükdoğu 2013). Bugün kentlerimizin silueti çoğunlukla gecekondular, gecekond-apartmanlar ve gökdelenlerin birlikte oluşturduğu karmaşık bir resim olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüz cami mimarlığı denildiğinde ise anonim mahalle camilerinden oluşan düzensiz örneklerin yer aldığı, mimari üretim tarzından bahsedilmektedir (Gürsoy 2013, s. 240). Türkiye'de cami meselesinin başboş kalmışlığından bahsedilmesine rağmen bir çok aktör varlığından söz edilebilir. Cami yapım sürecinde yerel yönetimler, Diyanet İşleri Başkanlığı, hayırsever kurum ve kişiler gibi bir çok aktör bulunmaktadır. Çalışma kapsamının bu bölümünde, yapım sürecindeki yasal düzenlemeler ve süreçte rol alan kişi ve kurumlar ele alınmaktadır. Yapım sürecindeki mevcut durum aşağıdaki tabloda belirtilmektedir (Yıldırım 2012, s. 57).

Tablo 3.1: Cami Yapımındaki Süreçler Mevcut Durum Tablosu

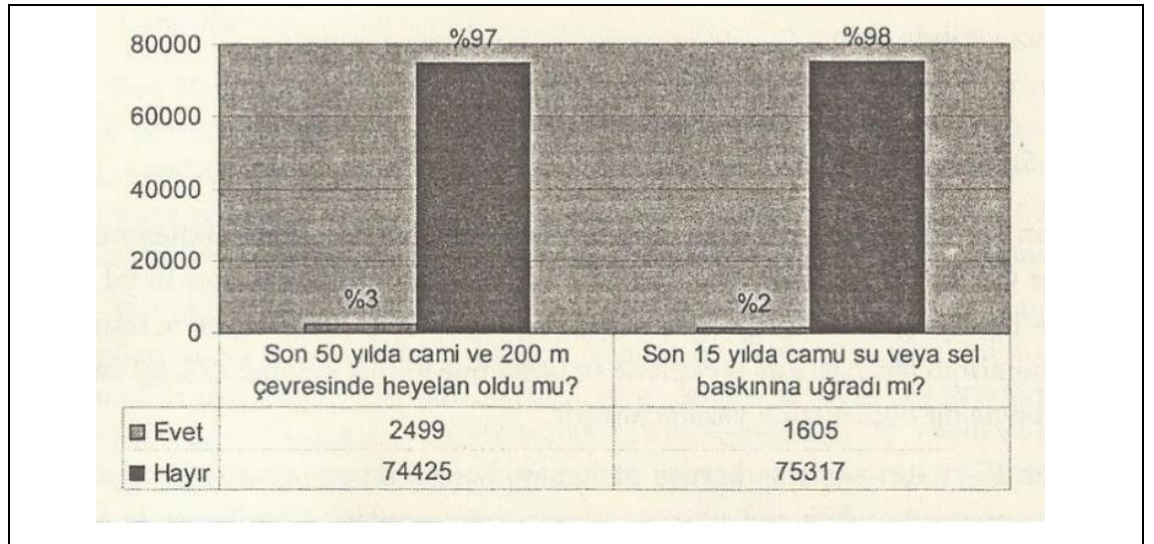
CAMİ YAPIMINDAKİ SÜREÇLERDE MEVCUT DURUM			
1. YER TESPİTİ	2. YAPIM İZNİ	3. PROJELENDİRME	4. RUHSAT
Yasal Düzenleme Yok Her Alana, Her m ² 'de Yapılabilir	Mülki İdare Amirleri	Vakıflar Genel Md. Tip Projeler Diyanet Tip Projeler Mevcut Cami kopyaları Özgün Projeler	Belediyeler ve Valilikler
5. YAPIM SÜRECİ	6. İNŞAAT DENETİMİ	7. İŞLETME, BAKIM ONR. KORUMA	
Cami Yaptırma ve Yaşatma Dernekleri Usta, Kalfa ve Taşeronlar İhale Yok	Yok	Diyanet İşleri Başkanlığı Vakıflar Genel Müdürlüğü	

Kaynak: Yıldırım K., 2008, Cami Mimarisinde Kurumsal ve Yasal Çerçeve, İstanbul.

3.1 CAMİ İNŞASINA DAİR YASAL MEVZUAT

Günümüzde inşa edilmiş cami yapıları kurumsal ve yasal çerçeve açısından incelendiğinde karşımıza denetimsizlikten kaynaklı bir çok olumsuz sonuç çıkmaktadır. Bugün ülkemizde yapımı devam eden camilerin yüzde81'inin ruhsatsız olduğu, son yıllarda yapılmış olanların yüzde55'inin mimari projelerinin olmadığı, yüzde64,4'ünün betonarme projesinin olmadığı, afet bölgelerindeki camilerin ise yüzde82,2'sinin ilgili yönetmeliklere uygun inşa edilmediği yapılan araştırmalarla bilinmektedir (Onay 2008). Ayrıca, Ankara, Kayseri, İzmir, Antalya, Afyon, Muğla Karaman'da çıkan fırtınalarda yıkılan toplam 13 minarenin inşaat ruhsatlarının bulunmadığı, 17 Ağustos Marmara, 12 Kasım Düzce, Çankırı, Ankara, Afyon, Konya depremlerinde 1304 caminin hasar gördüğünü, 881 minarenin yıkıldığını, depremde hasar gören camilerde 116,707,247 TL hasar meydana geldiği tespit edilmiştir. Bu sonuçların ülkemizde başka hiçbir yapı grubunda rastlanmadığını düşündüğümüzde cami mimarisinde kurumsal ve yasal çerçevenin yeniden ve acilen düzenlenmesi gerektiği ortadadır (Yıldırım 2012, s.53).

Tablo 3.2: Camilerin Heyelan ve Su Baskınlarından Etkilenme Durumu

Kaynak: Onay, A., 2008, *Türkiye'nin Cami Profili*, 1. Baskı. İstanbul: Dem Yayınları.

İmar Kanunu ve mevzuatı, imar planlarında ibadethaneler için yer ayrılması ile ilgili hukuki çerçeveyi düzenlemektedir. Vakıflar Kanunu, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve Diyanet İşleri Başkanlığı mevzuatının önemli bir kısmı, mevcut camilerin temizlik, bakım, onarım ve çevre düzenlemesi ile ilgili hususları içermektedir. Diyanet'in diğer mevzuatında ise, genellikle camilerdeki din hizmetlerinin yürütülmesine ilişkin hükümler ve camilerde sunulan din hizmetlerinin idare ve kontrolüne ilişkin düzenlemeler yer almaktadır (Onay 2008, s.28) . Bu yasal çerçeve içerisinde, cami inşasını düzenleyen ve denetleyen bir hüküm bulunmamaktadır.

Camilerin ihtiyaca uygun olarak yapılmasını sağlamak amacıyla, “3194 sayılı İmar Kanununa Bir Ek Madde Eklenmesine Dair 4380 Sayılı Kanun” ile camilerin yapımı hususu, ilk olarak 1998 yılında İmar Kanunu’nun ikinci ek maddesinde yer almaktadır. 2003 yılında çıkarılan ‘4928 Sayılı Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına ilişkin Kanunun’ 9. maddesi ile, “cami” ibareleri “ibadet yeri” olarak; izin mercii de “müftü” yerine “mülki idare amiri” olarak değiştirilmiştir. Yapılan değişikliklerle beraber kanunun, ikinci ek maddesi şu şekildedir; “EK MADDE 2- (2.8.1998 tarih, 23421 sayılı Resmî Gazete ’de yayımlanmış olan 4380 sayılı Kanunun, 19.7.2003 tarih, 25173 sayılı Resmî Gazete ’de yayımlanmış 4928 sayılı Kanun ile değişik hali) İmar planlarının tanziminde, planlanan beldenin ve bölgenin şartları ile müstakbel ihtiyaçları göz önünde tutularak lüzumlu ibadet yerleri ayrılır. İl, ilçe ve kasabalarda mülki idare amirinin izni alınmak ve imar mevzuatına uygun olmak şartıyla ibadethane yapılabilir. Cami yeri, imar mevzuatına aykırı olarak başka maksatlara tahsis edilemez.” (Gürsoy 2011, s.90).

02/09/1999 tarihli ve 23804 sayılı Resmî Gazete ‘de yayımlanarak yürürlüğe giren “İmar Planı Yapılması ve Değişikliklerine Ait Esaslara Dair Yönetmelik”-te ise hazırlanacak her ölçekteki imar planlarının yapımında ve imar planı değişikliklerinde camilerin inşası için yer ayrılması kabul edilmiştir (Gürsoy 2011, s. 65). Yönetmelikte yer alan “Tip Cami, Kuran Kursu ve Lojman Projeleri” isimli tabloda, camiler ve Kuran kursları için gerekli alan ölçüleri iç mekan ve dış mekan olarak büyüklük tiplerine göre belirtilmektedir (Bkz. Tablo 3.3).

Diyanet İşleri Başkanlığı örnek cami tip projeleri geliştirmiş olmasına rağmen bunun uygulamasını da sağlamamıştır. Uygulamalarda bu projelerden yararlanılmış ancak, çoğu kez yaptırın ya da uygulayan kendine göre değişiklikler yapmıştır. Cami yapımındaki bu

denetimsizlik ve başıboşluğa son vermek ve cami sayısındaki artışı önlemek için son zamanlarda bazı ölçütler getirilip Diyanet İşleri Başkanlığı ve müftülükler bu konuda yetkilendirilmiş, yapılacak camiler için müftülüğün onay şartı vermesi getirilmiştir (Resmi Gazete, 2 Ağustos 1998, S.2342). Diyanet İşleri Başkanlığı'nın son zamanlarda cami mimarisi konusunda Mimar Sinan Üniversitesi'yle ortak olarak cami mimarisi üzerine sempozyumlar düzenlediği, mimari ve tasarım, yasal çerçeve ve mevzuat konusunda birçok meslekten insanları bir araya getirerek çözümler aradığı bilinmektedir (Bkz. 1.Ulusal Cami Mimarisi Sempozyumu 2008).

Cami yaptırmak üzere, bugün bağlı bulunduğu il müftülüğüne giden bir vatandaş “EK-94: Protokol”, “EK-95: Yurt Genelinde Yapılacak Cami Projelerinde Bulunması Gereken Asgari Unsurlar ve Müştemilatlar” tablosuna ve EK-96/1, EK-96/2, EK-96/3, EK-96/4, EK-97'ye ulaşabilmektedir (Bkz. Ek A.2, E A.3, E A.4, Ek A.5, Ek A.6, Ek A.7, Ek A.8). EK-95, cami yapılacak yerlere göre kapasitelerini, cami tiplerini ve bulunması gerekli bölümleri belirten tablodur (Ek A.3). Bu tablo cami inşasında göz önünde bulundurulması gereken temel birimleri içererek, camilerin kullanımında ihtiyaçlara cevap verebilmeyi hedeflemektedir.

Tablo 3.3: Tip Cami, Kuran Kursu ve Lojman Projeleri Gereklilikleri Tablosu

TİP CAMİ, KUR'AN KURSU VE LOJMAN PROJELERİ	
CAMİLER	KUR'AN KURSLARI
100 Kişilik Çatılı Cami Dış Ölçüsü : 10.90 x 12.60 = 137 m ² Harem Kısmı : 64 m ² Mahfil Katı : 47.6 m ² Cemaat Kullanım alanı : 111.6 m ²	30 Kişilik Tek Katlı Gündüzlü Kur'an Kursu Dış Ölçüsü : 19.20 x 9.40 = 181 m ² Dershane ve Lojman
200 Kişilik Çatılı Cami Dış Ölçüsü : 13.00 x 13.00 = 169 m ² Harem Kısmı : 98 m ² Mahfil Katı : 85 m ² Cemaat Kullanım alanı : 183 m ²	30 Kişilik İki Katlı Gündüzlü Kur'an Kursu Dış Ölçüsü : 10.80 x 9.40 = 102 m ² Zemin Katı Dershane, Üst Katı Lojman
450 Kişilik Çatılı Cami Dış Ölçüsü : 12.90 x 19.40 = 250 m ² Harem Kısmı : 151.30 m ² Mahfil Katı : 80 m ² Cemaat Kullanım alanı : 231.30 m ²	90 Kişilik Gündüzlü Kur'an Kursu Dış Ölçüsü : 20.60 x 13.30 = 274 m ² İki Katlı, Zemin Katı Dershane, Üst Katı 2 Adet Lojman
150 Kişilik Kubbeli Cami Dış Ölçüsü : 13.05 x 9.90 = 129 m ² Harem Kısmı : 73.7 m ² Mahfil Katı : 30 m ² Cemaat Kullanım alanı : 103.7 m ²	90 Kişilik Yatılı Kur'an Kursu Dış Ölçüsü : 18.80 x 14.00 = 263 m ² Zemin + İki Katlı, Zemin Katı Yemekhane+Mutfak+Çakaşır Yıkama+Kazan Dairesi, 1. Katı Dershaneler, 2 Katı Yatakhane
320 Kişilik Kubbeli Cami (Çift Minareli) Dış Ölçüsü : 14.90 x 17.80 = 265 m ² Cemaat Kullanım alanı : 234 m ²	180 Kişilik Yatılı Kur'an Kursu Dış Ölçüsü : 34.20 x 18.30 = 626 m ² Üç Katlı, Zemin Katı İdari Bürolar+Yemekhane +Mutfak+Kazan Dairesi, 1. ve 2. Katlarda Dershaneler ve Yatakhaneler
600 Kişilik Kubbeli Cami (Çift Minareli) Dış Ölçüsü : 20.00 x 23.00 = 460 m ² Cemaat Kullanım alanı : 420 m ²	300 Kişilik Yatılı Kur'an Kursu Dış Ölçüsü : 32.40 x 35.20 = 1.141 m ² Üç Katlıdır.
LOJMAN	
4 Daireli Lojman Dış Ölçüsü : 18.90 x 9.40 = 178 m ² Zemin + 1 Katlı Her katta 2 daire vardır.	
Mimari, Elektrik ve Tesisat Projeleri Mevcuttur. Uygulama (Betonarme, Statik) Projeleri "Afet Bölgelerinde Yapılacak Yapılar Hakkındaki Yönetmelik" esaslarına göre, yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.	

Kaynak: <http://arsiv.tdv.org/birimler/insaatemlak/ek20.pdf> [erişim tarihi 9 Mart 2018]

3.2 DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI VE VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ'NÜN ROLÜ

Türkiye’de “devletten bağımsız olarak örgütlenmiş dini teşkilatlar” ile “devlete bağlı dini teşkilatlar” olarak iki dini teşkilat tipi vardır. Devlete bağlı ve devlet denetimindeki dini kuruluş olarak ülkemizdeki tek resmi dini teşkilat, Diyanet İşleri Başkanlığıdır (H. Yavuzer, a.g.e., s. 29). Diyanet İşleri Başkanlığı, varlık gerekçesini şu şekilde açıklamaktadır :

“Diyanet İşleri Başkanlığı 3 Mart 1924 tarihinde 429 Sayılı Kanunla Başbakanlığa bağlı bir teşkilat olarak kurulmuştur. Anayasamızın 136. maddesinde belirtildiği üzere Diyanet İşleri Başkanlığı, genel idare içinde yer alan bir kamu kurumu olup, laiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasi görüş ve düşüncülerin dışında kalarak ve milletçe dayanışmayı ve bütünleşmeyi amaç edinerek özel kanununda gösterilen görevleri yerine getirmek” le yükümlüdür. İlgili kanunda da bu görevlerle hükümlüdür;

- a) İslam inançları, ibadet ve ahlak ile ilgili işleri yürütmek,
- b) İbadet yerlerini yönetmek,
- c) Din konusunda toplumu aydınlatmak (www.mevzuat.gov.tr).

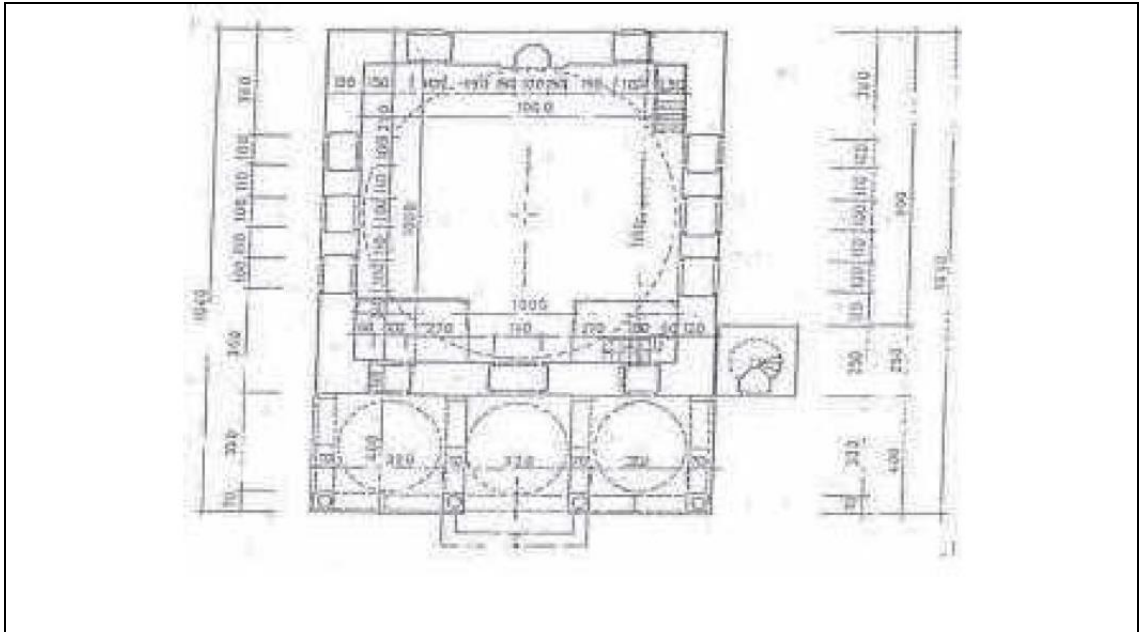
Yıldırım’ın (2012) aktardığına göre; Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanunu’nun, camilerin ibadete açılması ve yönetimi ile ilgili kanun 35. maddesinde şu şekilde yer almaktadır (değişik: 31/07/1998 4379/1 Md.);

Cami ve mescitler Diyanet İşleri Başkanlığı’nın izni ile ibadete açılır ve başkanlıkça yönetilir. Hakiki ve hükmi şahıslar tarafından yapıldığı halde izinli veya izinsiz olarak ibadete açılmış bulunan cami ve mescitlerin yönetimi 3 ay içinde Diyanet İşleri Başkanlığı’na devredilir. Diyanet İşleri Başkanlığı’nca buralara imkanlar nispetinde kadro tahsis edilir. Kadro tahsis edilinceye kadar buralara görev yapanların mesleki ehliyetleri ile ilgili esas ve usuller yönetmelikle düzenlenir.” şeklinde camilerin açılış berati, kadro tahsisi ve ibadet alanının yönetimi ile ilgili hususlarla sınırlandırılmıştır.

2010 tarihinde çıkan 6002 sayılı kanunla değişen 7. maddesinin F fıkrasının Yönetim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Başlığının 6. maddesinde; “ Cami, kuran kursu, hizmet binası ve diğer dini tesislerin estetik, fonksiyonel ve güvenli şekilde inşası için çalışmalar yaparak teknik yönden kontrolünü sağlamak, tip projeler hazırlamak, hazırlatmak ve

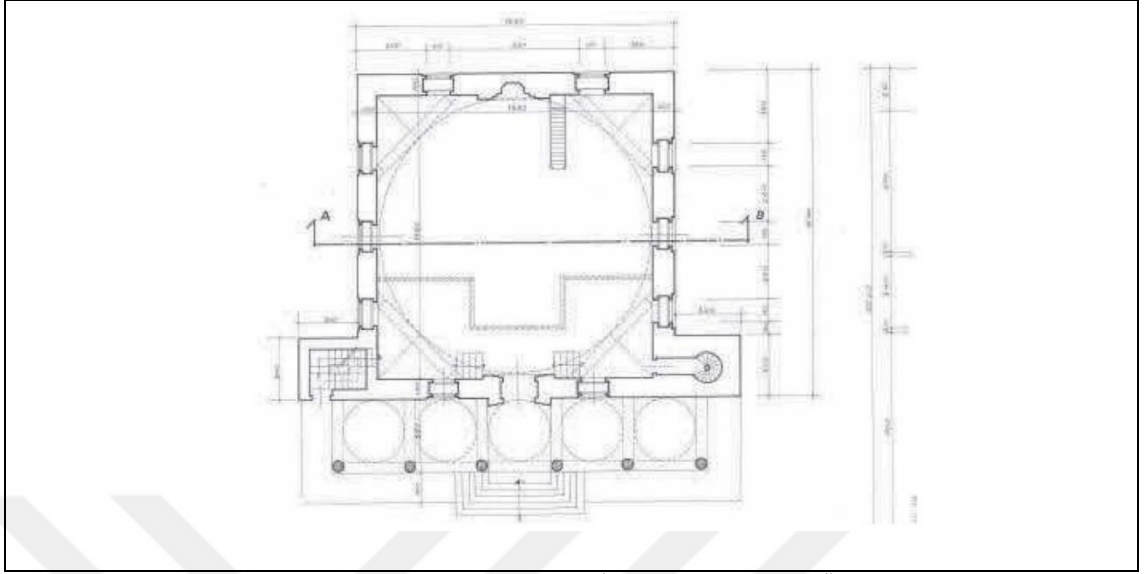
kontrol etmek’’ şeklinde bir değişiklikle Diyanet İşleri Başkanlığı cami projeleri hakkında teknik yönden sorumluluk altına girmiştir (Yıldırım 2012, s.72). Cami yapımı ile ilgili faaliyetlerde bulunan bir diğer resmi kurum da Vakıflar Genel Müdürlüğüdür. Vakfın, büyük merkezlere uzak yerlerde yaşayan vatandaşların proje çizdirecek yetkili mimar ve statik hesapları yaptıracak mühendis bulamadıkları gerekçesiyle tip projeler hazırlatmıştır. Kurum bu projeleri ‘geleneksel mabet mimarisinin anlayışı ışığı altında’ hazırlattığını belirterek halka yardım olması amacıyla bedelsiz olarak sunmaktadır (Yıldırım 2012, s.73). 120-150-200-300-450-700 ve 1500 kişilik tip cami projelerine cami yaptırmak isteyen vatandaşlar ulaşabilmektedir. Bu projelerin çizimleri 20-30 sene öncesine dayanmaktadır, henüz güncelleme yapılmamıştır. Yıldırım’ın (2012) aktardığına göre; Vakıflar Genel Müdürlüğü yetkililerinden edinilen bilgiye göre, halkın talebi ‘‘klasik cami’’ yönünde olmaktadır. Ayrıca proje talebinde bulunan dernek veya kişinin hazır tip projeye tamamen uyma zorunluluğu bulunmamaktadır ve Vakıflar Genel Müdürlüğü herhangi bir denetimden sorumlu değildir. Bu durumda halka yardım olması amacıyla yapılan bir faaliyetin doğurduğu sonuçlar şüphelidir. Vakfın hazırlattığı proje tiplerinden bazıları aşağıdaki gibidir.

Şekil 3.1: Vakıflar Genel Müdürlüğünün 120 Kişilik Cami Tip Projesi Planı

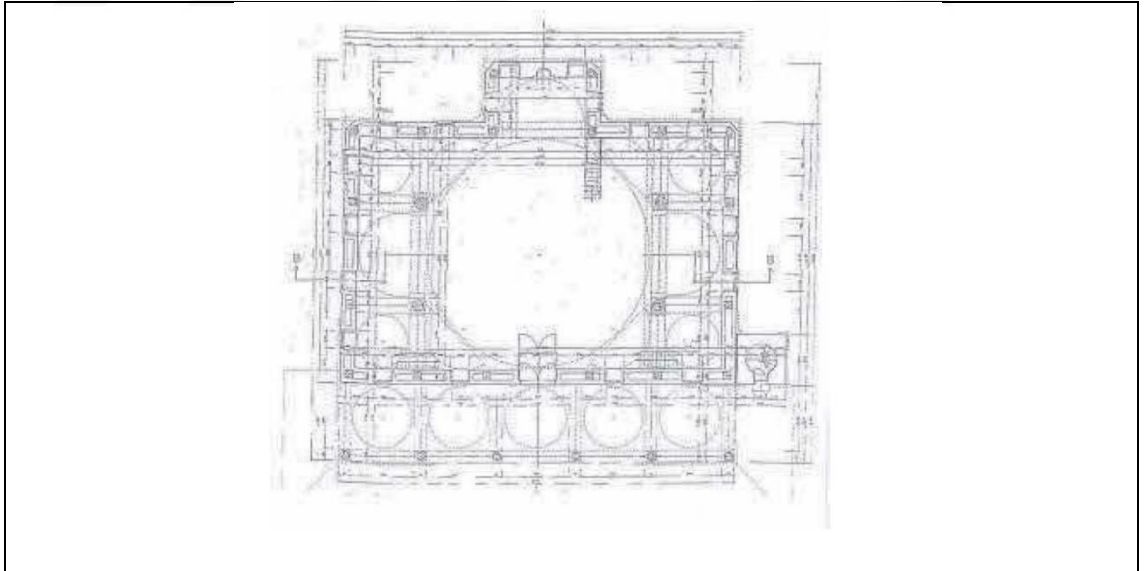
Kaynak: Gürsoy E. Modern Mimarlık Tarihi Sürecinde İzmir Camileri, Ege Üniversitesi, Doktora Tezi, 2011, İzmir.

Şekil 3.2: Vakıflar Genel Müdürlüğünün 300 Kişilik Cami Tip Projesi Planı

Kaynak: Gürsoy E. Modern Mimarlık Tarihi Sürecinde İzmir Camileri, Ege Üniversitesi, Doktora Tezi, 2011,İzmir.

Şekil 3.3: Vakıflar Genel Müdürlüğünün 500 Kişilik Cami Tip Projesi Planı

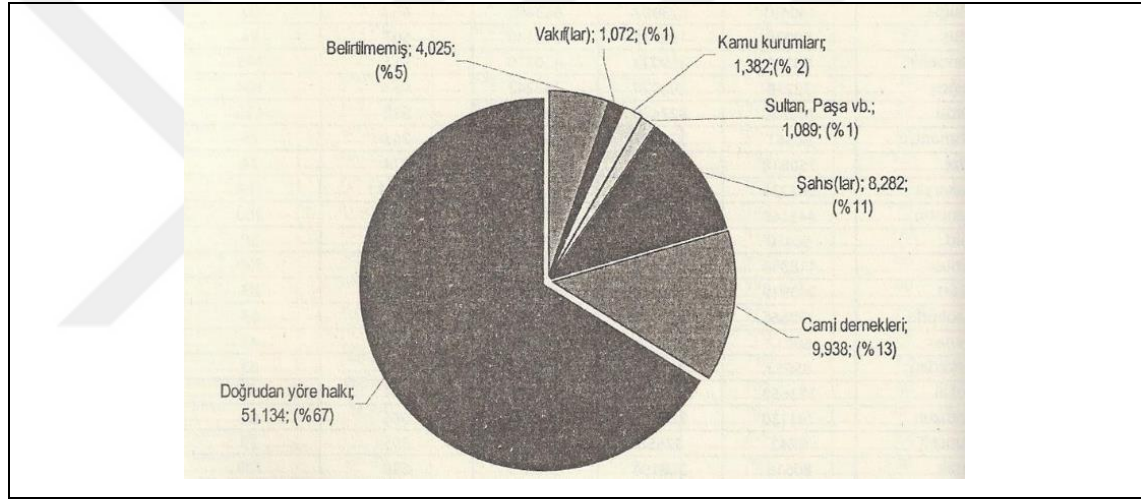

Kaynak: Gürsoy E. Modern Mimarlık Tarihi Sürecinde İzmir Camileri, Ege Üniversitesi, Doktora Tezi, 2011,İzmir.

3.3 VAKIFLAR, DERNEKLER VE CEMAAT

Ahmet Onay'ın (2008, s.110) verdiği bilgilere göre, 2002 yılı itibariyle Türkiye'de toplam sayısı 76.922'yi bulan cami ve mescitlerin 51.134 tanesi yani yüzde67'si doğrudan bölge halkı tarafından yaptırılmaktadır. Bu oranı, 9.938 adet ve yüzde13 oranla cami yaptırma dernekleri, 8282 adet ve yüzde11 oranla şahıslar izlemektedir. Dolayısıyla camiler, büyük oranda cemaatin kendisi tarafından yaptırılmaktadır demek, yanlış olmaz (Atlı 2010, s.19).

Tablo 3.4: Yaptıranlara Göre Camilerin Dağılımı

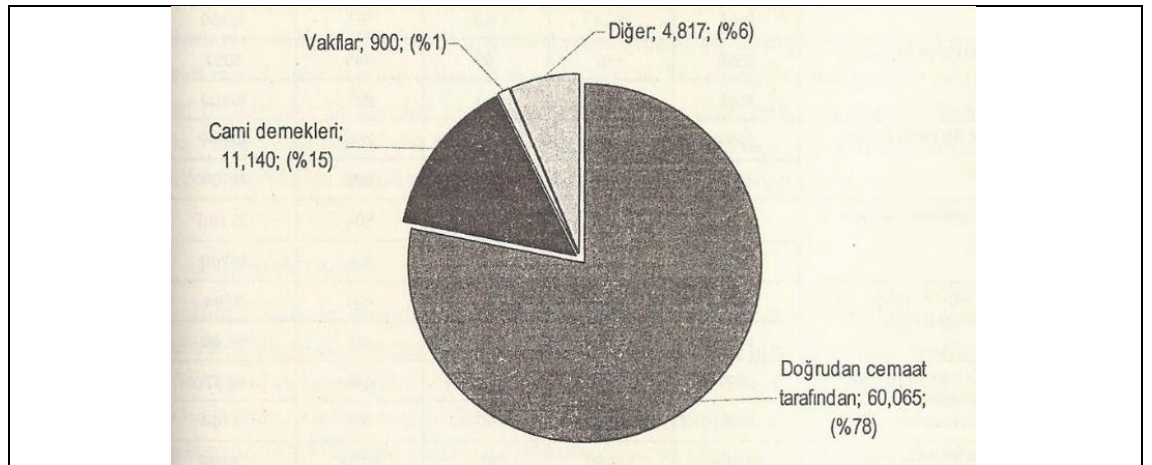
Kaynak: Onay, A., 2008, *Türkiye'nin Cami Profili*, 1. Baskı. İstanbul: Dem Yayınları.

İslamiyet farklı biçimlerde cami inşasını teşvik etmektedir. Günümüz cami mimarisinde, hayırsever kişi ve kurumların cami yapımına dahil olmasının temel sebeplerinden biri inancın gereği olarak cami yapımının teşvik edilmesidir. Ancak burada hayırsever kişi ve kurumların, inşaat sürecinde bir mimar veya tasarımcının sürece müdahil olmayışından kaynaklı, denetimsiz olarak yapılmış mahalle camileri ortaya çıkmaktadır. Cami yapıları kamunun destekleriyle yapılan ve kamunun ortak kullanım mekanı olan yapılardır. İncedayı ve Küçükdoğu'nun (2013) kamu yapıları üzerine bazı sözleri şu şekildedir; "Kamu yatırımları özel yatırımlardan farklı olarak toplum adına, toplum için yapılır. Harcanan para, herhangi bir kişinin ya da kuruluşun parası değil ülkenin, halkın parasıdır.

Bu nedenle atılacak her adımın keyfilikten uzak ve kurallara uygun olması gerekir. Aksi halde halkın parası tutarsız kabullerle üretilen, mimarlık değeri taşımayan yoz yapılarla çarçur edilmiş olur''. Ülkemizde cami yapımında giderlerin karşılanış biçimlerine göre yapılan camilerin yüzde78'inin doğrudan cemaat tarafından karşılandığı bilinmektedir (Bkz. Şekil 3.1.1). Halktan bağış toplanarak yapılan kamu yapısı olarak cami yapılarının da keyfilikten uzak ve kurallara uygunluk açısından İncedayı ve Küçükdoğu'nun (2013) belirttiği tutuma uygun olması gerekmektedir. Mimarların, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren cami pratiğinden kopması durumunun yirmibirinci yüzyılda hala büyük oranda devam ettiği görülmekte ve bugün Türkiye'de çoğunlukla klasik dönem Osmanlı camilerini taklit eden camiler uygulandığı izlenmektedir. Cami yapım ve projelendirme sürecinin herhangi bir kontrole tabi olmadığı ülkemizde, yeni yapılan camilerin biçimlenişlerinde, yerleşimlerinde ve büyüklüklerinde söz sahibi olan kesimin, tıpkı Cumhuriyet'in ilk yıllarında olduğu gibi, cami yaptırmak isteyen cemaatin günümüzde, cami yaptıрма derneği veya vakıf olarak biraraya geldiği görülmektedir. Bu duruma yönelik, Ahmet Turan Köksal (Köksal 2008) günümüzde cami derneklerinin yapım faaliyetleri şu şekilde tariflemektedir:

Türkiye'de şu anda toplam sayısı 35.000'i geçmiş olan bu derneklerden diyelim biri bir şekilde para topluyor sonra bir arsa bulunuyor. Ancak bundan sonrası meçhul. Eşten dosttan ya da başka derneklerden A4'lerle fotokopiler geliyor. Bunlar cami planları. Ya da fotoğraflar. Sonra bir kalfa bulunuyor. Kalfanın namazında niyazında olup olmadığı ya da derneğin kurucularından birinin evini yapmış olması ya da belki akrabası olması gerekiyor. Sonra para toplanıyor çimento, kum, tuğla alınıyor ve cami yapılıyor. Ne bir statik projesi ne de bir izin alma zorunluluğu. Diyanet sadece ben ödenek ayırmam diyor o kadar. Yapmak isteyenlere de karışmıyor. Cuma namazlarında söz konusu inşaatın evreleri hakkında cemaate bilgiler veriliyor hatta bazen kapı kapı dolaşılıp bağış toplanıyor.

Tablo 3.5: Giderlerinin Karşılanış Biçimlerine Göre Camiler

Kaynak: Onay, A., 2008, Türkiye'nin Cami Profili, 1. Baskı. İstanbul: Dem Yayınları.

Cami yaptıran kişiler gerek ekonomik şartlar gerekçesiyle gerek toplumsal bakış açıları sebebiyle mimarları cami meselesi ile karşıt algıda görmelerinden dolayı, cami yapım sürecinin dışında bırakmaktadır. Aykut Köksal (2008) cami yapımına mimarların dahil edilmemesini şöyle özetlemektedir:

Bu anonim mimarlığın yaygın olarak var olduğu kent varoşlarının yeni sakinleri (ki yeni cami yapımlarını da yaygın olarak aynı çevrede görüyoruz), kısa süre önce terk ettikleri kendi tarımsal kültür ortamlarında olduğu gibi, mimarlık üretiminin belirli bir sevk-i tabiriyle kendiliğinden var olabileceğini düşünüyorlar (daha doğrusu düşünmüyorlar, çünkü böyle bir sorunsalları yok). Cami mimarlığının da, aynı kendiliğindenlik içinde, geçmişte sahip olduğu normlar sistemi gibi çalışan bir sistemi olduğunu var sayıyorlar. Ne var ki günümüzde bu normlar sistemi yaşamadığından, kendiliğindenliğe bırakılan da ister istemez geliyor, ‘Kitsch’e dayanıyor.

Köksal (2008) bu tartışmayı, ‘normsuzluğun kendisi giderek bir norm halini almış gibidir ve manzara tüm ülkeye hâkim olmuştur’ diyerek devam ettirmiştir. Bu anonim cami mimarlığı, kalıp ve sembollere indirgenmiş bir seri üretim sistemine dönüşmüştür. Köksal’ın da dediği gibi, şemalara indirgenmiş geçmiş biçim kalıpları ile camilere sembolik anlam taşıyıcılığını yüklenmiştir. Bu biçimsel indirgeme, geçmişle olan ilişkiyi öne çıkaran içi boşalmış kalıpların yinelendiği sahte bir süreklilik haline gelmiştir. Sibel Bozdoğan (2002) mimarların üstlendiği rolle, toplumun bir kesiminin buna gösterdiği direncin cami mimarisinden izlenebileceğini savunmaktadır. Bozdoğan’a göre (2002);

Bütün diğer kültürel üretim alanlarında olduğu gibi, mimarlıkta da muhalif sesleri ya da sadece “sessizlikleri” –insanların kendilerine sunulan resmi modelleri nasıl kabul ettiklerinin, onlara nasıl karşı çıkıp nasıl direndiklerini ya da bu modelleri nasıl dönüştürdüklerini- açığa çıkarmak için daha çok çalışmaya ihtiyaç vardır. Bu “sessizlikler” in en sonunda nasıl patlayıp kakafonik bir sesler topluluğuna dönüştüğünün gayet iyi görülebilecek bir örneği, Türkiye’de cami inşaatının içinde bulunduğu durumdur. Erken Cumhuriyet mimari kültürü tarafından bütünüyle ihmal edilmiş olan (ya da ara sıra geleneksel öncellerden çok uzak soyut modernist tasarımlarla yorumlanmış olan) cami inşaatı, 1980’lerden beri müthiş bir patlama yaşamaktadır. Son dönemdeki birçok caminin düşük nitelikleri ve stilistik pastişleri (ucuz malzemelerle yapılan kubbeler, minareler ve diğer geleneksel işaretler) hatta sırf sayıları bile Erken Cumhuriyet Dönemi mimarlarının kemiklerinin sızlatmaya yeterli olacaktır.

Dinin nasıl yaşanması gerektiği, ibadetin nasıl olması gerektiği ya da İslam'ın tevâzuyu şart koşan bir din olduğundan hareketle görkemli, şaşaalı camileri men etmesi gerektiği, ilk mescit olarak kayda geçen peygamberin evinde minare bulunmadığı gibi argümanlar mimarlarca sık sık dile getirilmiştir (Atlı 2010, s.18). Ancak, bu argümanların, cemaat nezdinde pek de etkili olmadığı görülmektedir. Bunun nedeni, Bozdoğan'ın ve Köksal'ın belirttiği tepkisellikten kaynaklı olabilir. Mimarlar ve cami yaptırmak isteyen dernek veya cemaatin birbirleri ile diyalog ve müzakere ortamı kurarak cami inşaatı konusunda iletişim içine girmelerinin cami mimarisine pozitif yönde bir katkı sağlayacağı söylenebilir.

4. CAMİ MİMARİSİNİN TEMEL ÖGELERİ

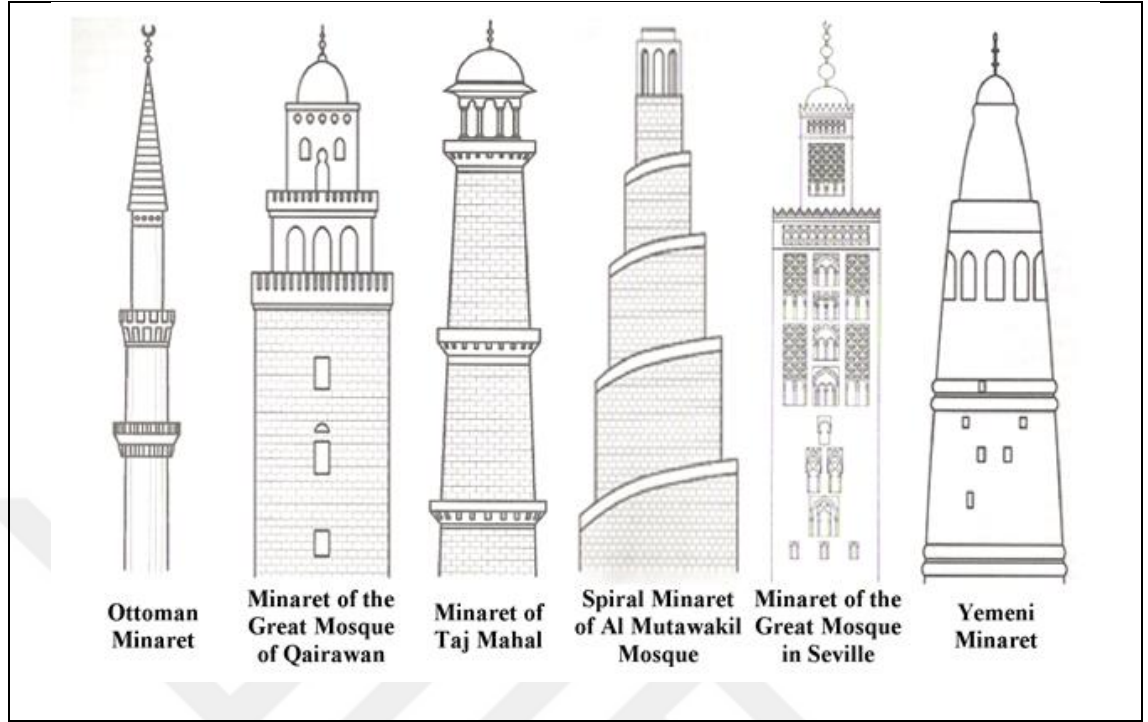
Tezin bu bölümünde camiyi oluşturan bileşenlerin genel bilgi vermesi amacıyla açıklanması amaçlanmaktadır. Tarihi süreç içerisinde deneyimlerle gelişen cami yapıları bir takım mimari ögeler oluşturmuştur. Bu ögelerin cami yapısında genel ibadet ve ibadet dışı ihtiyaçlarla birlikte olduğu görülmektedir. Bunların biçimlenişleri temel işlevlerinin etkisiyle oluşmaktadır. Dönemin koşulları ile işlevler sonucu ortaya çıkan minare, kubbe gibi yapı elemanları simgesel anlam da kazanarak cami mimarisinde vazgeçilmez mimari/biçimsel elemanlar olurken mihrap, minber, vaaz kürsüsü, müezzin mahfili gibi elemanlar da iç mekan kurgusunun bileşenlerini oluşturmuştur.

4.1 ANA MİMARİ BİLEŞENLER

4.1.1 Minare

Namaz vakitlerinin insanlara haber verilmesi fikri, namazın farz olmasından itibaren Hz. Muhammed ile sahabeleri tarafından ortak bir karar olarak belirlenmiştir. Ezan kelimesi Arapça kökenli bir sözcük olmakla birlikte, ilan etmek anlamına gelmektedir. İlk minare, 706-704 yılları arası Şam'da bulunan Emevi Camisi'nde mevcut köşe kulelerin kullanılmasıyla İslam'a dahil olmuştur. Farklı kültürlere yayılan İslam diniyle, her toplum kendi tapınma yapısını oluşturmuş, kendilerine özgü minare çeşitleri görülmüştür (Şekil 4.1). Daha sonraları minare, İslam mimarisinin güçlü bir simgesel ögesine dönüşerek günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Günümüzde kullanılan merkezi hoparlör kullanımından dolayı işlevsel özelliğini kaybetmiş olsa da, İslam mimarisi açısından güçlü bir sembolik değerini hala sürdürmektedir. Günümüzde inşa edilen camilerin hemen hepsinde de görülmektedir.

Şekil 4.1: Minare Tiplerinden Örnekler

Kaynak : <http://keywordsuggest.org/gallery/1080303.html> [erişim tarihi 12 Mart 2018]

4.1.2 Avlu

Avlu, camilerde yapının veya yapı grubunun ortasında kalan açık alana denmektedir. Bu alan cami yapısını dışarıdan sararak yerleşme alanlarından ayırır. Avlunun, günlük hayatın geride bırakıldığı, ayrı bir dünyaya girildiği hissi uyandırdığından bahsedilmektedir (Hillebrand 1994). Osmanlı'da iç ve dış avlu olmak üzere iki kısım bulunurdu. Dış avlu demir parmaklıklı pencerelerden oluşmaktadır ve çeşitli yerlerden giriş kapıları mevcuttur. Geçmişte olduğu gibi camilerin kentin odak noktası olma işlevi olmadığından ve günümüz camileri de genellikle kent içindeki herhangi bir parselde alelade olarak inşa edilmesinden dolayı, günümüz dış avluya sahip olmayan çok sayıda cami bulunmaktadır.

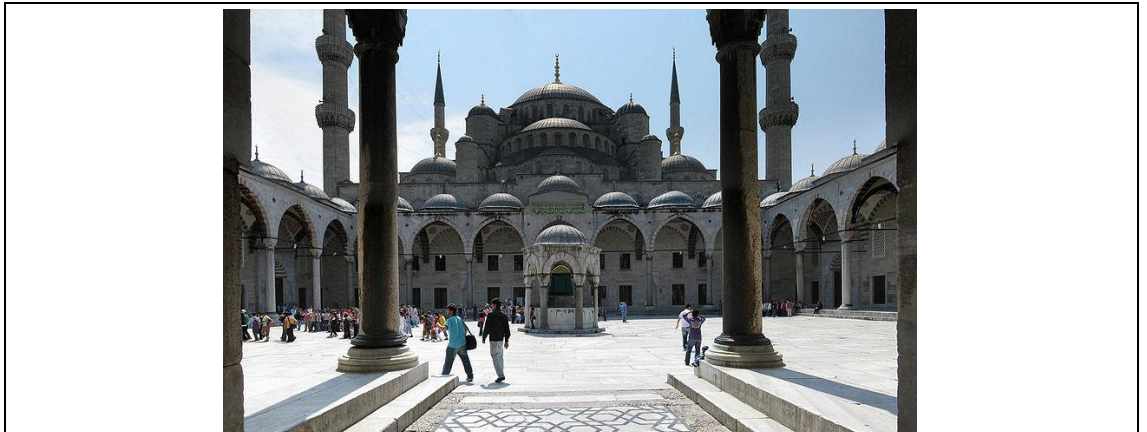
Şekil 4.2: Süleymaniye Camisi Dış Avlusu

Kaynak: <http://www.mehmetakinci.com.tr/suleymaniye-camii-istanbul.html> [erişim tarihi 12 Mart 2018]

İç avlu; cami binasına bitişik etrafı pencereli duvarlarla örtülü kısımdır. Bazı cami iç avlularında süs havuzu ya da abdest almak için şadırvan da görülmektedir. İç avlular caminin mihrap aksı ile aynı aksta uzayan binayla bütünleşik bir mekan tanımlamaktadır. Hz. Muhammed'in Medine'de yaptığı ilk mescitten bilindiği kadarıyla kareye yakın boyutlarda ve etrafı duvarlarla çevirili bir avludur. Dolayısıyla avlu İslam tapınma yapısının en eski mimari ögesidir denilebilir.

Şekil 4.3: Sultanahmet Camisi İç Avlusu

Kaynak: <http://dunyacamileri.blogspot.com.tr/2011/09/sultan-ahmed-camii-ile-ilgili-ozet.html> [erişim tarihi 9 Mart 2018]

4.1.3 Son Cemaat Mahalli

Son cemaat yeri, insanların namaza geç kalma durumlarında ve içeride yer kalmaması durumunda, temiz bir yerde namaz kılmaları için oluşmuş işlevsel bir mekandır. Avludan zemininden birkaç basamak yüksekte bulunan üzeri örtülü ve revaklarla çevrilmiştir. Bir ara mekan, geçiş görevi üstlenen bu mekanlar Osmanlı Dönemi camileri örneklerinde sıkça görülmektedir.

Şekil 4.4: Süleymaniye Camisi Son Cemaat Mahali

Kaynak: http://www.arkitera.com/gorus/632/mimar-sinan-hata-yapar-mi_ [erişim tarihi 9 Mart 2018]

4.1.4 Abdesthane ve Tuvaletler

Abdest almak, el yüz ayak gibi uzuvlara belli kurallar dahilinde suyla yapılan bir temizlik şeklidir. Namazın kılınabilmesi için gerekli şartlardan biridir. Bu gerekliliğin yerine getirilmesi için camilerde abdesthane ve şadırvanlar bulunur. Bunlar üstü açık ve kapalı mekanlar olmak üzere çeşitlilik gösterirler. Camilerde avlunun merkezinde veya bina dışında başka bir mekan olarak tuvaletlerle birlikte de konumlanmış olarak görülebilmektedir. Tuvalet mekanları, kişisel ihtiyaçların karşılanması için hemen her camide bulunmaktadır. Genellikle, ana ibadet mekanlarından uzakta veya alt kotta konumlandırılmaktadırlar.

Şekil 4.5: İstanbul Şehzade Camisi Şadırvanı

Kaynak: <https://www.istanbuldakicamiler.com/sehzade-camii-fotograf-galerisi> [erişim tarihi 13 Mart 2018]

4.1.5 Musalla Taşı ve Cenaze Merasimi

Musalla, camilerde cenazenin konulduğu mermer platformdur. İslam inancında, bir kişi vefat ettiğinde cenaze namazı kılınarak defnedilmesi ibadet gerekliliklerinden biridir. Bu ibadet camilerde yerine getirilmektedir. Cemaat, musalla taşının tanımladığı mekanda bir cenaze olduğunda bir araya gelerek cenaze namazı kılmaktadır. Musalla taşı, insanların bir araya getiren geniş mekanlar olan, avlularda bulunmaktadır. Dış mekân içerisinde bir toplanma noktası ve tören için yön belirtmektedir.

Şekil 4.6: Beyazıt Cami Avlusu Musalla Taşı

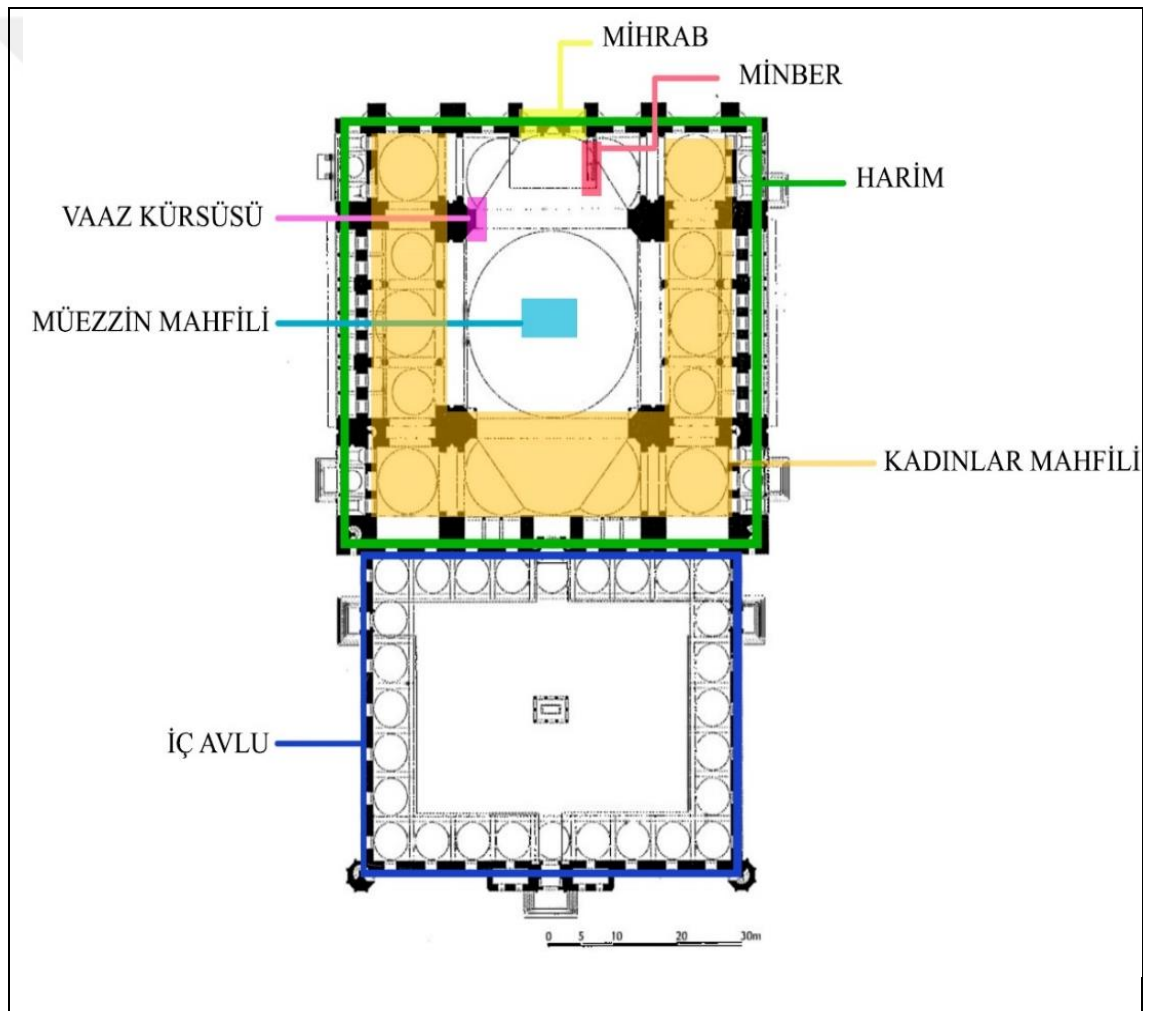

Kaynak: <http://www.yolizi.com/yolizi/2012/03/my-entry.html> [erişim tarihi 13 Mart 2018]

4.2 İÇ MEKÂN BİLEŞENLERİ

Cami iç mekanlarında özelleşmiş ve tarihi süreç içerisinde varlığını geliştirerek devam ettirmiş bazı öğeler bulunmaktadır. İç mekanda bazı elemanların konum ve yönleri standartlaşmış ve her camide benzer plan organizasyonları şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu elemanlardan bazıları klasik döneme ait olan süleymaniye camisi'nin plan şeması üzerinde belirtilmiştir (Şekil 4.7).

Şekil 4.7: Süleymaniye Camisi İç Mekân Plan Şeması

4.2.1 Harim

Cemaatin yan yana saflar halinde toplanıp namaz kıldığı ana ibadet mekanıdır. Bu alan kible yönüne doğru yöneltilmiş olan caminin en büyük ve ana mekanıdır. İslam inancında ön saflarda ibadete önem verilmesinden dolayı camilerde ön safların geniş olması için camiler enlemesine genişletilmiştir. İslam'da birlik inancının da yansıması olarak Osmanlı Dönemi'nde ana ibadet kütesinde bölünmeyen büyük hacimler yaratmak amaçlanmıştır. Harimin tek ve büyük bir mekan olarak tasarlanmasında kubbe önemli bir teknik olmuştur. Günümüzde, teknoloji gelişmiş ve büyük açıklıklar yaratmak için farklı teknikler geliştirilmiş olsa da, kubbe hala güçlü sembolik değerini taşımakta ve günümüz camilerinde betonarme olarak inşa edilerek varlığını sürdürmektedir.

Şekil 4.8: Eyüp Sultan Camisi Harim Alanı

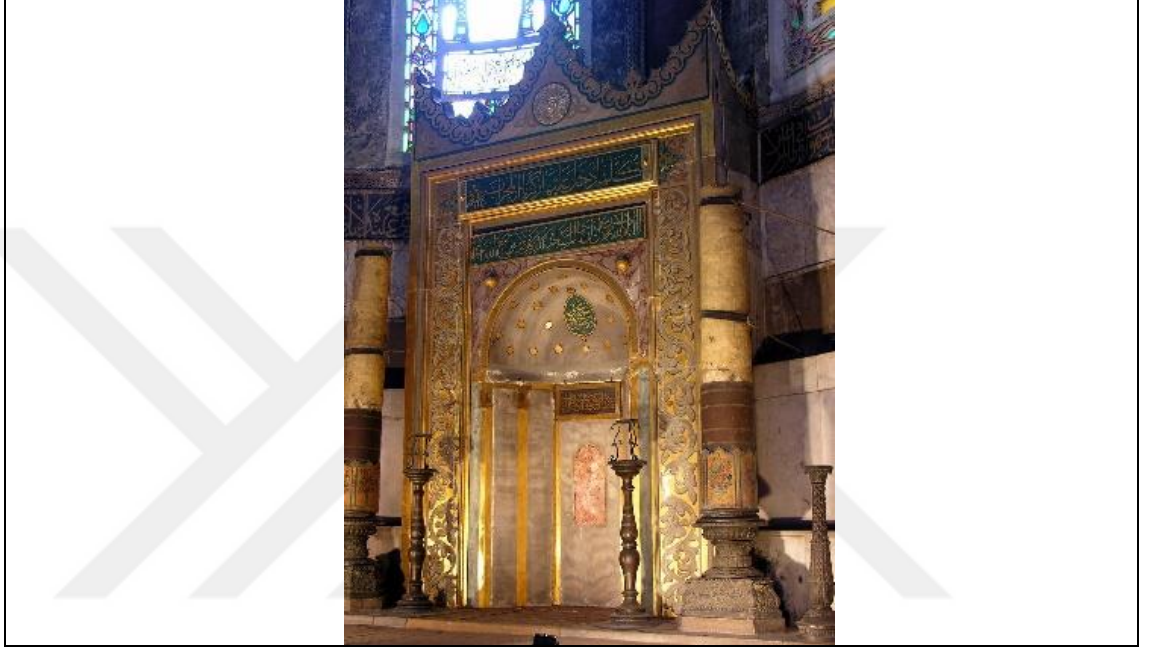
Kaynak: http://www.mustafacambaz.com/details.php?image_id=25046 [erişim tarihi 13 Mart 2018]

4.2.2 Mihrap

Mihrap camilerde kibleye bakan duvarın ortasında tanımlanmış ve imamların cemaate namaz kıldırırken önünde durduğu alandır. Mihrap cami içinde kible yönünü belirtmektedir. İlk olarak Emevi'ler Döneminde camilere girmiş ve hala varlıklarını sürdürmektedir. Mihraplar, plan olarak bakıldığında dikdörtgen, çokgen, daire planlı mimari bir unsur olarak veya sadece kible duvarında yön belirten farklılaşmış mimari bir

öge olarak karşımıza çıkarlar. Tarihsel süreç içerisinde farklı kültürlerin birbiriyle bilgi aktarımları olmuştur. Mihrabın bu konuda kiliselerde bulunan apsisle etkileşim içinde olduğu söylenebilir (Şekil 4.9).

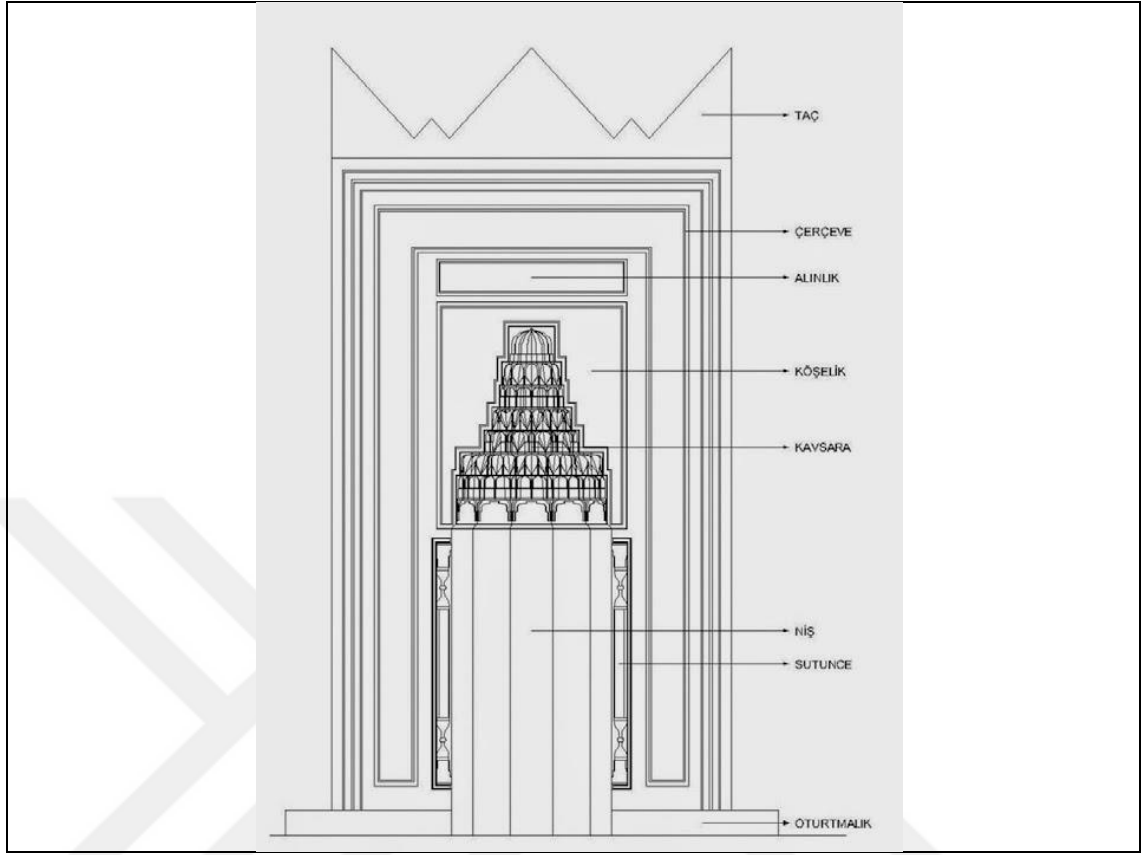
Şekil 4.9: Ayasofya Camisi Mihrabı

Kaynak: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Mihrab_in_Hagia_Sophia.jpg [erişim tarihi 13 Mart 2018]

Mihrap hem litürjik hem sembolik amaçlı bir iç mekan elemandır ve önemli bir yeri bulunmaktadır. Şafak Coruz'un (2015) yaptığı araştırmaya göre, 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren klâsik özellikler gösteren mihraplar ortaya konmuştur. 16. yüzyılda, Mimar Sinan'la gelişen klâsik Osmanlı mimarlığına özgü mihrap semaları, özellikle taç ve çerçeve tasarımları açısından anıtsal Osmanlı mihraplarının karakteristik örneklerini teşkil etmektedir. 18. yüzyıla kadar devam eden klâsik uygulamalarda; malzeme ve teknik kullanımı, elemanların biçimlendirilişleri ve süsleme özellikleri bakımından bir üslûp birliğinin izlendiği görülmektedir (Coruz 2015). Osmanlı Selatin Cami mihrapları ana elemanları; taç, çerçeve, alınlık, köşelik, kavrasa, niş, sütunce ve oturtmalık bölümlerinden oluşmaktadır. (Şekil 4.10).

Şekil 4.10: Klasik Dönem Osmanlı Selatin Cami Mihrabı Bölümleri Şeması

Kaynak: <http://mimaridusunceler.blogspot.com.tr/2015/01/mihraplar-tanyalm.html> [erişim tarihi 13 Mart 2018]

4.2.3 Minber

Arapça 'da 'yüksek yer' anlamına gelmektedir. İmam tarafından Cuma hutbelerinin okunduğu merdivenli yüksek bölümdür. Vaaz veren kişinin herkes tarafından görülmesi için yükseltilmiştir. İç mekanda, mihrabın sağ tarafında yer alır. Önceleri iki basamak ve oturma yerinden oluşan bir yer iken ilerleyen yıllarda artan cemaatin hutbe sırasında imamı görebilmesi için işlevsel olarak basamak sayısı arttırılarak şekillenmiştir. Günümüzde, minberin en üst basamağı saygı amaçlı peygamber için ayrılır. Bu yüzden imamlar sondan bir önceki basamakta durarak vaazını verir (Hasol 2008, s.324). Tarihsel olarak bakıldığında camilerde varlığını mihraptan önce göstermiştir.

Şekil 4.11: Ayasofya Camisi Minberi

Kaynak: <http://ayasofyamuzesi.gov.tr/tr/i%C3%A7minber> [erişim tarihi 13 Mart 2018]

4.2.4 Vaaz Kürsüsü

Camilerde dini ders verilen, cemaatle konuşmalar yapılan yükseltilmiş platforma verilen isimdir. Toplu kılınan namazlardan önce ve özel dini günlerde namaz vakti öncesi toplanmış olan cemaate dini anlatıların yapıldığı yerdir. Vaaz kürsüleri cami içerisinde mihrabın sol tarafında bulunmaktadır. Dinleyenlerin rahat görebilmesi ve duyabilmesi için yüksekçe kurgulanmıştır.

Şekil 4.12: Nusretiye Camisi Vaaz Kürsüsü

Kaynak: <http://www.betonminare.com> [erişim tarihi 13 Mart 2018]

4.2.5 Müezzin Mahfili

Müezzin mahfili, genellikle büyük camilerde harim alanında, arka tarafa imamın ses ve komutlarını aktarmak için kurgulanmış, namaz kılınan zeminden yükseltilerek ve etrafı çevrilerek koparılmış alana denir. Burada, müezzinler toplu namaz sırasında arka saflara imamın komutlarını iletme amacıyla bulunurlar. Bu mekanlar genellikle, ana ibadet mekanının arka tarafında bulunmaktadır. Müezzin mahfilleri ses sistemlerinin yaygınlaşması ile artık eskiden olduğu gibi yüksek yapılmayıp sadece bulunduğu alanı sınırlandıran korkulukları ile yerden biraz yükseltilmiş şekilde varlığını sürdüren plan elemanlarından (Kızılkaya 2017, s. 25). Ses sisteminin hemen her camide bulunduğu düşünülürse sembolik olarak varlığını sürdürmektedir.

Şekil 4.13: Mihrimah Sultan Camisi Müezzin Mahfili

Kaynak: <http://osmanlicamileri.com/mihrimah-sultan-kuliyesi-3/new2290/> [erişim tarihi 15 Mart 2018]

4.2.6 Kadınlar Mahfili

Kadınlar için özelleşmiş, genellikle ana ibadet mekanının üst katında çözümlenmiş namaz kılma bölümüdür. Zemin katında bir basamakla ana alandan farklılaştırılarak çözülmüş olanlarına da rastlanmaktadır. Galeri niteliğindeki bu bölüm ilk olarak Osmanlı zamanında görülmüştür. 14. yy. sonunda inşa edilmiş olan Mudurnu Yıldırım Beyazıt Camisi ve Bursa Yeşil Camii'nin kadınlar mahfilinin bulunduğu ilk örnekler olduğu

bilinmektedir. Kadın ve erkeklerin aynı mekanda ibadeti çoğu yerde uygun bulunmaması sebebiyle kadınlar mahfiline çıkan merdivenlerin harim içinde de bulunabileceği gibi iç mekandan bağımsız olarak konumlandırılmasına da rastlanmaktadır.

Şekil 4.14: Kılıç Ali Paşa Camisi Kadınlar Mahfili

Kaynak: <http://ismek.ist/blog/icerik.aspx?p=699> [erişim tarihi 15 Mart 2018]

4.2.7 Aydınlatma

Bolak' ın (1967), mekân kompozisyonu ve ışık etkisi ilişkisini bir problem olarak ele aldığı araştırmasında Osmanlı camilerinde ışığın sadece aydınlatma gayesiyle kullanıldığı fikri ön plana çıkmaktadır. Nasr ise (1992), camilerin aydınlatılması konusuna şöyle değinmektedir: “İslam mimarisinin mekânlarını tanımlayan ve onun geometrik açıklığını ve entelektüel berraklığını ortaya çıkaran ışıktır.” Klasik dönem camilerinde Mimar Sinan, aydınlatmayı; kandiller, mumlar; gündüz aydınlatmasını ise: pencere kepenkleri, nakışlı camlar, alçı pencereler, yan revaklar, kible cephesi revakı ve pencere ve kubbe pencereleri olarak ele almıştır. Yapay aydınlatması, kubbe ve kemerlere asılmış dikdörtgen kesitli demirden yapılmış, çember veya çeşitli dekoratif şekiller gösteren avizelerle ve bu avizeler üzerlerinde bulunan küçük çemberlere oturtulmuş döşeme yüzeyine paralel, oldukça eşit yoğunlukta, insan boyundan 50-60 cm kadar

yukarıda tutulmuş yağ kandillerinden oluşmaktadır (Bolak, 1967). Bununla birlikte, kubbelerin yansıtıcı bir renk olan beyaza boyanması iç mekan aydınlatması için düşünülmüş bir fikrin ürünüdür.

4.2.8 Akustik

Cami harim bölümü içerisinde mihrap, minber ve vaaz kürsüsü bulunmaktadır. Mihrabın sağ tarafında bulunan ve yüksekçe bir yer olan minberden hutbe okunmaktadır. Basamaklı ve yüksek olarak şekillenen bu yapı ayrıca dinleyici ve konuşmacı arasında görsel bağlantıyı sağlamaktadır. Hutbe ve vaaz konuşmalarında konuşmacının yüksek konumda olması akustik açıdan olumlu etki sağlanmaktadır. Bu durum ses kaynağını cemaatin (dinleyicilerin) üzerinde tutarak hacim içerisinde ses enerjisinin dengelenmesine yardımcı olmaktadır (Gül, Çalışkan ve Tavukçuoğlu 2014, s. 204). Klasik dönem Osmanlı camilerinde iç mekanın kubbe ile örtülmesi en yaygın görülen biçimlenmelerdir. Fatma Sert, İbrahim Alpaslan ve Özgül Karaman (2017, s. 245.) tarafından yapılan çalışmaya göre, bu geniş, yüksek ve eğrisel strüktürle örtülmüş mekânlarda, iç bükey yüzeylere ve hacmin boyutlarının büyümesine bağlı olarak ortaya çıkan ve daha önce üzerine birçok çalışma yapılan benzer mekânlar olan, katedral yapılarındakilere benzer akustik problemler beklenebilir. Ancak camilerde zemin kaplama malzemesi olarak yutuculuğu yüksek olan halı tercih edilmesi, bu yapıları, konuşmanın anlaşılabilirliği bakımından kiliselere göre daha avantajlı kılmaktadır (Kleiner, Klepper ve Torres, 2010). Ayrıca, tarihî cami yapılarında, minber, mahfil elemanlarına ait korkulukların delikli panellerle yapılması gibi detaylar yapının ses enerji seviyesini düşürerek akustik konforu sağlamaya yardımcı olmaktadır (Kayılı, 1988). Konu ile ilgili kapsamlı araştırmalar yapan Kayılı, Mimar Sinan'ın klasik dönem eserleri üzerinde yaptığı ölçüm ve hesap sonuçlarında, Mimar Sinan'ın bu hacimlerde homojen ses dağılımının yanı sıra ses enerjisi düşüşünü de kontrol edebildiğini ve bunu gerçekleştiren ses yutucu elemanların bir tasarım ürünü olduğunu, Mimar Sinan'ın bu amaçla hacim içindeki bütün yüzey kaplama elemanlarından yararlandığı ifade etmektedir (Kayılı 1988, s.3).

4.2.9 Havalandırma ve Isıtma

Tezin çalışma kapsamında yapılan literatür taramasında klasik dönem cami yapılarında iklimlendirmeye yönelik bir kaynağa ulaşılamamıştır. Mimar Sinan yapılarında ısıtma ve havalandırma; kirli havanın ve kandil islerinin atılması, islerin toplanması, mekânların havalandırılması, solunum ve buharlaşma yoluyla oluşan nemin atılması, ısı kayıplarının azaltılması olarak ele almıştır (Güngör 1989, s.4). Cami içerisinde havalandırma sirkülasyonunun sağlanabilmesi için pencere ve kapılar önem taşımaktadır. Klasik dönemde kullanılan çift doğramalı pencereler yapının ısınma ve havalandırmasına olumlu etkisi olduğu düşünülmektedir. Klasik dönem Osmanlı camilerindeki ısıtma sistemlerine yönelik cami hariminin mangallarla ısıtılmış olabileceği düşünülmektedir (Çetinkaya 2011, s. 72).

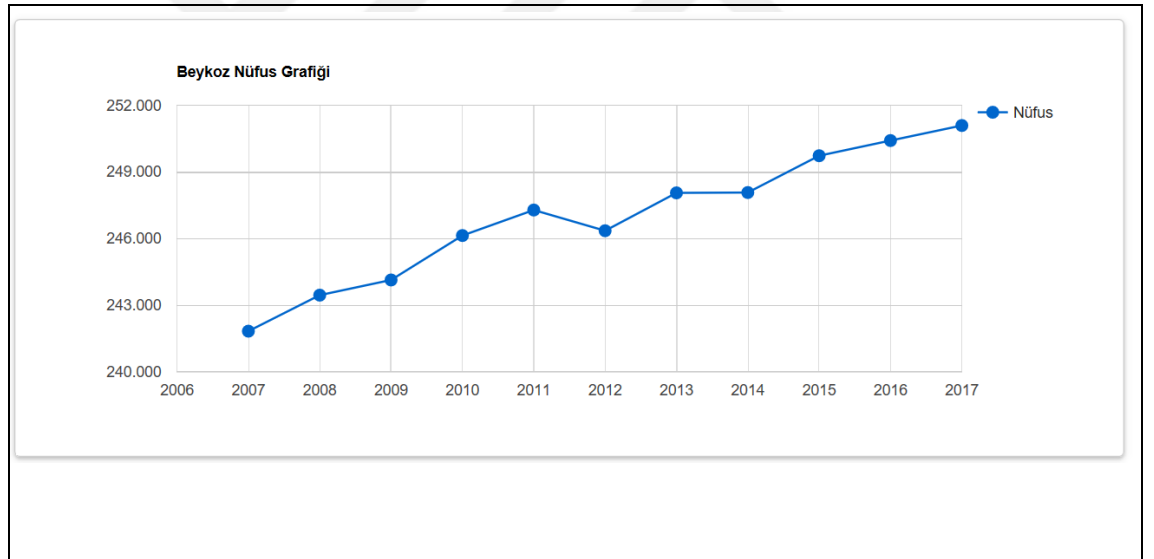
4.2.10 Süsleme

İslam Sanatı açısından önemli olan cami ve benzeri mimari yapılarda, namaz ibadetinin düzen ve kurallarına ters düşecek şekilde, aşırı süslemeye sıcak bakılmamış ise de her dönemde ve her coğrafyada, bu tür yapılar içten ve dıştan olmak üzere süslenmiştir (Grabar 1988, s. 98). Arseven' e göre (1979); Osmanlı dönemi öncesinde Türkler cami yapılarında sarı rengi daha çok tercih ederken, Osmanlı döneminde kırmızı, mavi ve yeşil daha çok kullanılmıştır. Renk bu dönemde cami iç mekanlarında, ağaç kısımlarda, çinilerde ve renkli vitraylarda kullanılmıştır. Klasik dönem Osmanlı camilerinde en çok rastlanan süslemeler; kalem işleri, çini sanatı, hat sanatı ve ahşap işçiliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı mimarları süslemeyi, yapının plastik ve inşa kuruluşunda aramışlar, böylece sade ve ferah bir iç mekâna ulaşmışlardır. Mekânı tezyinatın boğucu etkisinden kurtarmışlardır. Süslemede ölçüyü arayarak sadece gerekli gördükleri yüzeylerde sınırlı ölçüde kullanma yoluna gitmişlerdir (Doğan 2013, ss.303). Cami iç mekanında tek ve büyük bir mekan oluşturan kubbe, iç mekanda merkezi bir algı oluşturarak süsleme de kubbeye bağlı olarak gelişmektedir.

5. BEYKOZ BÖLGESİNDE SEÇİLİ ÖRNEK CAMİLERİN MİMARİ / İÇ MİMARİ ANALİZİ

İstanbul müftülüğünün veri rakamlarına göre, İstanbul genelinde toplam cami sayısı 3.362'dir. Kent genelindeki cami sayısına bakıldığında 136 camiyle Beykoz dördüncü sırada bulunmaktadır (www.bolgegundem.com, 2018). Beykoz, batıdan İstanbul Boğazı, doğudan Riva Deresi, kuzeyden Karadeniz ve güneyden Ümraniye ve Üsküdar İlçeleri ile çevrelenmiş bir ilçedir. 1990 yılında yapılan nüfus sayımına göre Beykoz ilçesinin nüfusu 178.438'dir. 2017 yılında yapılan nüfus sayımı ile 251.087 nüfusa ulaşılmıştır. 2007 yılından bu yana yapılan sayımlarda Beykoz'un nüfus artış grafiği tablodaki gibidir (Tablo 5.1).

Tablo 5.1: Beykoz Bölgesi Nüfus Grafiği

Kaynak: https://www.nufusu.com/ilce/beykoz_istanbul-nufusu_ [erişim tarihi 20 Mart 2018]

Beykoz, 1 belde, 20 köy ve 19 mahalleden oluşmaktadır. Çavuşbaşı Beldesi ve Elmalı Köyü haricindeki köylerin nüfusları az olmakla birlikte Çavuşbaşı Beldesi ve Elmalı Köyü orman içine sonradan yerleşerek oluşmuş köy niteliğindedir. İlçede gözle görülür bir plansız yapılaşma yaşanmakta olup, nüfusun 2/3'üne yakını tapusuz konutlarda oturmaktadır. İlçe nüfusunun büyük çoğunluğu Beykoz'a bölge dışından iç göçle gelen vatandaşlar oluşmaktadır. Yaşanan aşırı iç göç sebebi ile birçok yerde doğal bitki örtüsü

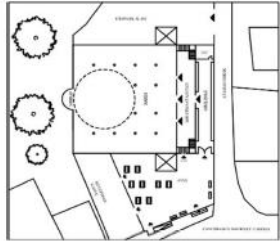
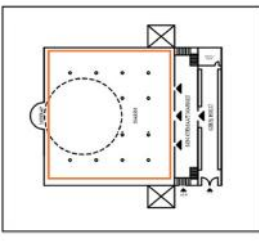
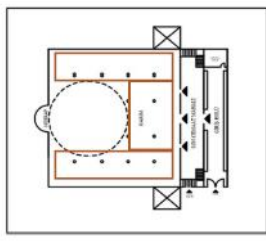
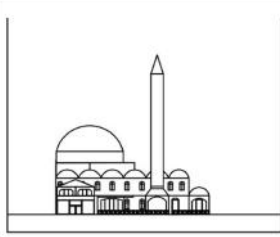
Şekil 5.1: Beykoz Bölgesinin Harita Üzerindeki Yeri ve Bölgeleri

5.1 ÇAVUŞBAŞI MERKEZ CAMİSİ

41

seçim nedenlerinden biridir. Çavuşbaşı Merkez Camisinin incelemesi yapılmak üzere tez kapsamında hazırlanan sorular ile dernek başkanı İlyas Alibaşoğlu ile görüşme yapılmıştır. İnşaat süreci, aktörler ve caminin güncel durumu ile ilgili yazılı olan sürece ait bilgilerin kaynağı bu görüşmelere dayanmaktadır. Cami yapımıyla ilgili alınan kararlarda müteahhit ve serbest meslek sahibi olan İlyas Alibaşoğlu söz sahibi olmuştur. 1980’lerde şimdiki yapı arsasında bölgedeki nüfusa hizmet veren bir mescit bulunmaktadır. Bölgede artan nüfus nedeniyle cemaat tarafından büyük bir cami yaptırma gereksinimi duyulmuştur. Bu nedenle, 1985’te, Cami Yaptırma Derneği kurulmuş ve Çavuşbaşı Merkez Camisi inşa edilmiştir. Bu cami, ‘‘klasik Osmanlı camisi’’ görünümü elde etmeyi hedefleyerek inşa edilmesi, bölgede imar izni bulunmaması ve belediye tarafından müdahaleye uğramamış olması sebebiyle çalışma kapsamına alınmıştır.

Tablo 5.2: Çavuşbaşı Merkez Camisi

ÇAVUŞBAŞI MERKEZ CAMİSİ		
GENEL KURGU	ANA İBADET MEKANI	HANIMLAR MAHFİLİ
		
ÖLÇEK/ORAN	DIŞ MEKAN	İÇ MEKAN
		

5.1.1 Mimari Unsurlar

5.1.1.1 Yeri ve Konumu

1957'de Polonezköy'e bağlı bir köy olan bölge, 1996'da belde kabul edilip, 1996'da ilk belde belediye başkanı seçilmiştir. Devlet, sürekli göç alarak nüfusu artmaya başlayan Çavuşbaşı'nda yapılaşmayı engellemek için 1950'de bölgeyi devlet ormanı ilan etmiştir. Çavuşbaşı, 1987'de Özal hükümeti döneminde başlatılan OR-KÖY projesi kapsamına alınmış, asli orman alanlarının dışındaki araziler vatandaşların kullanımına açılmıştır. Köydeki kaçak yapılaşma ciddi boyutlara ulaşınca SİT alanı ilan edilmiştir. Çavuşbaşı Mevkii'nde 20 bin nüfus yaşamaktadır. 96 bin dönüm araziye sahip olan bölge, köklü geçmişi yerine orman yangınları, kaçak inşaatlar ve arazi mafyasıyla hatırlanmaktadır (www.emlakansiklopedisi.com). Çavuşbaşı köyü 1950-60 yıllarında Karadeniz bölgesinden, Trabzon ve Rize'den göç almıştır. Başlangıçta nüfusun yüzde 90'ını Karadenizliler oluştururken köy daha sonraları Türkiye'nin dört bir yanından göç alarak şekillenmiştir. Bölge, 14 camiye sahip olup 2009'da Beykoz Belediyesi'ne bağlanmış bir mahalle statüsündedir. Bu bölgede yapılan caminin arsası, orada mevcut bulunan mescidin arsası ile etrafındaki arazilerden bir kısmı satın alınarak veya bağışlanarak bugünkü 3000 m² genişliğine ulaşmıştır. Alibaşoğlu'nun aktardığına göre, imar izni bulunmayan bu bölgede böyle bir inşaat yapılmasına belediye, yapılan inşaatın cami yapısı olması sebebiyle herhangi bir müdahalede bulunmamıştır.

Şekil 5.2: Cami Konumunu Belirten Harita

Kaynak: <https://www.google.com/maps/@41.0813439,29.1398128,18z> [erişim tarihi 20 Mart 2018]

Cami arazisi konum itibariyle Çavuşbaşı merkezde ve ticari mekanların bulunduğu çarşı içerisinde yer almaktadır. Ana cadde üzerinde ve büyük ölçekli bir yapı olması sebebiyle uzaktan algılanabilir özellikte ve erişimi kolaydır.

5.1.1.2 Finansal Kaynak ve Projelendirme

Yapılan görüşmelerde edinilen bilgilere göre cami yapımı için gerekli finansal kaynağın çoğunluğu dernek kurulu üyeleri ve hayırsever vatandaşlar tarafından sağlanmıştır. Bununla birlikte dönemin belediyesi ve bölgede ikamet eden iş adamları tarafından da para yardımı yapılmıştır. Bağışlar, malzeme tedariki şeklinde de sağlanmıştır. Yapının inşaatı para kaynağı bulundukça ilerleyen ve ekonomik kriterlerin yapıyı şekillendirdiği bir süreç olarak ilerlediği için yaklaşık 10 yıl sürmüştür. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 3000 m² alan için üretilmiş, ücretsiz olarak halka verilen tip cami projelerinden birinin seçilip mevcut araziye uyarlanmasıyla yapılmış mimarı olmayan bir projedir. Statik projesinde genel hatlarıyla tip proje prensiplerine uyulduğu fakat arazinin yapısına ve yaptırımların isteklerine göre üzerinde birtakım değişiklikler yapıldığı belirtilmiştir.

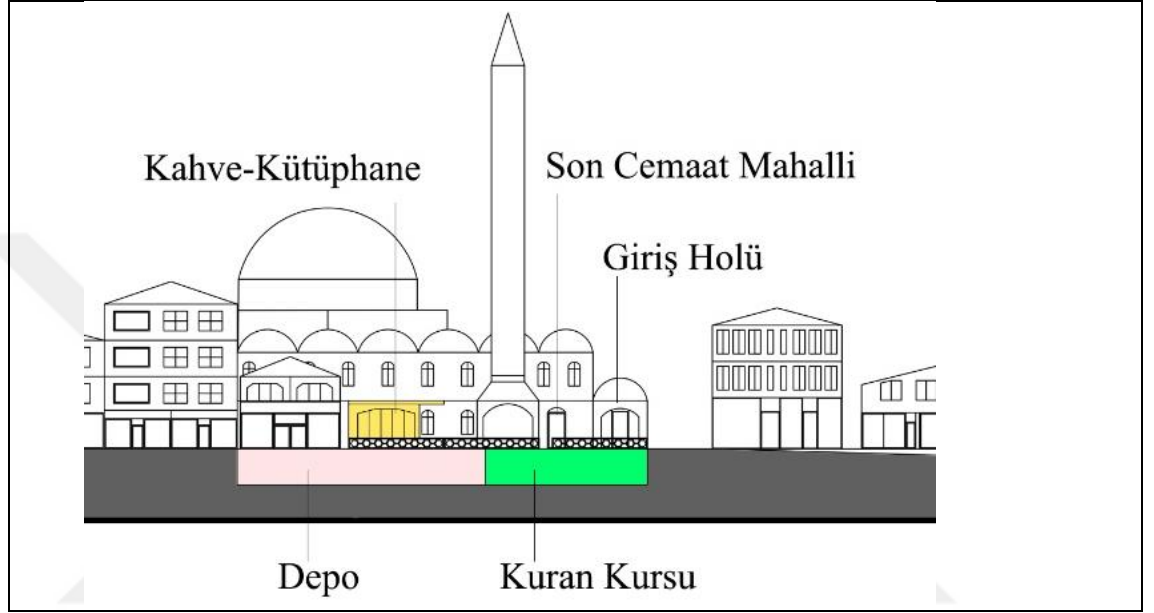
5.1.1.3 Ölçek ve Oran

Osmanlı camilerinde oran strüktürün temeli olup biçim, geometri ve simge ile denge ve uyum sağlamış, strüktürel öğeler mekanın biçiminde ve algılanmasında estetik işlevler yüklenmiştir (Erzen 2005). Merkezi mekân tasarımı isteği ile kubbe formunun ve oranlarının değişimi, cami iç mekân kompozisyonunu ve mekânın kullanıcıda yarattığı etkiyi de derinden etkilemektedir (Erzen 2005). Yani, Osmanlı camilerinde yapı tektoniğinden kaynaklı oran ve ölçek strüktürel ve estetik açısından birbiri ile ilişki içerisinde olup yapıda denge sağlamaktadır denilebilir. Günümüz camilerinde betonarme yapım tekniği kullanıldığından bu ölçek ve oransal ilişkilerde bozukluklar meydana gelmiştir.

Çavuşbaşı Merkez Camisi incelendiğinde cami yapısı üç kattan oluşmaktadır. Bunun iki katı ana ibadet mekanlarını oluşturmaktadır. Diğer bodrum katı ise depo, tuvalet, lojman

gibi hizmet mekanlarından oluşmaktadır. Yapı zemin katından kubbe üst noktasına kadar 25 metre yüksekliğe sahiptir. Yapı üst örtüsü bir ana kubbe ve etrafında diğer alanları kapsayan küçük kubbelerin dizilimiyle örtülmektedir.

Şekil 5.3: Çavuşbaşı Merkez Camii Görünüş Şeması

Cami, iki minareye sahiptir. Minarelerin bir tanesi avlu kısmında revak şeklinde yere basmakta ve altında kalan alanda yarı açık alanda oturma elemanları bulunmaktadır. Cami yapısı ile birlikte avlu kısmındaki kafeterya veya bodrum katındaki depo ve hizmet alanları incelemeye katıldığında yatay düzlemde eklenerek genişleyen bir yapı oluşturmaktadır. Cami ana hacim ve minare yüksekliği ile bölge silueti içerisinde fark edilebilir ölçektir. Büyüklük ve konumu itibarıyla bölgenin merkez camisi statüsündedir (Şekil 5.3). Komşu yapılardan oransal olarak farklılaşmış ve bölgenin en yüksek yapısını oluşturmuştur.

Plansız yerleşim bölgesi ve yeşil alanlar içerisine konumlanmış gecekondü mahalle yapısı içerisinde anonim üretim biçimi ile oluşturulmuştur. Nüfusun İstanbul ortalamasına göre azlığı ve geniş arazileri sebebiyle birbirinden kopuk, ayrı yerleşim biçimi görülmektedir (Şekil 5.4).

Şekil 5.4: Çavuşbaşı Merkez Camisi Bölgedeki Görünümü

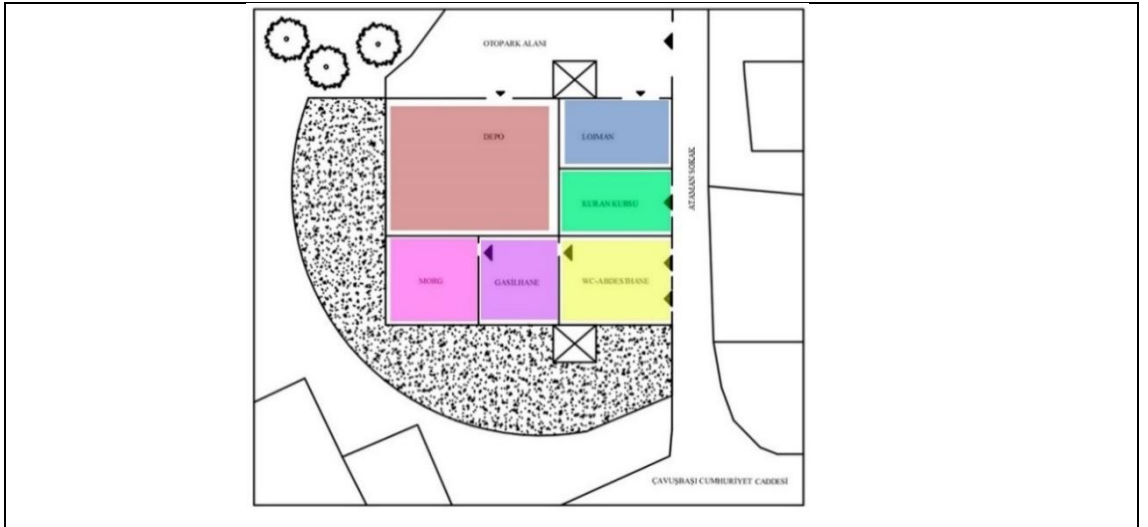
Kaynak: <http://mapio.net/pic/p-24139950/> [erişim tarihi 29 Mart 2018]

5.1.2 İç Mekan Unsurları

5.1.2.1 Planlama ve Yönlendirme

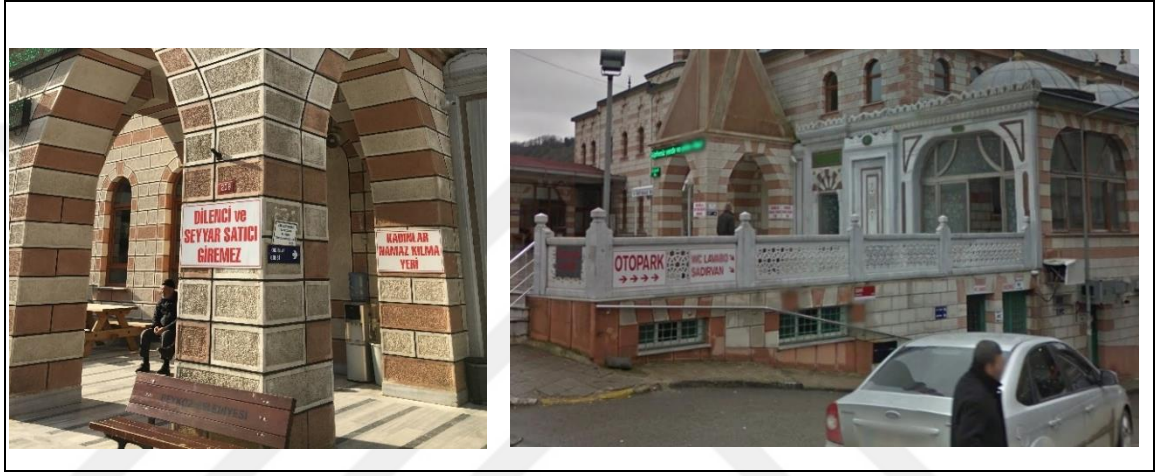
Cami bünyesinde ibadet mekanına ek olarak bir lojman, bir kuran kursu, bir depo, bir kütüphane ve kafeterya, abdesthane, tuvalet, otopark, gasilhane ve morg barındırmaktadır. Bu hizmet mekanları caminin ara sokağa bakan cephesinde bodrum katı seviyesinde konumlandırılmıştır.

Şekil 5.5: Çavuşbaşı Merkez Camii Bodrum Kat Plan Şeması

Bodrum katına yerleştirilmiş bu mekanların cami avlusu ve ana ibadet mekânı ile direkt olarak bağlantıları bulunmamaktadır. Bu sebeple ihtiyaca yönelik eylemler ile ibadet eylemleri mekânsal olarak birbirinden ayrılmaktadır. Ana cadde cephesinden tuvalet, abdesthane, otopark gibi kullanım alanları kolay fark edilmeyecek biçimde olduklarından dolayı tabelalar ile yönlendirme sağlanmaktadır (Şekil 5.6).

Şekil 5.6: Çavuşbaşı Merkez Camii Yönlendirici Tabelalar

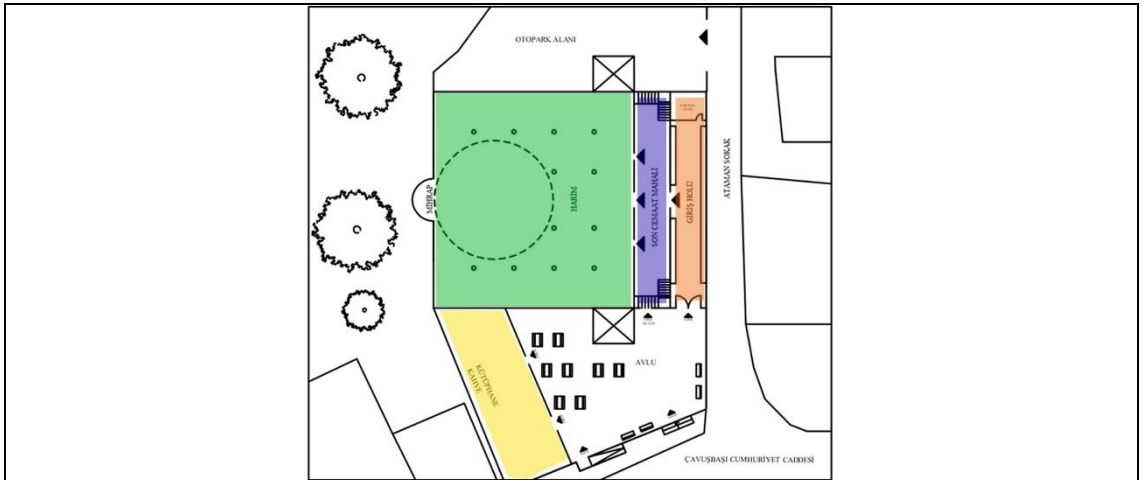
Birbirinden farklı programların dağınık olarak yerleştirilmesi parçalı, karmaşık ve birbirinden kopuk kütleler topluluğunun dev bir hacmi oluşturmaya sebep olmuştur. Bu durumda yapının kentle ilişki kurma biçimi dağınık ve kontrolsüzdür. Abdesthane, tuvaletler gibi hizmet mekanlarının avlu ve cami yapısından kopuk şekilde ara sokağa açılıyor olması bu düzensiz yapılaşmanın bir örneğidir.

Şekil 5.7: Çavuşbaşı Merkez Camii Ara Sokağa Açılan Mekanlar

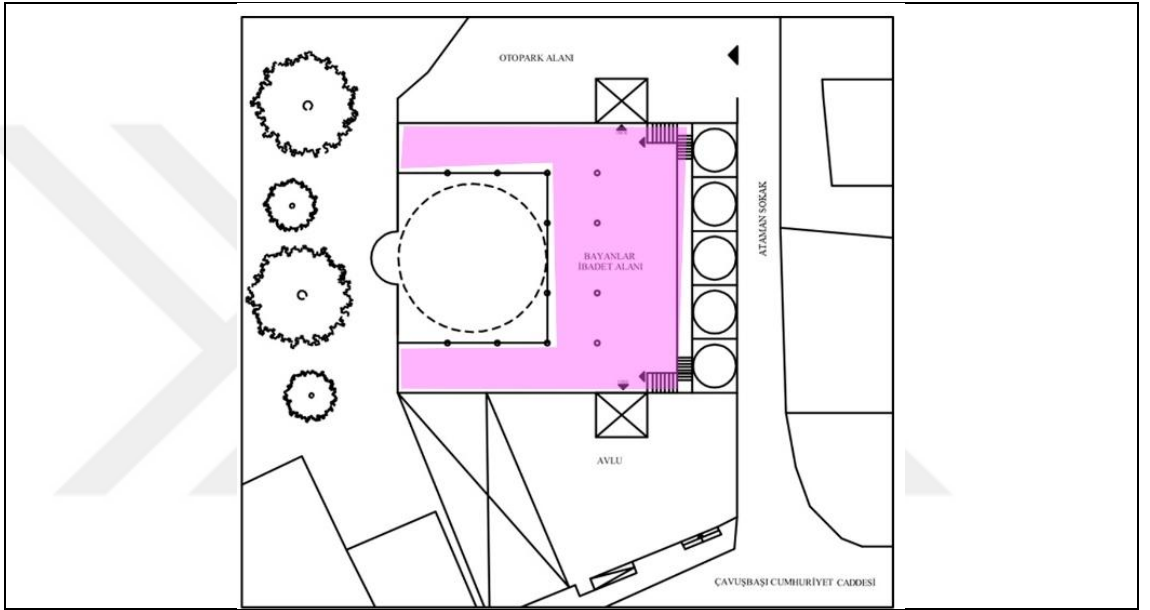
Bununla birlikte, son cemaat mahalli kadınlar girişi olarak kullanılan bir koridor haline evrilmiş, ona paralel ana giriş kapısının bulunduğu giriş holü de o kütleyle eklemlenmiştir. Klasik dönem Osmanlı cami yapılarında, harim alanına ve son cemaat mahalline ortadan ve mihraba dik olarak girilecek şekilde konumlandırılırdı. Çavuşbaşı Merkez Cami planında iki adet ‘son cemaat mahalli’ne benzetilen koridor olmakla birlikte bunların girişleri koridorun yan tarafındandır. Harim alanına girişi sağlayan iç taraftaki koridor ise kadınlar mahfili ile olan düşey sirkülasyonu sağlamaktadır.

Şekil 5.8: Çavuşbaşı Merkez Camii Ana İbadet Mekânı Plan Şeması

Kadınlar mahfili katı U biçiminde harim katının üzerinde bulunmaktadır. Bu katın üzeri merkez kubbe etrafında çevrelenen küçük kubbelerle örtülmektedir. Merkez kubbe yapının merkezinde değil kenarında yer almaktadır. Bu durum, klasik Osmanlı camisine öykünen yapılarının günümüz inşaat teknikleriyle denetimsiz yapılmasından kaynaklı niteliksiz biçim ve oran oluşumuna örnek teşkil etmektedir.

Şekil 5.9: Çavuşbaşı Merkez Camii Kadınlar Mahfili Katı Plan Şeması

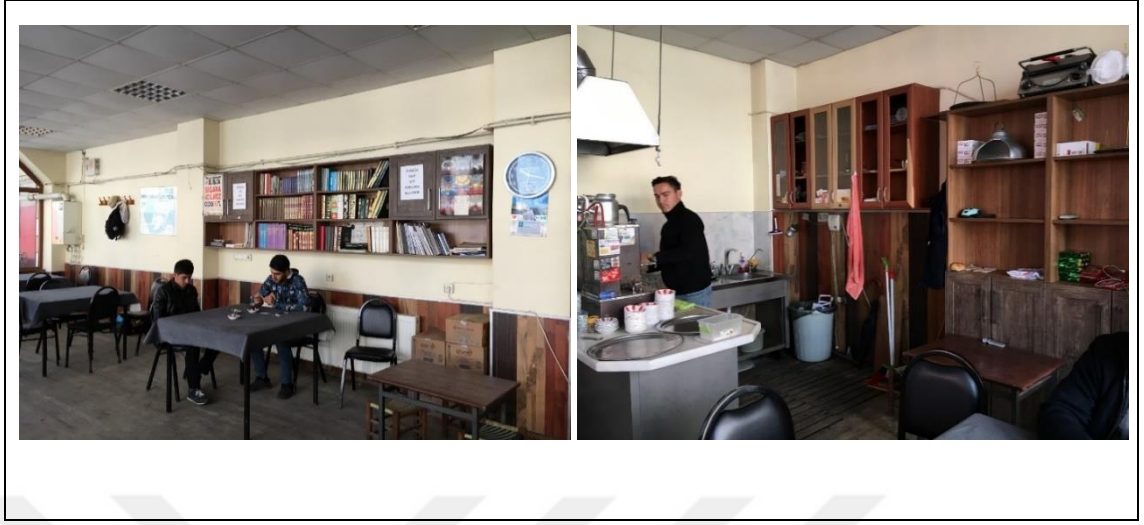
Camide ibadet dışı zaman dilimlerinde insanlara Kuran eğitimi verilmektedir. Bu derslere çoğunlukla katılım, kadın ve çocuklardan oluşmaktadır. Caminin harim kısmında Kuran dersleri yapılsa da aslında bodrum katında bunun için ayrı bir bölüm de yapılmıştır. Bu bölüm ara sokağa bakar konumda yerleştirilmiş ve ana cami alanından kopuk bir biçimde doğrudan sokakla ilişkilendirilmiştir.

Şekil 5.10: Çavuşbaşı Merkez Cami Kuran Kursu Bölümleri

Camide ana caddeye bakan bir bölüm, kafeteryası olan bir kütüphane olarak yapılmıştır. Fakat, dernek başkanıyla yapılan görüşmede “halkın gündelik yaşam tercihleri ve okuma alışkanlığının olmaması sebebiyle” bu bölümün kahvehane olarak kullanıldığı belirtilmiştir (Şekil 5.11). Bu kahve-kütüphane yapısı iç içe geçmiş bir mekân oluşturmakta ve kahvehane olarak kullanımın sürekliliği kütüphaneyi işlevsizleştirmektedir. Kitaplıklara birtakım yiyecek ve mutfak eşyaları yerleştirildiği görülmüştür. Mekânın kullanım şekline göre, kütüphane amaçlı yapılan yer neredeyse bütünüyle evrilerek kahvehane yapısına dönüşmüştür.

Şekil 5.11: Çavuşbaşı Merkez Camii Çayocağı ve Kütüphanesi

Bu mekânın giriş ve çıkışlarının avludan sağlanması avluyu daha dinamik bir mekâna dönüştürmüştür. Ayrıca kahvenin avluya taşınması avluyu kafeteryaya hizmet eden açık mekân statüsüne dönüştürmüştür (Şekil 5.12). Avlu bu yönüyle aktif kullanım alanına dönüşerek gündelik yaşamın bir parçası haline gelmiştir. Ayrıca Ramazan aylarında cami avlusunda iftar yemeği organizasyonları düzenlenmektedir. Bu yönüyle de avlu mahalle için aktif bir sosyal mekanı oluşturmaktadır.

Şekil 5.12: Çavuşbaşı Merkez Camii Avlusu

Caminin bodrum katında bulunan depo alanı da caminin karşısında bulunan bir süpermarkete depo olarak kiralanmış olup geliri camiye katkı sağlamaktadır. Avlu küçük olduğu için camide şadırvan bulunmamakla birlikte, yapı düşeyde geliştirilmiş ve abdest alma ihtiyacı tuvaletler bölümünde ara sokağa bakan bodrum katında planlanmıştır. Görüşmelerde edinilen bilgilere göre, cami tuvalet ve abdesthane iç mekanında malzemenin seçimini tamamen ekonomik kriterler belirlemiş ve herhangi bir estetik kaygı gözetilmemiştir. Yapılan saha incelemesi sırasında bu bölümlere hijyen açısından da önem verilmediği gözlemlenmiştir (Şekil 5.13).

Şekil 5.13: Çavuşbaşı Merkez Camii Tuvalet ve Abdesthanesi

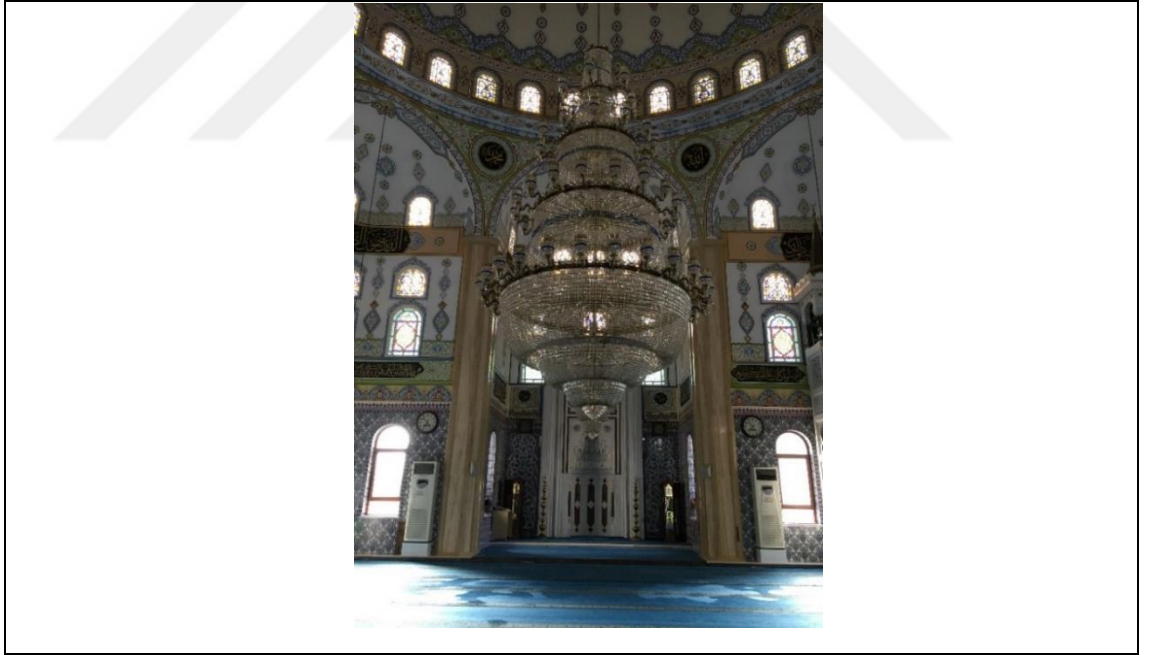
5.1.2.2 Aydınlatma

Günümüzde yapılan mahalle camilerinde doğal ve yapay aydınlatma biçimi olarak geleneksel Osmanlı camisinde bulunan kemerli pencere formu ve iç içe geçmiş halkalardan oluşan merkezi avize formunun yaygın olarak kullanıldığına rastlanmaktadır. İncelenen Çavuşbaşı Merkez Camisi'nde de merkezi bir avize ve kemerli pencereler gözlenmiştir. Yapılan görüşmelerde edinilen bilgilere göre bu pencere stili ve avize stiline seçiminin hangi kriterlere göre yapıldığı sorulduğunda kriterin “ Camiye

benzemesi” olduğu vurgulanmıştır. Toplum belleğinde, bir caminin olması gereken tek form ve özelliklerinin klasik Osmanlı dönem camilerine benzemesi gerektiği olgusunun yerleşmiş olduğu görölmüşür. Piyasada camiler için yapı malzemeleri ve elemanlar bu “klasik Osmanlı camisine benzeme” fikrine göre şekillendiği için hemen her camide “cami avizesi” kullanılmaktadır.

Ana ibadet kütesinde doğal aydınlatma iki kat boyunca kemerli formda sıra pencereler ile sağlanmaktadır. Bu pencereler dışarıdan bakıldığında kemerli klasik Osmanlı dönem pencereleri formunda olsa da plastik kahverengi doğramalı PVC pencerelerdir. ‘Camiye benzetme’ çabası umuduyla yapılmış klasik Osmanlı cami tipolojisindeki pencereler, kullanılan malzemenin etkisiyle iç mekana taşımamakla beraber ortaya ‘kitsch’ olgusunu doğurmuştur (Şekil 5.14).

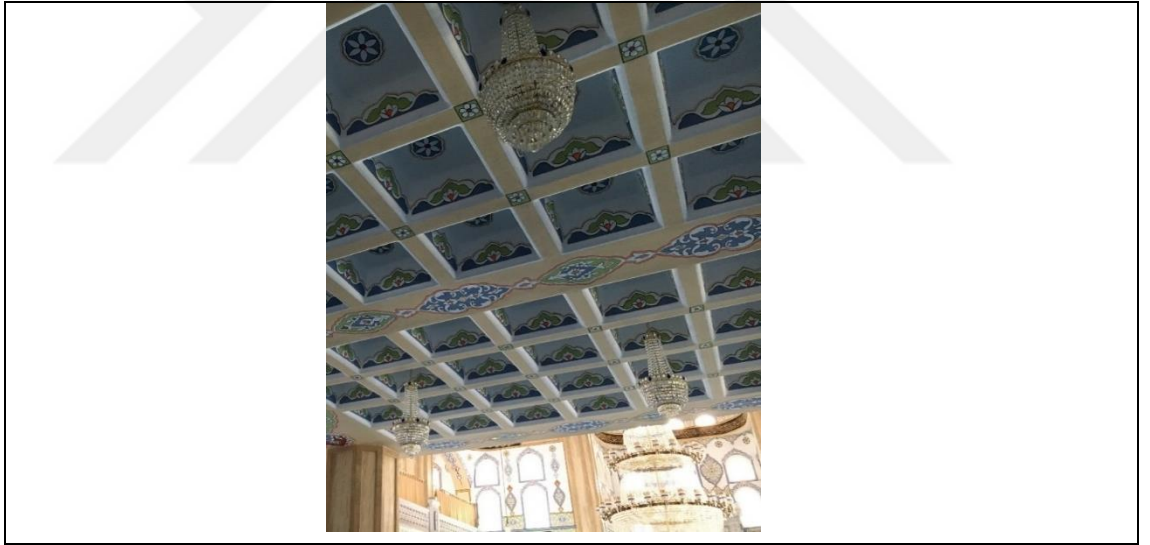
Şekil 5.14: Merkezi Avize ve Kullanılan Çeşitli Pencereler

Sadece mihrap yönündeki pencerelerde vitray detaylarına rastlanmış olması yine bir ‘benzetme’ çabasını göstermiş olmakla beraber mekanda kullanılan pencerelerde çeşitlilik oluşturmaktadır. “Revzen” denilen bu pencerelerde alçı kayıtlar arasına renkli

veya renksiz cam parçaları yerleştirilerek desen oluşturulmaktadır. Bu pencereler günümüzde de alçı kayıtlar arasına camlar yerleştirilerek oluşturulmaktadır. Cami yapıları için standart ölçü ve desenlerde bu pencereleri üreten firmalar bulunmaktadır (Örn. www.alcivitraypencere.com). Cami yaptırmak isteyen kişiler, malzeme seçimi sırasında bu firmalardan pencereleri kendi estetik görüşlerine göre seçmektedirler. Belirli tipe dayalı oluşmuş piyasa, cami yaptırmak isteyen kişiler tarafından tercih edilmekte veya kendi isteklerine göre farklı şekillerde ürettirebilmektedirler. İçeride yapay aydınlatma, büyük kubbe ortasında büyük iç içe geçmiş halkalardan oluşan avize ve diğer alanlarda küçük avizelerle sağlanmaktadır (Şekil 5.15). İç mekanda aydınlatmaya yönelik nasıl bir atmosfer yaratmak istediklerine dair soru yöneltildiğinde ‘ferah bir ortam yaratma’ çabası içinde olduklarını belirtmişlerdir.

Şekil 5.15: Cami İçerisinde Kullanılan Avize Stili

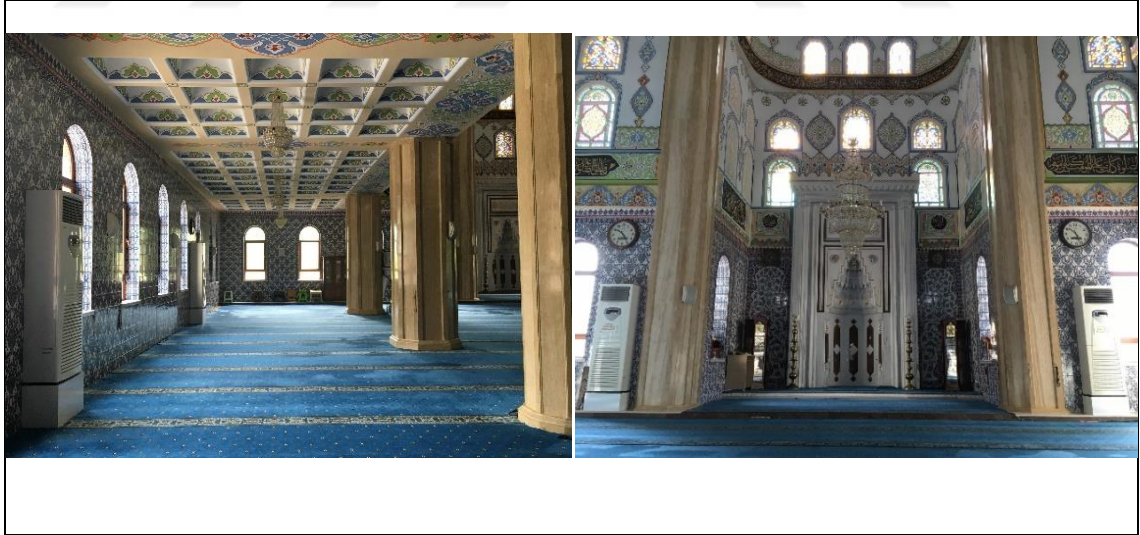
5.1.2.3 Akustik

Çavuşbaşı Merkez camisinde iç mekandaki sesin dağılımı ses sistemi ve hoparlörlerle sağlanmaktadır. Yapılan görüşmeler sırasında edinilen bilgilere göre, sesin mekana mimari açıdan eşit dağılımı için profesyonel bir çalışma yapılmamıştır. Akustik kalitenin sağlanması için mimari / mekansal açıdan biçimsel bir çaba gözetilmemiştir. İç mekanda halı kullanımı ve iç mekan elemanlarındaki delikli ve pürüzlü yüzeyler iç mekanda sesin yutulması ve konuşmanın anlaşılabilirliği açısından fayda sağlamaktadır.

5.1.2.4 Havalandırma ve Isıtma

Cami yapımı sırasında caminin konumu ve çevresel iklim şartlarına yönelik herhangi bir profesyonel araştırma yapılmamış olup cami ana cadde yönünde ve kibleye doğru mihrap gelecek şekilde konumlandırılmış herhangi bir güneş ve rüzgâr faktörü gözetilmemiştir. Cami içerisinde doğal havalandırma pencereler aracılığı ile sağlanmaktadır. Yazın hava sıcaklığının yüksek olduğu dönemlerde ana ibadet alanında bulunan 6 adet ayaklı klima tarafından mekan soğutulmaktadır (Şekil 5.16). Kadınlar katında ayrıca 4 adet ayaklı klima bulunmaktadır. Kışın ısıtma sistemi yerden ısıtma olarak yapılmıştır. Yapılan görüşmelerde camide en konforlu sistemin yerden ısıtma olacağını düşündükleri için bu sistemi tercih ettikleri ve buna önem verdikleri belirtilmiştir. Caminin tüm ana ibadet alanları yerden ısıtma ile ısıtılırken hizmet bölümlerinde herhangi bir ısıtma uygulaması yapılmamıştır.

Şekil 5.16: İç Mekânda Kullanılan Klimalar ve Açılan Pencereler

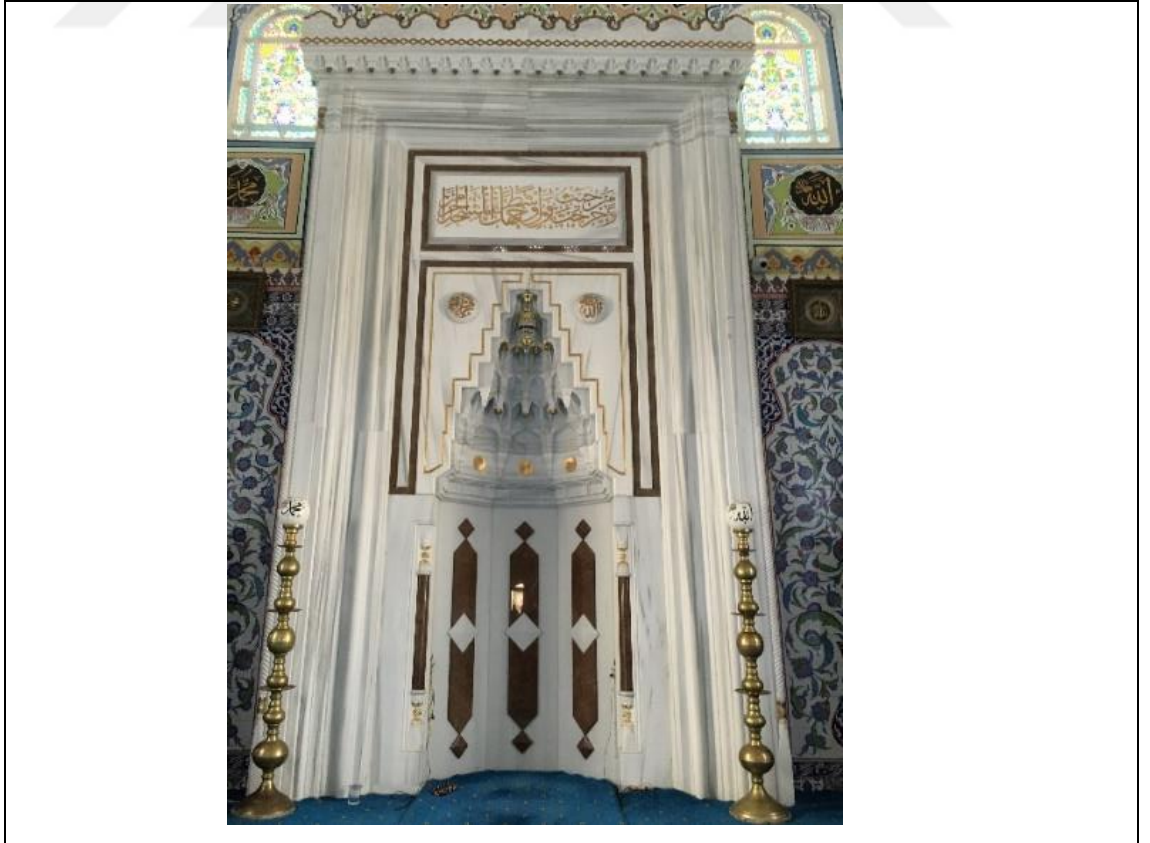

5.1.2.5 İç Mekan Mobilyaları

Mihrap

Tarihsel süreç içerisinde mihrap cami yapısına sonradan eklenen ancak kutsal bir önem kazanarak varlığını hala güçlü bir sembolik değer olarak taşıyan cami iç mekanının en önemli elamanlarından biri haline gelmiştir. Klasik dönem camileri ve dünya genelinde geleneksel cami tipleri incelendiğinde mihrap elemanı malzeme, süsleme, form ve ölçek açısından zengin bir çeşitliliğe sahiptir. Bahsedilen çeşitlilik Tolga Bozkurt'un yaptığı bir araştırmada tablolar haline getirilmiş olup Ek A.9, Ek A.10, Ek A.11, Ek A.12, Ek A.13'e bakılarak incelenebilmektedir (Bozkurt 2008, s. 237-242). Günümüzde yapılan mahalle camileri incelendiğinde Ek A.9, Ek A.10, Ek A.11, Ek A.12, Ek A.13 tablolarında görülen mihrap desen ve elemanları eklektik bir biçimde cami yaptırmak isteyen kişilerin istekleri veya yapan ustaların zevkine bırakılarak oluşturulmaktadır.

Şekil 5.17: Çavuşbaşı Merkez Camii Mihrabı

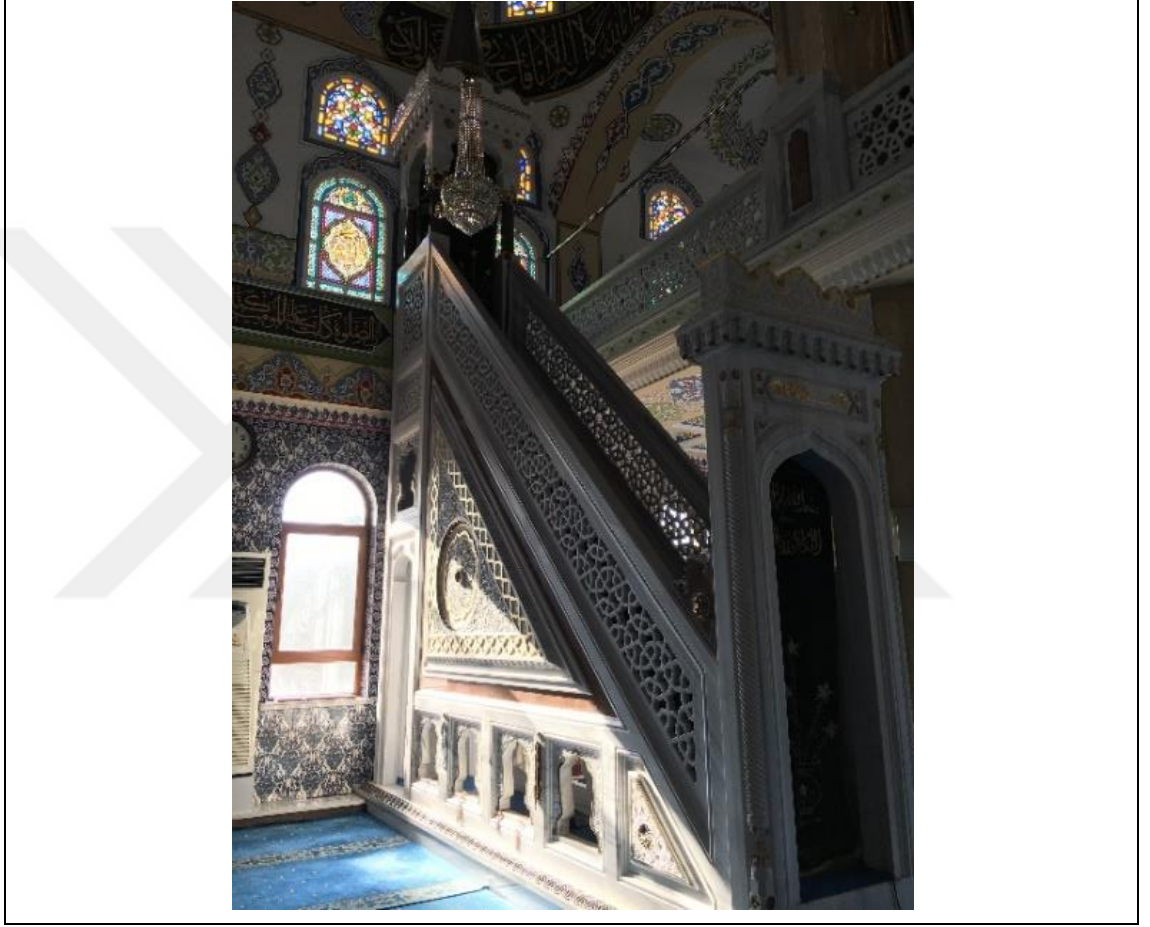
Çavuşbaşı Merkez Camisi mihrabı incelendiğinde yine tablolarla görülen desen ve formlara yakın özellikler görülmektedir. Mihrap caminin Kabe'ye bakan duvarında hafif bir çıkma yapmaktadır. Klasik dönem Osmanlı cami tiplerinde yaygın olarak görülen mihraplar gibi mermerden yapılmış, alınlık, kavrasa, niş ve taç bölümlerinden oluşmaktadır. Cemaatin namaz kıldığı zeminden bir basamak ile ayrılmıştır. Mihrabın taç, kavrasa, alınlık ve sütun gibi bölümlerindeki işleme ve desenler mihrabı yapan mermer ustasına bırakılmıştır. Mihrap, minber, vaaz kürsüsü gibi iç mekan elemanlarının üretimi, mermer ustasına veya başka bir malzemeden yapılacaksa üretici firmaya, klasik döneme ait bir camide görülüp beğenilen bir mihrabın fotoğrafı gösterilip, fotoğraftakine benzer bir ürün istendiği belirtilerek oluşmaktadır. Yapılan görüşmelerde öğrenilen bilgilere göre Çavuşbaşı Merkez Cami'sinde mermerden yapılan iç mekân elemanlarının üretimi de bu şekilde olmuştur. Mihrabın iki yanında iki adet ayaklı kandil bulunmaktadır. Bunlar geleneksel dönemde elektrik olmadığı için gece kılınan toplu namazlarda mihrabı aydınlatarak imamın görünmesini sağlama amacıyla klasik dönem camilerinde bulunan yaygın bir elemandır. Günümüzde bu camide görüldüğü gibi sembolik olarak mihrabın iki yanında bulunmaktadır.

Minber

İslam'ın ilk yıllarından itibaren var olan minber, yapısı vaaz veren kişinin cami içerisindeki kişiler tarafından rahat görülüp duyulabilmesi için işlevsel bir eylem üzerine var olmuştur. Önceleri yüksekçe bir yer olması için yapılan iki üç basamaklı bir yer iken, tarihi süreç içerisinde gelişimini sürdürmüş ve cami içerisinde özelleşmiş bir iç mekan elemanını oluşturmuştur. Günümüz camilerinde minber klasik Osmanlı dönemindeki formu ile üretilmektedir. İmamın hutbe okumak için kullandığı yüksekçe bir merdiven olan bu minber de mihrap ile aynı mermer şirketi tarafından, aynı mermer cinsinden masif olarak üretilmiştir. Klasik Dönem Osmanlı camilerinde yaygın olarak görülen İslami motiflerle süslenmektedir. Kitabe, bitkisel motifler ve geometrik desenler, geçit boşluğu, aynalık altı, yan aynalık, köşk ve giriş kısımlarında birlikte kullanılmıştır. Kullanılan motifler ve minberin biçimsel özellikleri Osmanlı Dönemi camilerinde kullanılan motiflerden oluşmaktadır (Bkz. Ek A.14, Ek A.15, Ek A.16). Minberin tasarımı mihrabın

yapımındaki gibi yapan mermer ustasına bırakılmıştır. Dernek kurul üyeleri tarafından beğenilen bir Osmanlı camisindeki mihrap fotoğrafı gösterilerek ona benzetilmesine yönelik bir talepte bulunulmuştur.

Şekil 5.18: Çavuşbaşı Merkez Camii Minberi

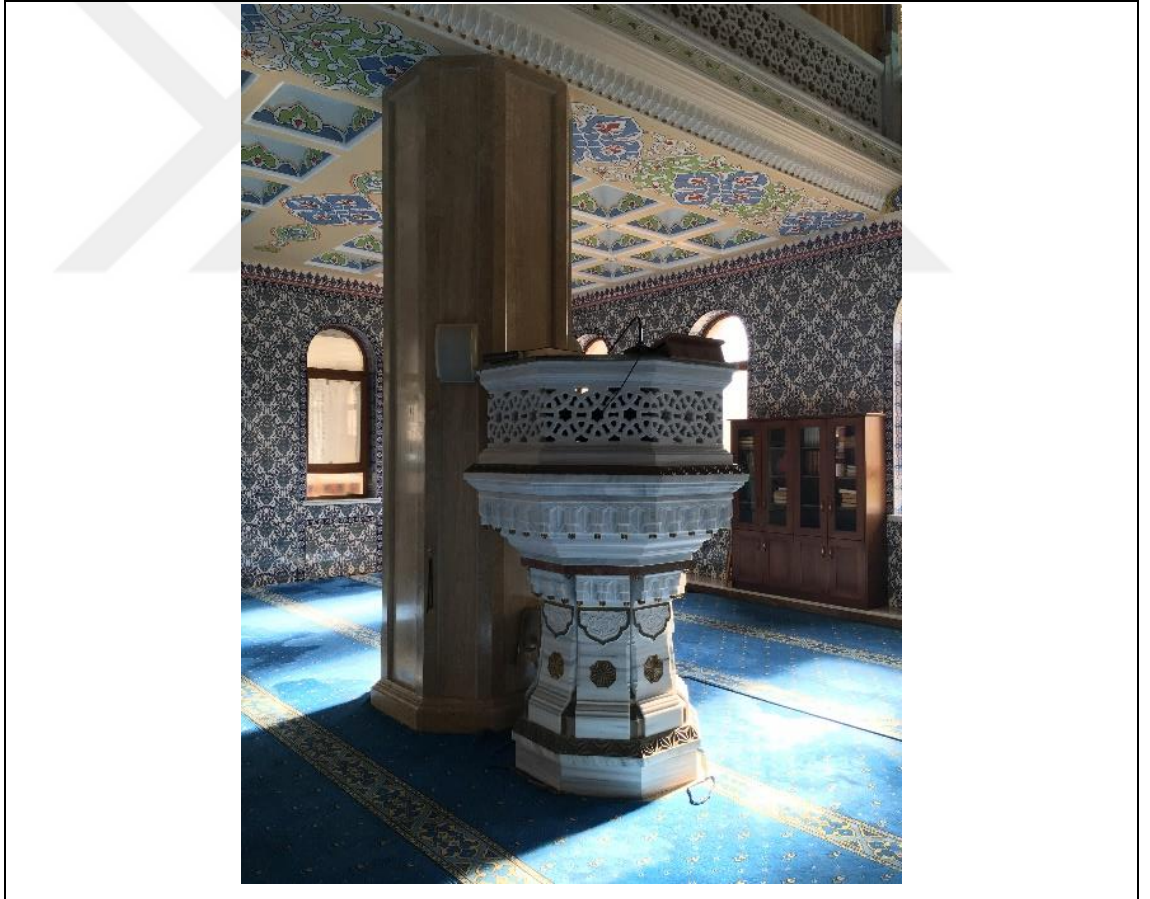

Vaaz Kürsüsü

Klasik diyebileceğimiz bir vaaz kürsüsü “kürsü ayağı”, gövde “kürsü bedeni / gövdesi” veya “kürsü taşı” ve sedir bölümü yani oturulan kısım ve korkuluktan oluşmaktadır (Apa 2008). Aynı şekilde bu vaaz kürsüsü sekizgen bir kaide üzerine masif mermerden yükseltilerek yapılmıştır. Üzerinde bitkisel motifler ve İslam mimarisinde çokça görülen

geometrik desenler birlikte kullanılarak uyarlanmıştır (Bkz. Ek A.17, Ek A.18). Harim alanında mihrabın sol yanında, mermer kaplanmış taşıyıcı bir kolona yaslanmış şekilde konumlandırılmıştır. Konumu genel form ve bezeme özellikleri ile klasik dönem Osmanlı camilerinde bulunan vaaz kürsülerine benzetilme çabası ile oluşturulmuştur. Kullanılan mermerlerin türü ve üzerindeki desenler açısından mihrabı minber ve vaaz kürsüsü iç mekânda özelleşmiş ve benzer özellikleri taşıyan elemanları oluşturmaktadır. Harim alanı içerisinde iç duvar süslemeleri, aydınlatma veya halılar gibi atmosferi etkileyen iç mekan öğeleriyle herhangi bir tasarımsal uyum kurma çabasında olunmadığı gözlemlenmektedir.

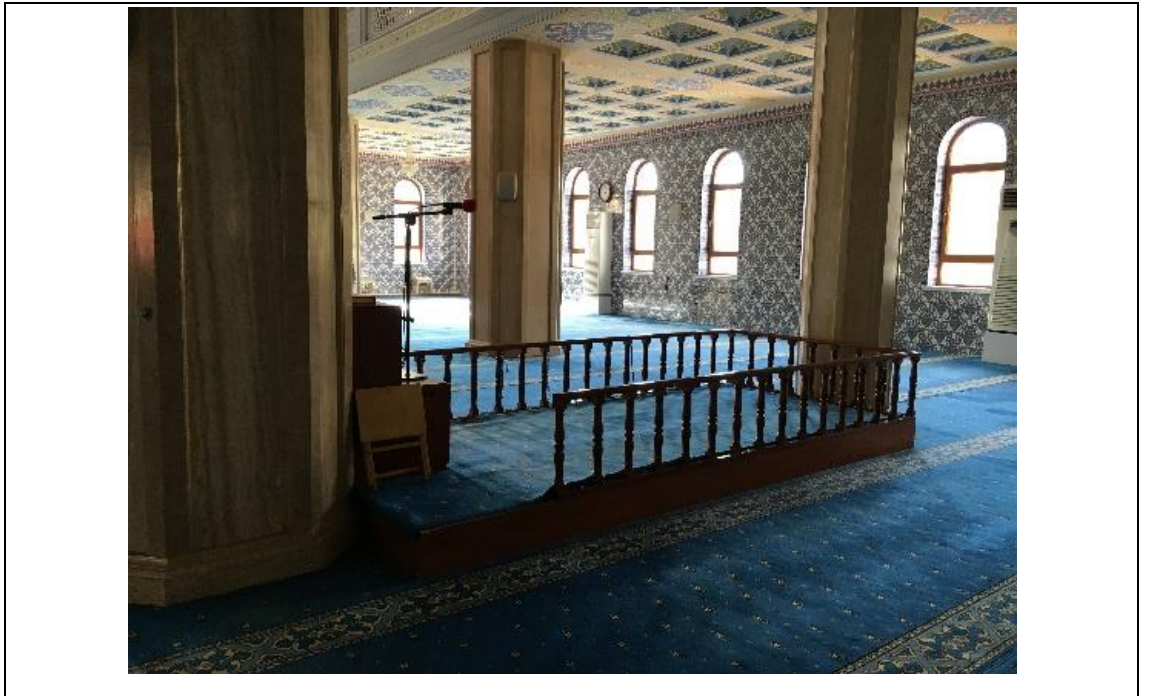
Şekil 5.19: Çavuşbaşı Merkez Camii Vaaz Kürsüsü

Müezzin Mahfili

Müezzin mahfilleri ses sistemi teknolojisinin olmaması nedeniyle tarihi dönemde cami içerisinde arka saflara imamın komutlarını duyurabilmek için oluşturulmuş işlevsel bir özelleşmiş bir alandır. Osmanlı camilerindeki müezzin mahfillerinin hemen hemen tamamı ses dağılımına uygun olması amacıyla konum olarak mihrabın karşısında, haremın merkezi seçilerek ve harem bütünlüğünün bozulmaması için taç kapı-mihrap aksının sağına konumlandırılmış ve biraz yükseltilerek oluşturulmaktadır. Günümüzde hemen hemen bütün camilerde müezzin mahfili varlığını sembolik olarak sürdürmektedir. Toplu ibadet ritüellerinin yapıldığı kandil geceleri veya bayram sabahı gibi özel günlerde burada müezzinler Kuran ve dualar okumaktadır. Günümüzde bu bölümde cami içerisinde ses dağılımı için mikrofon ve ses sistemi bulunmaktadır. Çavuşbaşı Merkez Cami'sinde bu bölüm bir basamak zeminden koparılarak yükseltilmiştir. Etrafı ahşap çit dönülerek özelleşmiş bu bölüm cami bütünlüğünü bozmamak adına iki taşıyıcı kolon arasına, mihrap-taç kapı aksının sağ yanına konumlandırılmıştır.

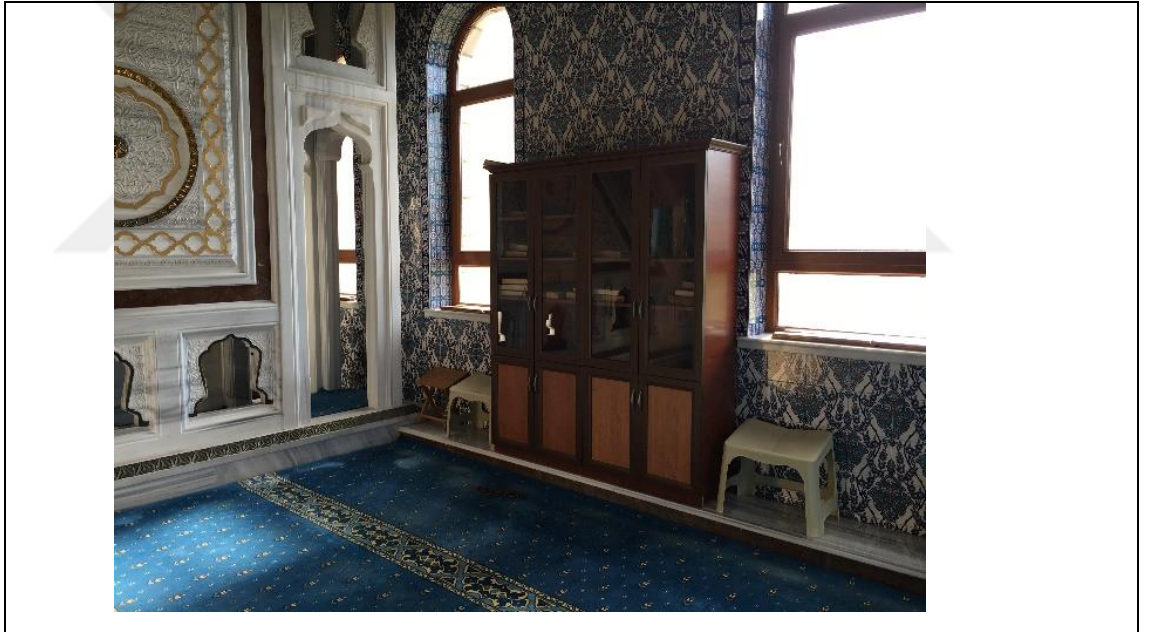
Şekil 5.20: Çavuşbaşı Merkez Camii Müezzin Mahfili

Diğer Mobilyalar

Cami içerisinde ana ibadet işlevini sağlayan elemanların yanında başka mobilyalar da bulunmaktadır. Saat, kütüphane, rahle gibi elemanlar en çok rastlanan mobilyaları oluşturmaktadır. Çavuşbaşı merkez camisinin harim alanında bir saat, rahleler ve içerisinde kitapların bulunduğu dolaplar bulunmaktadır. Namaz vakitleri dışında oraya gelenlerin okuması için bu kütüphanede dini kitaplar bulunmaktadır. Bu dolaplar hazır alınmış kütüphanelerdir ve alınırken sadece ekonomik olmaları gözetilmiştir. Kitap okunması için bulunan rahleler de sadece ekonomik kriterler gözetilerek alınmış plastik malzemeden yapılmış ürünlerdir.

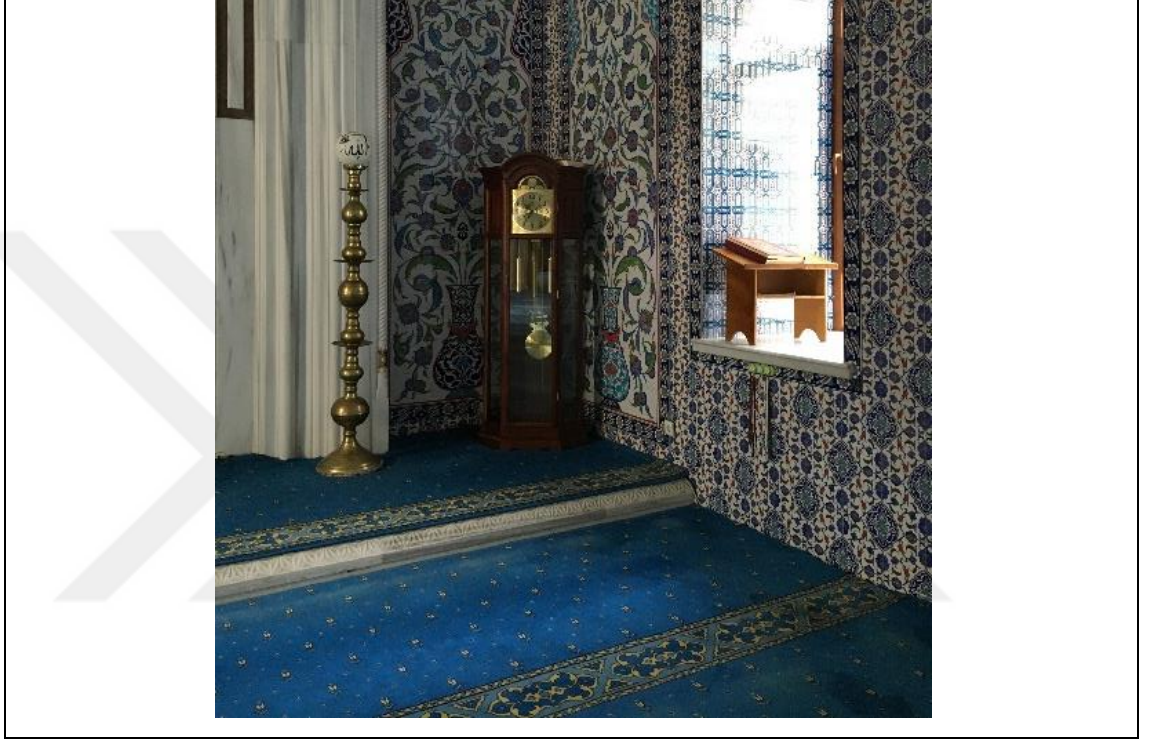
Şekil 5.21: Cami İçerisinde Bulunan Kütüphane ve Rahleler

Namaz saatlere göre kılınan bir ibadet olması nedeniyle içeride klasik bir görünüme sahip ayaklı saat bulunmaktadır (Bkz. Şekil 5.22). Türk sanatının el sanatı çalışmaları kapsamında çok fazla bilinmeyen Osmanlı duvar saatlerinin kendi kültürümüz içerisinde ayrı bir yeri ve konumu vardır. Uzun ahşap kasalı, sarkaçlı duvar saatleri arasında çoğunun imalatı yabancı unsurlu da olsa, yüzyıllardır camilere gelenlere namaz vaktini hatırlatan, cami cemaatiyle neredeyse bütünleşen, geçmişten geleceğe bir emanet, bir

yadigar olan bu tür eserler, sanat tarihi açısından önem arz etmektedir (Biçici 2013, s.157). Cami içerisinde ayaklı saatin bulunması klasik Osmanlı camilerine bir atıf niteliğindedir.

Şekil 5.22: Cami İçerisindeki Ayaklı Saat

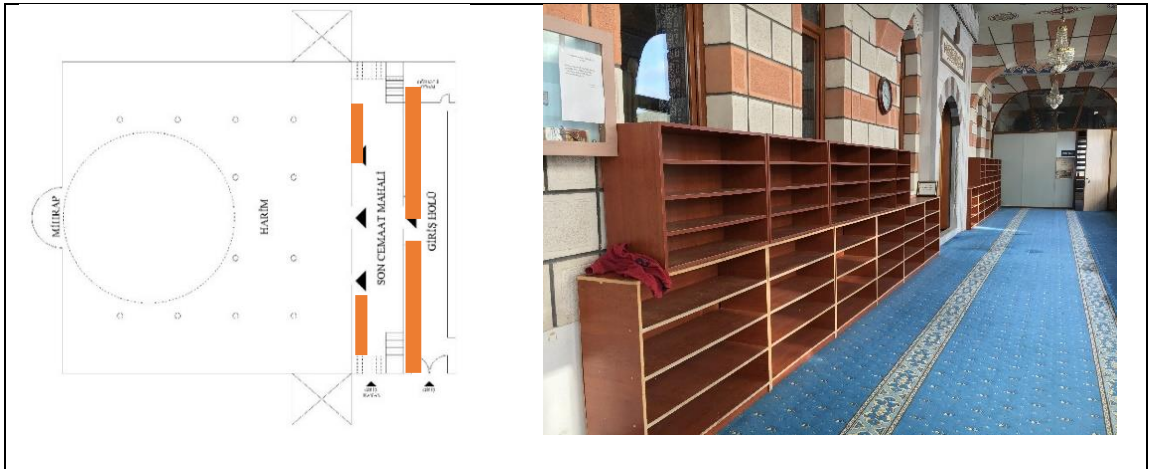
Ayrıca camide yaşlılar, engelliler veya özel bir durumu bulunan kişiler için ayrı bir bölüm düşünülmüştür. Harim bölümünün en arka kısmında kapıların önü boyunca oturma bankları yaptırılmıştır. Bu bölümün önü de ibadet sırasında rahatsız olmamaları için bariyerle ayrılmıştır (Bkz. Şekil 5.23). İçerideki saf düzeni ve oturarak namaz kılan insanların ibadeti için bu fikir kurul üyeleri tarafından düşünülüp yaptırılmıştır. Tüm duvar boyunca yaptırılan banklar üzerine minderler konularak sedir biçiminde yaptırılmıştır. Bu minderlerin rengi cami iç mekanıyla uyum sağlaması amacıyla mavi renkte kumaşla kaplanmıştır. Yaptırılırken ekonomik kriterler göz önünde tutularak biçimsel kararları alınmıştır.

Şekil 5.23: Özel Durumu Olan Kişiler İçin Ayrılmış Bölüm

Caminin son cemaat ve giriş çıkış hollerinde ayakkabılıklar bulunmaktadır. Görüşmelerde edinilen bilgilere göre Bayram namazı ve Cuma namazı gibi yoğunluğun en çok olduğu zamanlar düşünülerek maksimum sayıda ayakkabılık yaptırılmıştır. Ayakkabılıkların yaptırılmasında alınan biçimsel kararlarda kurul üyeleri tarafından ekonomik kriterler göz önünde bulundurulmuştur. Giriş holü ve son cemaat holü birbiri ile paralel iki bölüm şeklindedir ve halı kaplanmıştır (Bkz. Şekil 5.24). Yoğun günlerde bu bölümlerde de namaz kılınmaktadır.

Şekil 5.24: Giriş Bölümündeki Ayakkabılıklar ve Krokisi

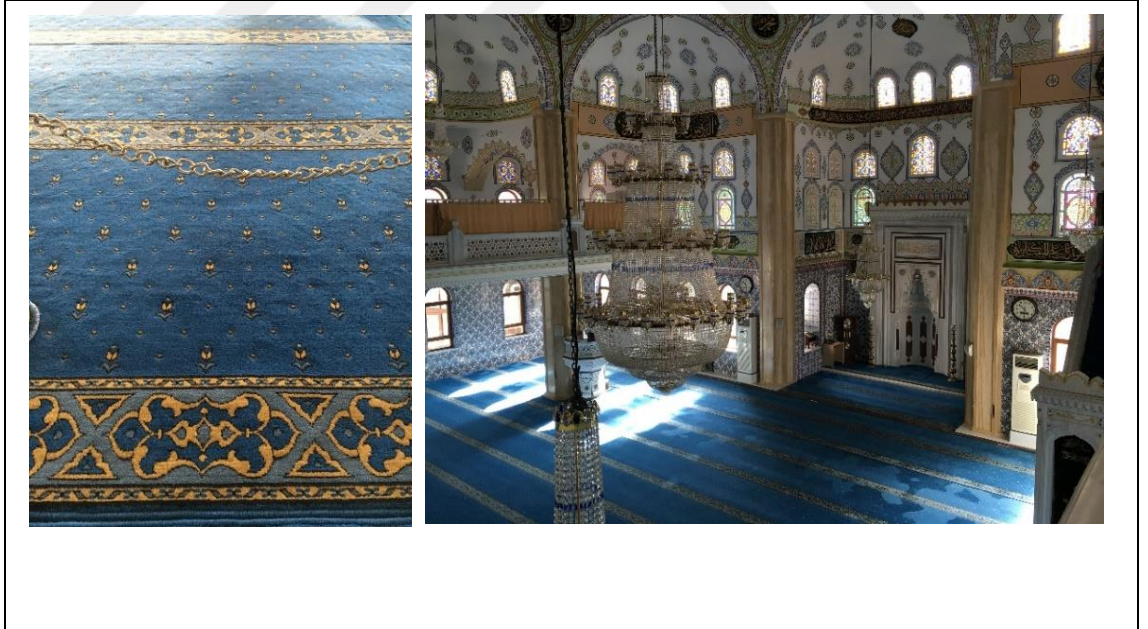

5.1.2.6 Bitiş Yüzeyleri

Halılar

İç mekan duvar kaplamalarında mavi rengin hakim olduğu görülmektedir. Halılar da bu hakim renge uyum sağlaması amacıyla mavi renkte yaptırılmıştır. Dernek başkanı ile yapılan görüşmede halılardaki hijyene önem verildiği ve düzenli aralıklarla birkaç sene de bir halıların değiştirildiği belirtilmiştir. Klasik Osmanlı Camileri iç mekanında sık rastlanan çiçek motifleri, bu camide halılarda da görülmektedir. Günümüzde bu halılar için özelleşmiş şirketler bulunmaktadır. Camiler için hem yerden ısıtma sistemi hem de halı zemin kaplamasını beraber olarak yapmaktadırlar. Cami yaptıran kişiler bu şirketlerdeki halı kataloğuna göre kendi görsel zevklerine ve bütçelerine göre seçim yapmaktadırlar.

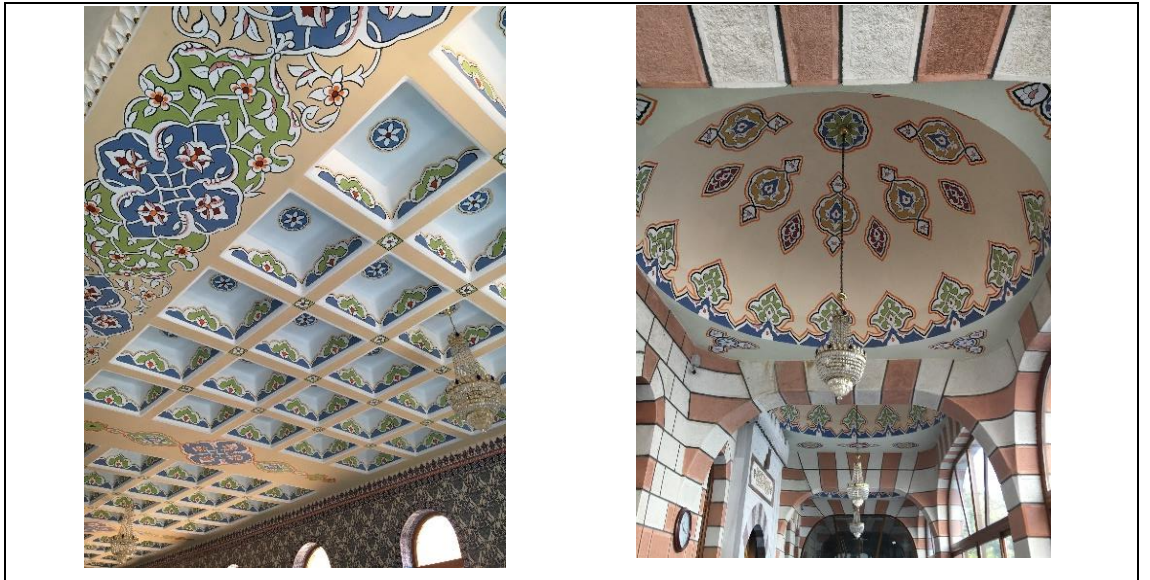
Şekil 5.25: Çavuşbaşı Merkez Camisi İç Mekan Halısı

İç Duvar ve Süslemeler

Günümüzde iç mekân süslemelerinde, cami içerisinde istenilen talep temel olarak klasik Osmanlı camilerinde kullanılan motiflere benzerlik göstermesidir. Süsleme özellikleri devamlı olarak cami işleri yapan nakkaş ustalarına bırakılmaktadır. Bu konuda özelleşmiş farklı şirketler bulunmaktadır. Çavuşbaşı Merkez Camisi iç mekanında duvar kaplamalarında mavi renk hakimdir. Zemin kat hizasına kadar mavi çini kaplanmışken kat hizasından yukarısında klasik duvar boyamaları yapılmıştır. Duvarlarda Kuran-ı Kerim'den ayetler, İslam sanatına ait geometrik biçimler ve çiçek desenleri yer almaktadır. İç mekandaki süsleme, renk ve dokusal kararların tamamına işi yapan nakkaş ustaları ve dernek kurul üyeleri karar vermiştir. Cami yapısı betonarme olduğu için tavanlardaki kaset döşeme dikkat çekmektedir. Cami içerisinde kaset döşemelerin içleri klasik çiçek motifleri ve geometriler ile süslenmiştir. İç mekanda bir bütünlük çabası gibi bütüncül bir süsleme kompozisyonu yerine, sıva yapılan her düzleme süsleme yapılmış olduğu gözlemlenmiştir.

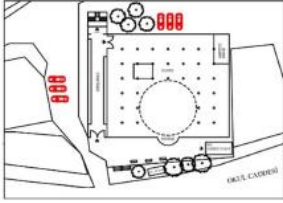
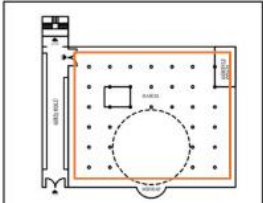
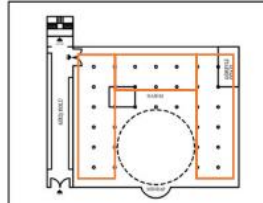
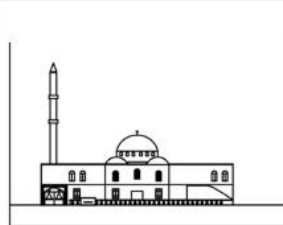
Şekil 5.26: Çavuşbaşı Merkez Camisi İç Mekan Süslemeleri

5.2 KAVACIK HASAN YAVUZ CAMİSİ

Hasan Yavuz Camisi, Beykoz'un Kavacık mahallesinde merkezi bir noktada bulunmaktadır. Yapımına 1974'de başlanan cami bugün ki haline 2004 yılında ulaşmıştır. 44 yıllık bir süreç içerisinde cami binasına, değişen mahalle yapısı ve artan nüfus sebebiyle süreklilik içinde eklemlemelerde bulunulmuştur. Hasan Yavuz Camisi, Hasan Yavuz Eğitim ve Kültür Vakfı kurularak yapımına başlanmış ve hala varlığını sürdürmekte olan bir yapıdır. Zaman içerisindeki değişiklikler ve artan nüfus oranının ihtiyaçlarına cevap verebilmek için yapılan çözüm çabalarının izleri yapı üzerinden incelenebilmektedir. Bu durum, tez kapsamında bu caminin seçilme nedenlerinden birini oluşturmaktadır.

Tablo 5.3: Kavacık Hasan Yavuz Camisi

KAVACIK HASAN YAVUZ CAMİSİ		
GENEL KURGU	ANA İBADET MEKANI	HANIMLAR MAHFİLİ
		
ÖLÇEK/ORAN	DIŞ MEKAN	İÇ MEKAN
		

5.2.1 Mimari Unsurlar

5.2.1.1 Yeri ve Konumu

Kavacık Mahallesi, Fatih Sultan Mehmet Köprüsüne yakınlığı sebebiyle, köprünün açılış tarihinden itibaren hızla göç almış ve özellikle büyük firmaların genel merkezlerini buraya taşınmaya itmiştir. Zamanla artan konut ve işyerleri, bölge nüfusunda bir patlamaya sebep olmuştur. Hızlı nüfus artışı, altyapısı ve imar yasaları düzenlenmemiş olan Kavacık Mahallesinde, zaman içerisinde çarpık kentleşme ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bugün hala bölgede imar sorunları yaşanmakta ve bu konuda çalışmalar sürdürülmektedir (<http://www.beykoz.bel.tr/haber/baskan-celikbilek-kavacikta-imari-anlatti>). Hasan Yavuz Camisi, Kavacık Mahallesinde ticari mekanların yoğunlaştığı çarşı içerisinde bulunmaktadır. Gün içerisinde insan akışının yoğun olduğu bir bölge olmakla birlikte, cami önünde caminin isminin verildiği otobüs durağı da bulunmaktadır. Bu nedenle camiye erişim kolaydır. Ayrıca, caminin önünde isminin verildiği durak olması ve o bölgeye adını vermesi, caminin bir işaret ve yer temsiliyet değeri kazandığının göstergesidir.

Şekil 5.27: Hasan Yavuz Camisi Uydu Görüntüsü

Kaynak: <https://www.google.com/maps/@41.0930257,29.0846336,17.62z> [erişim tarihi 19 Nisan 2018]

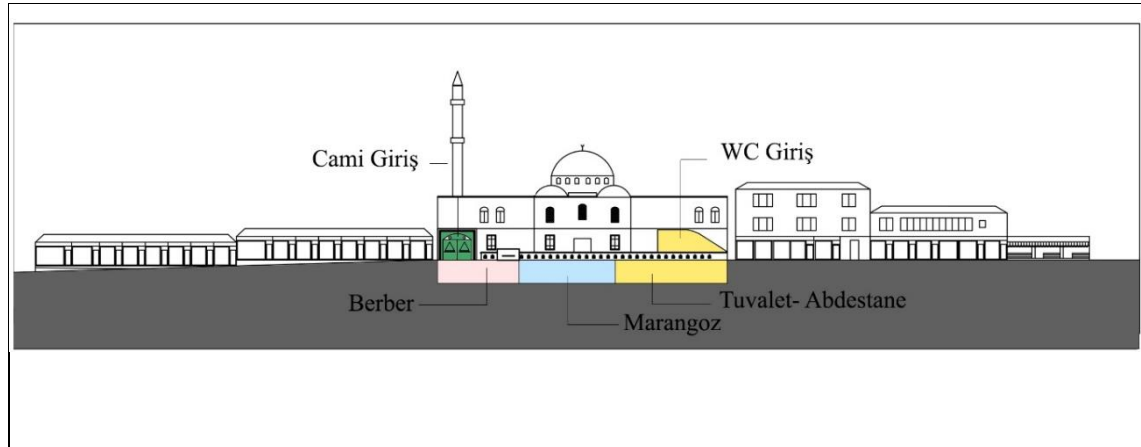
5.2.1.2 Finansal Kaynak ve Projelendirme

Cami arazisinin bir kısmı bağış ile, bir kısmı satın alınarak oluşturulmuştur. Vakıf başkanı ile yapılan görüşmelere göre, 1974-75 tarihlerinde o günkü şartlarda mimarı tespit edilemeyen bir mimari proje çizdirilmiş ve belediyeden imar izni alınmıştır. Tez çalışması sırasında, çizdirilmiş olan projeye dair herhangi bir bilgi edinilememiştir. Yaptırılan cami inşaatında çizdirilen projeye uyulmamış ve dönemin vakıf kurul üyeleri tarafından verilen kararlarla cami inşa süreci gelişmiştir. Aynı zamanda, artan nüfus ve ihtiyaçlara cevap veremeyen caminin bugünkü hali, zaman içerisinde sürekli tadilatlar görmüştür. Bu tadilatlar, toplu namaz sonrası yapılan duyurularla cami cemaati tarafından toplanarak veya belediye ve kurul üyelerinin vakfa yaptığı bağışlar sayesinde finanse edilmektedir.

5.2.1.3 Ölçek ve Oran

Cami gelişen mahalle yapısı ve artan nüfus sebebiyle arazi üzerinde ilave yapılara ve genişletilmelere maruz kalarak ihtiyaca cevap verebilme çabası içinde olmuştur. Cami yapısı cadde kotu hizasından iki katlı bir yapı yüksekliğindedir. Eğimli bir araziye konumlanması sebebiyle arka caddeye bakan tarafta ekstra bir kat olarak bodrum da mevcuttur. Cami ana ibadet bölümünün üzeri 15 metre çapında kubbe ile ve ona bağlanan küçük kubbelerle örtülmektedir. Caminin sonradan genişletilen kısımları düz çatı ile örtülmekte ve zaman içerisinde değişen bu eklektik dinamik yapının izleri yapı üzerinden okunabilmektedir. Ayrıca yapının, bir adet minaresi bulunmakta ve cami kubbe yüksekliğinin üç katı yüksekliğe sahiptir. Bu minare ilk yaptırıldığı döneme ait olmakla birlikte, sonradan genişletilen ve tadilat gören camiye ekstra minare yapma ihtiyacı duyulmamıştır. Ölçek olarak komşu binalarla benzerlik göstermektedir.

Şekil 5.28: Hasan Yavuz Camisi Görünüş Şeması

Şekil 5.29: Hasan Yavuz Camisi Sokak Görünümü

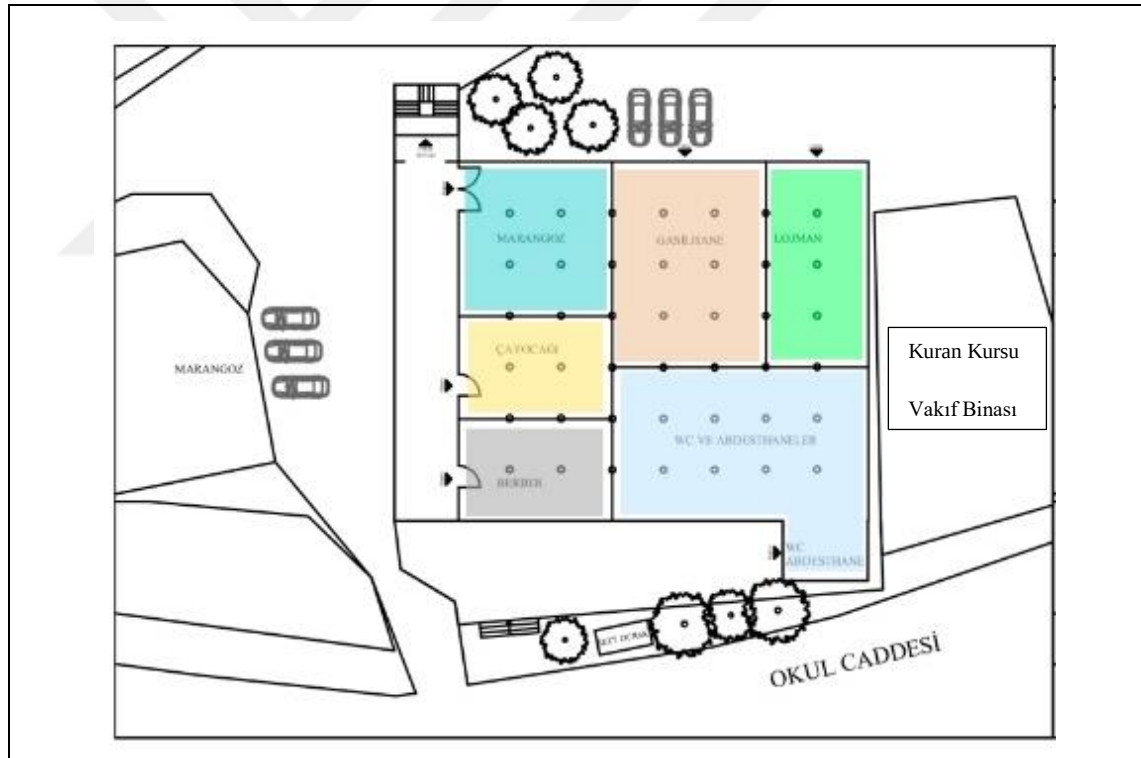
Kaynak: <https://yandex.com.tr/harita/11508/istanbul/?mode> [erişim tarihi 19 Nisan 2018]

5.2.2 İç Mekan Unsurları

5.2.2.1 Planlama ve Yönlendirme

Hasan Yavuz Camisi kare bir plana sahipken zaman içerisinde yatay düzlemde genişletilmiş ve kare plan etrafında genişletilmiş dikdörtgen bir alana sahiptir. Yapının bodrum katında bir adet marangoz atölyesi, berber ve çayhane, gasil hane, abdesthane ve tuvaletler ile lojman barındırmaktadır. Bazı bölümlerde girişler kapalı olduğu için iç mekanlara ulaşamamıştır ve plan şeması üzerinde sadece yerleri belirtilmektedir.

Şekil 5.30: Hasan Yavuz Camisi Bodrum Kat Plan Şeması

Ayrıca, caminin yan parselinde Kur'an kursu ve vakıf binası inşa edilmiştir. Bu yapının giriş katı da bölünerek bir market, kuru temizleme, büfe, eczane, cam atölyesi ve lostra olarak kullanılan mekanlar elde edilmiştir (Şekil 5.30). Bu bina, yine anonim üretim

süreci ile cami binasına eklemlendirilerek cadde boyunca konumlandırılarak oluşturulmuştur. Cadde üzerinde hizmet veren birçok ticari mekânı camiye ait bu yapı oluşturmuştur. Bu mekanların geliri cami vakfına aittir. Yapılan görüşmelerde elde edilen bilgilere göre; bu gelirler ile vakıf tarafından on senedir öğrencilere eğitim bursu verilmektedir.

Şekil 5.31: Hasan Yavuz Camisi Ek Binası ve Ticari Yapıları

Kaynak: <https://www.google.com.tr/maps/@41.0930001>, [erişim tarihi 4 Mayıs 2018]

Bodrum katında konumlandırılmış dükkanlar bir ara sokak oluşturmaktadır (Şekil 5.32). Burada bulunan ahşap atölyesi en büyük alana sahiptir. Geri kalan küçük dükkanlar, berber ve çay ocağından oluşmaktadır. Araç giriş çıkışının da olduğu bu ara sokak, cami ile aynı kütlede, cami arazisine ait ama tamamen ibadet mekânından kopuk ticari bir mekân ve alan oluşturmaktadır.

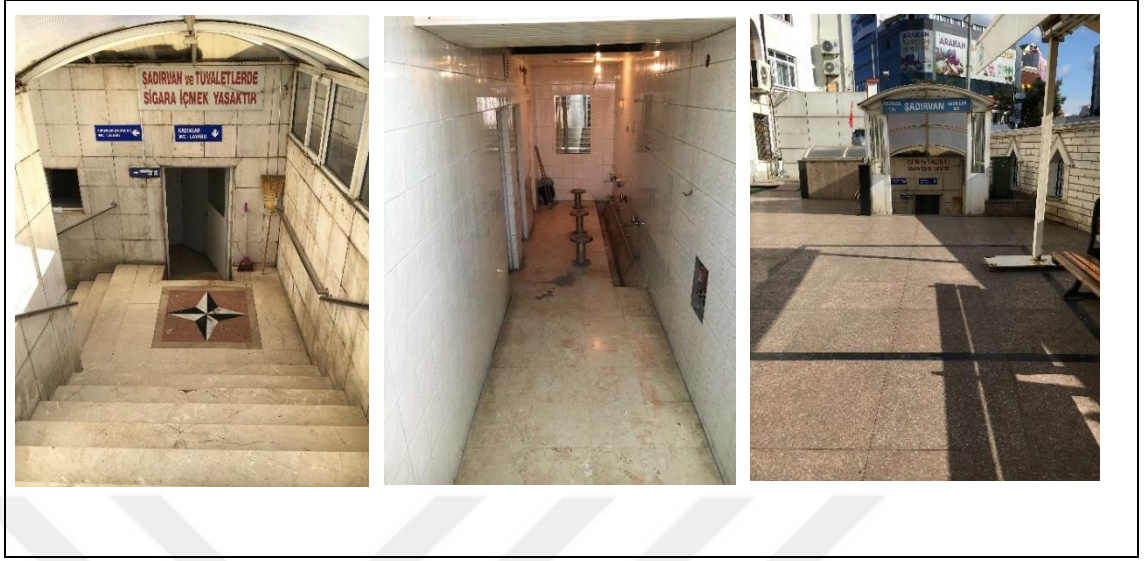
Şekil 5.32: Camiye Ait Bodrum Katındaki Ticari Mekanlar

Bina, üç cephesinde sokağa açılan mekanlardan oluşan birbirinden farklı birçok programın, tek bir kütlede, ayırık olarak yerleştirilmesiyle oluşmaktadır. Abdesthane ve tuvaletler ile cami ibadet alanının girişi, ana caddeye bakan bir avluya açılmaktadır. Avlu cadde kotundan birkaç basamak yükseltilmiş ve pencereli duvarlarla etrafı çevrilmiştir. Sokakla kesintili bir görsel iletişim oluşturur. Bu durum yoğun bir akışa sahip olan çevre ve gündelik yaşamından cami yapısını ayırtırmayı sağlamıştır.

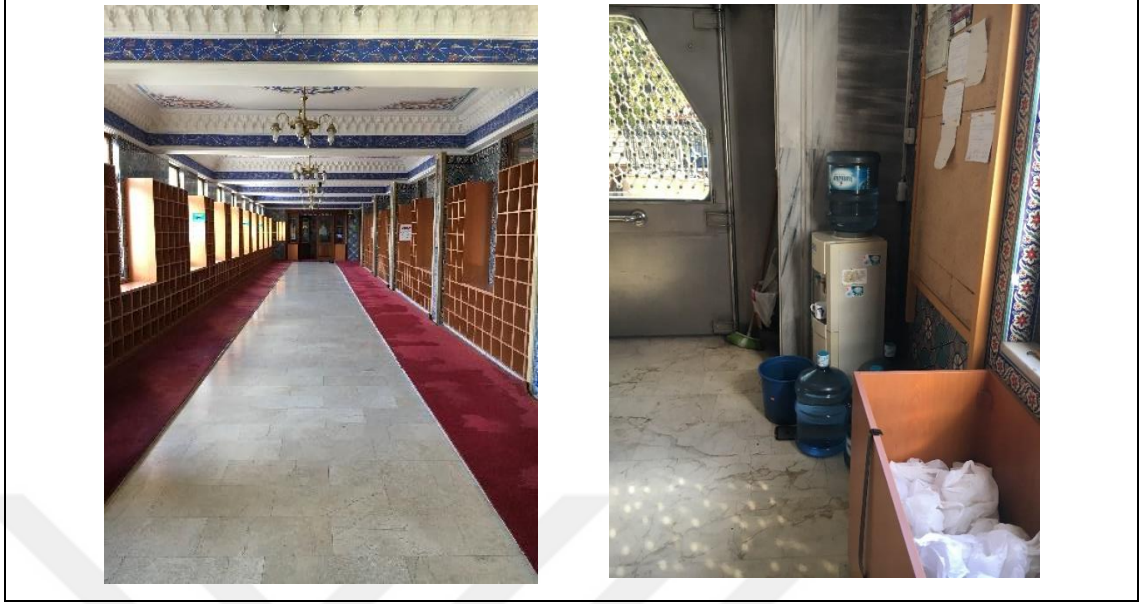
Abdesthane ve tuvaletler bodrum katında bulunmaktadır. Buraya cami avlusundan şeffaf örtülü bir sundurma ile giriş yapılmaktadır. Gün ışığının alt kotlara geçmesi için giriş bölümü ışık geçirgen doğrama ile örtülmektedir. Kadın ve erkek bölümleri farklı kotlarda bodrum katına yerleştirilmektedir. Yapılan gözlemlere göre tuvalet ve şadırvanların olduğu bölüm bakımsızdır. Kullanılan malzemelerin seçimlerinde sadece ekonomik olmaları göz önünde bulundurulmuştur. Alt kotta yerleştirilmiş olmaları nedeniyle tabelalar ile yönlendirilme yapılmaktadır. Zemin ve basamaklar mermer, duvarlar ise beyaz seramik ile kaplanmıştır.

Şekil 5.33: Hasan Yavuz Camisi Şadırvan ve Tuvaletler

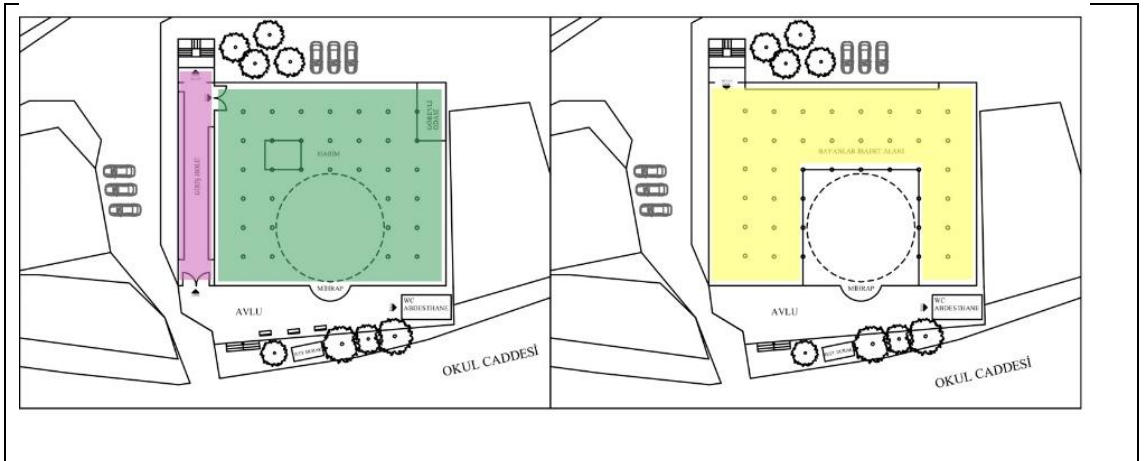
Caminin ana ibadet bölümüne avlu içerisinde erişim sağlanmaktadır (Bkz. Şekil 5.30). Uzun bir koridorla girilmektedir. Son cemaat mahalli ve giriş holü niteliği arasında kalmış melez bir mekân oluşturulmuştur. Koridor boyunca çift taraflı ayakkabılıklar, girişte cami ile ilgili haber ve duyuruların bulunduğu bir pano, ayakkabılar için poşetlerin bulunduğu bir sandık bulunmaktadır. Bu bölüm zemininin ortası mermer ile kenarları ise halı ile kaplanmıştır. Kalabalık olan Cuma namazı gibi günlerde bu holün orta kısımlarına da kilimler serilerek burada da namaz ibadeti yapılmaktadır. Ayakkabılar kapı girişinde çıkartılmakta ve mermer zeminli hole ayakkabı ile basılmamaktadır. Bu hol sonunda ana ibadet mekanına ve bayanlar için üst kata çıkan merdiven holüne açılmaktadır.

Şekil 5.34: Hasan Yavuz Camisi Giriş Holü ve Son Cemaat Mahalli

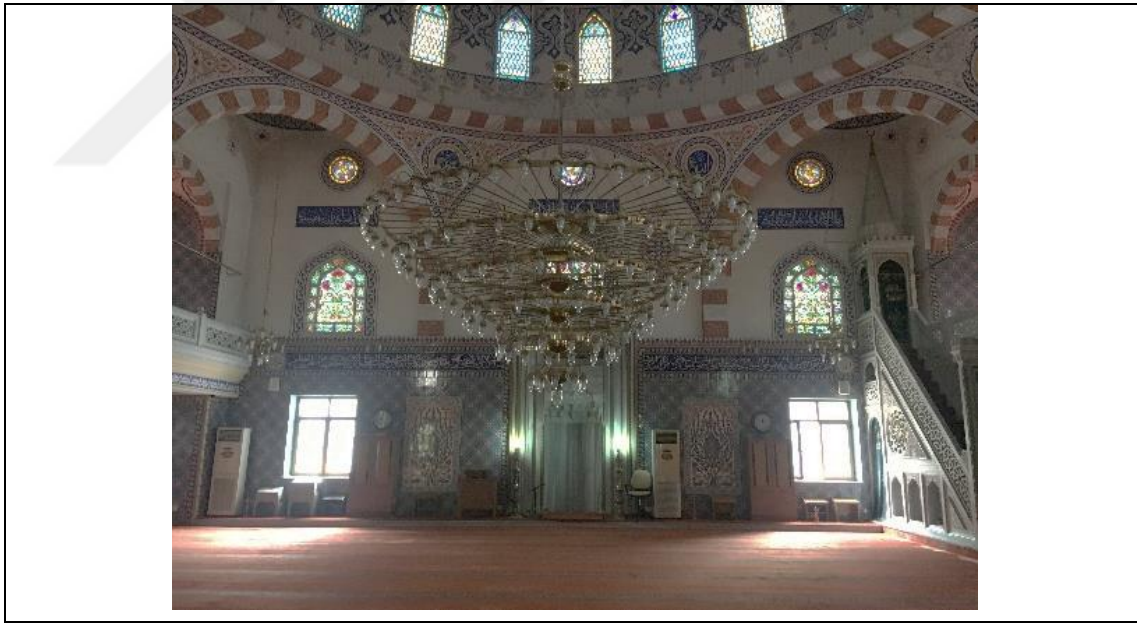
Ana ibadet mekanına, kare planlı harim alanının sağ arka tarafından genişçe bir kapıdan girilmektedir. Başka bir giriş çıkış olmaması sebebiyle bu kapı 3,5 metre genişliğindedir. Klasik dönem Osmanlı camilerinde bulunan harim alanını hem tanımlayan hem ek namaz yeri sunan yarı açık son cemaat mahalli, burada melez bir mekâna dönüşmüş ve birden fazla işlevle karmaşık bir geçiş mekânı görevi yüklenmiştir.

Şekil 5.35: Hasan Yavuz Camisi İbadet Mekanları Plan Şeması

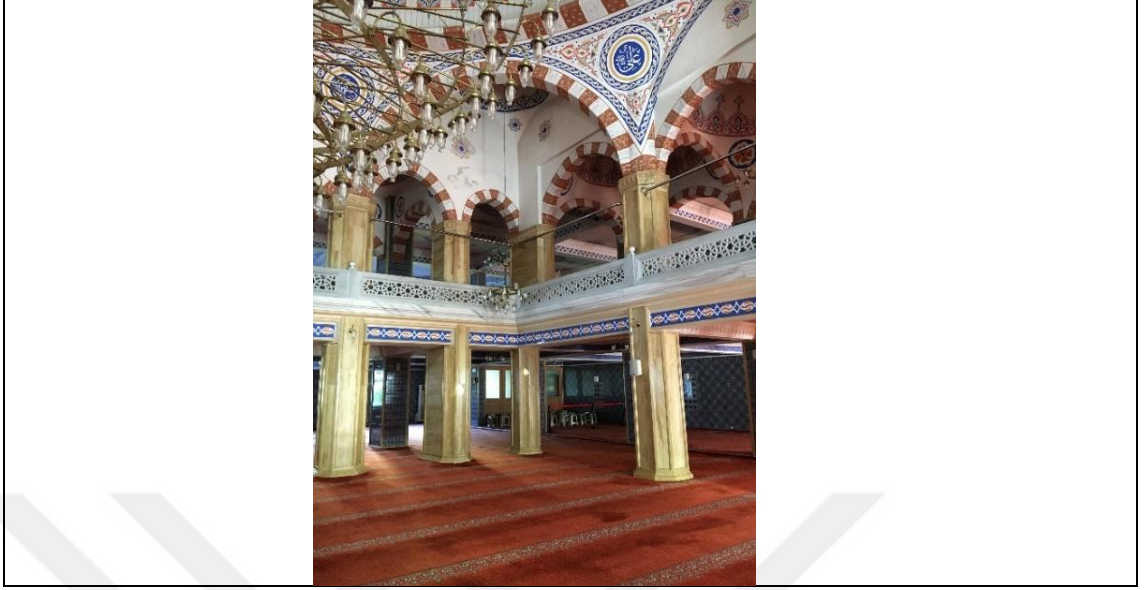
Harim alanındaki ana kubbe kare planlı betonarme bir yapıya oturtulmaktadır. Klasik dönem Osmanlı camileri yığma yapı tekniğiyle yapıldığından, ana kubbe, yarım kubbeler ve kemerler çatı yükünü ölçek/oran kurgusu ile duvarlara aktaracak şekilde kurgulanmışlardır. Bu kurgu, yapı tektoniği itibarıyla kendi içinde oransal bir uyuma dayanırdı. Bu yapıda ise, çatı örtüsü, kemerler, kubbe ve yarım kubbeler yük taşıyıcılığı anlamında işlevsiz olarak varlığını sürdürmektedir. Harim içerisinde ana kubbe, kemerler ve yarım kubbeler ve duvarlar arasında ölçek/oran açısından uyumsuzluk görülmektedir. Mihrap aksında kemerler duvara yarı hizasından bağlanır şekilde görülmektedir. Duvar üst örtüden bağımsız bir şekilde yapıldığından kemerlerin arkasında, geleneksel kubbeli yapılardaki pendentiflerin bulunduğu bölgede, düz çatılı üçgen boşluklar oluşmaktadır (Şekil 5.36).

Şekil 5.36: Hasan Yavuz Camisi Ana İbadet Mekânı

Harim alanının ortası bu şekilde kubbe örtüsü ile örtülmüşken genişletilen kısımlar kolon kiriş sistemi ile düz döşemelidir. Zaman içerisinde sürekli değişime uğrayan harim alanında bulunan farklı kolon düzeni ve farklı döşeme tipleriyle bu değişimin izleri sürülebilir. Cami, mihrap aksından sola ve arkaya doğru genişletilmiştir.

Şekil 5.37: Hasan Yavuz Camisi Ana İbadet Mekânı Genişletilen Kısımlar

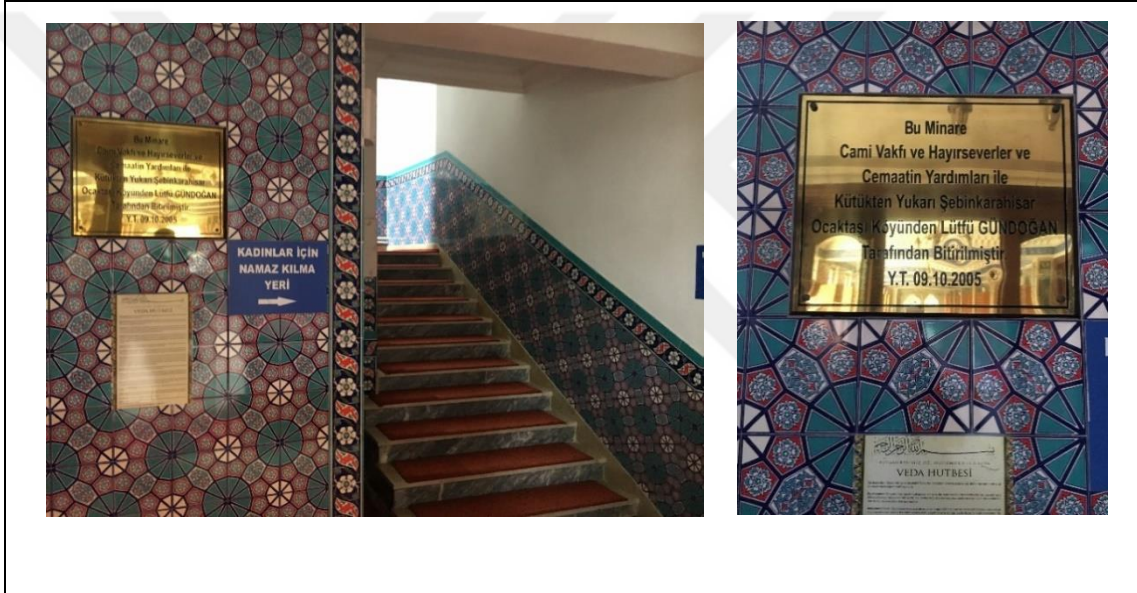
Cami yapısı yatay ve düşey düzlemde genişletilirken oluşan fazlalık mekanlarda Kuran kursu eğitimi verilen derslikler programlandırılmıştır. Yoğun kalabalığın olduğu günlerde bu mekanlar namaz ibadeti için kullanılmaktadır. Düzensiz ve spontane bir şekilde genişletme ve tadilat görmesi sebebiyle karmaşık bir plan yapısına sahiptir. Kadınlar için namaz kılma alanı hem harim katında farklı bir odada hem de kadınlar mahfili kısmında sağlanmıştır.

Şekil 5.38: Hasan Yavuz Camisi Harim Katındaki Kadınlar Namaz Kılma Bölümü

Caminin harim alanı dışındaki tüm katlarına minare etrafında oluşturulan merdiven ile erişim sağlanmaktadır. Ana kütle genişletilirken bütün mekanları birbirine bağlayan kısım minarenin geçtiği bu alandır. Minare burada farklı bir işlev yüklenerek düşey sirkülasyonu sağlayan bir mekan tanımlamıştır. Finansal kaynağın bir kısmı bağış ile sağlanan 1975'te başlanan caminin 2005 yılında minare inşaatının tamamlandığı görülmüştür. Minareyi yaptıran kurum ve kişilerin isimleri bu tabela üzerinde belirtilmektedir. Bu süreçte de bir mimarın etkinliğinden bahsedilemez.

Şekil 5.39: Hasan Yavuz Camisi Minare Merdiven Holü

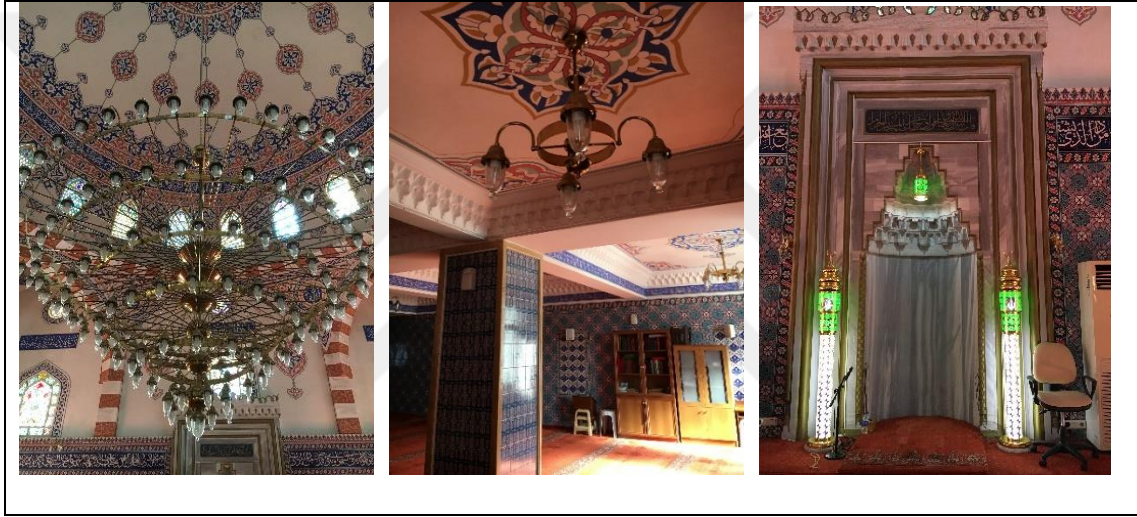

5.2.2.2 Aydınlatma

Hasan Yavuz Camisi'nin harim alanının sol cephesinin kör cephe olması ve sağ cephesinin giriş holüne bakması ana ibadet mekânında gün ışığı etkisini azaltmıştır. Cami içerisinde harim alanında sadece mihrap duvarındaki pencerelerden ve revzenlerden doğrudan ışık alınmaktadır. Sağ taraftaki pencereler giriş holüne bakmakta ve oradan içeriye ışık alımı sağlanmaktadır. Genişletilen caminin ana kubbenin olduğu bölüm hariç diğer bölümleri 3 metre kat yüksekliğine sahip olduğu ve doğrudan gün ışığı alınmadığı için karanlık bir harim mekanı oluşmuştur. İç mekanda ana kubbenin altındaki mekan

klasik Osmanlı camilerindekilere benzer biçimde merkezi ve büyük bir avize ile aydınlatılmaktadır. Genişletilen diğer yan ve arka kısımlarda kesişen kirişler arası döşemelerin orta noktalarına küçük avizeler yerleştirilmiştir. Gün içerisinde içeride yapay aydınlatma açık tutulmadığı için içerisi karanlıktır. Bununla beraber, geleneksel olarak mihrabın sağ ve sol yanında bulunan kandilleri hatırlatır biçimde, mihrabın iki yanında yeşil ışıklı ayaklı lambalar bulunmaktadır. Bu mihrap yanı aydınlatmaları için aydınlatma sektöründe camilere ait bir piyasa oluşmuştur (Bkz. <http://www.camisamdani.com>).

Şekil 5.40: Hasan Yavuz Camisi İç Mekanda Kullanılan Aydınlatmalar

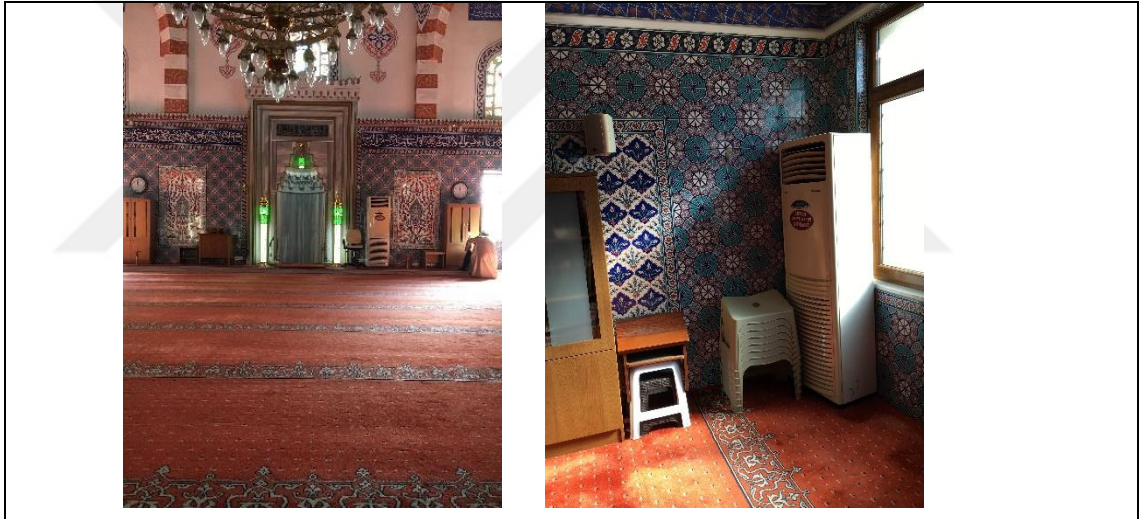
5.2.2.3 Akustik

Hasan Yavuz Camisi yapımında profesyonel bir akustik çalışma yapılmamıştır. Zaman içerisinde eklenerek büyüyen yapının genelinde sesin dağılımı mikrofon-hoparlör kullanımıyla sağlanmaktadır. Ek olarak yapılan bir çok mekan ana ibadet kütesinden uzaktadır ve görsel bağlantı kesilmiş durumdadır. Ses sistemi haricinde bu mekanlarda görsel ve işitsel bağlantı bulunmamaktadır. Zeminin halı kaplanmış olması, duvar ve döşemelerin yansıtıcı malzemeye sahip olmasına rağmen ses emilinde fayda sağlamaktadır.

5.2.2.4 Havalandırma ve Isıtma

Hasan Yavuz Camisi inşaatında çevresel iklim şartları ve rüzgâr yönüne dair herhangi bir araştırma yapılmamıştır. Cami yapısı mihrabı kibleye gelecek şekilde caddeye yönlendirilerek konumlandırılmıştır. Yapılan tadilatlarla beraber, doğrudan doğal havalandırma için yeterli açıklığının olmaması sebebiyle yaz aylarında iç mekanda ayaklı klimalar kullanılmıştır. Kışın harim bölümünün ısıtma biçimi ise doğalgazla yerden ısıtma şeklinde düzenlenmiştir. Hizmet mekanlarında ısıtma biçimi kaloriferle sağlanmaktadır.

Şekil 5.41: Hasan Yavuz Camisi İklimlendirmeye Ait Resimler

5.2.2.5 İç Mekan Mobilyaları

Mihrap

Hasan Yavuz Camisi'nde çoğu mahalle camisinde rastlandığı gibi mermer ve üzeri İslami motiflerle işlenmiş bir mihrap bulunmaktadır. Vakıf kurul üyeleri tarafından 'klasik Osmanlı Cami'lerinde bulunan mihraplara benzetilme çabası ile kişisel zevklerine göre beğenilen bir mihrap yaptırılmıştır. Mermer sektöründe camiler için iç mekan elemanları

yapan özelleşmiş bir şirket tarafından üretilmiştir. Şirket bilgilerine tez kapsamında ulaşılammıştır. Mihrap, incelendiğinde taç, kavrassa, alınlık ve sütun gibi elemanları ile ölçek ve oransal özellikleri Ek A.9, Ek A.10, Ek A.11, Ek A.12, Ek A.13 tablolarında görülen klasik dönem Osmanlı mihrap desen ve özellikleri ile benzerlik göstermektedir.

Şekil 5.42: Hasan Yavuz Camisi Mihrabı

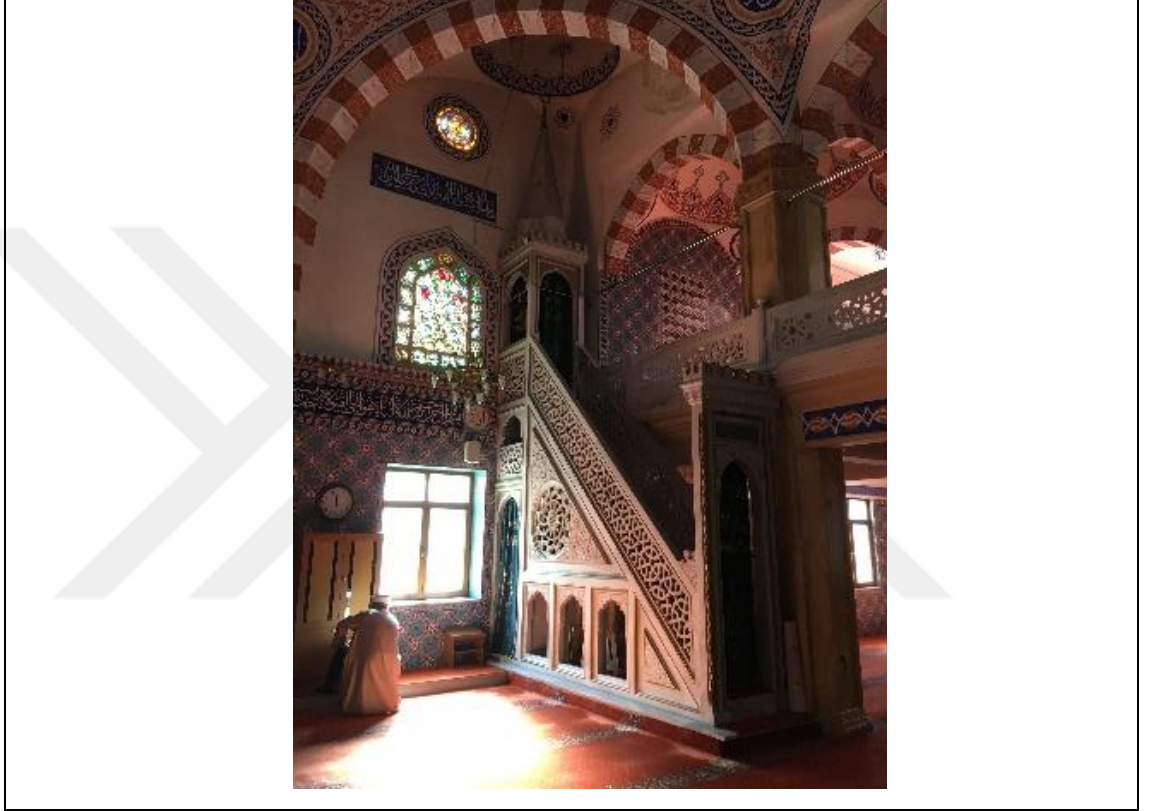

Minber

Hasan Yavuz Camisi minberi Klasik Dönem Osmanlı camilerinde rastlanan İslami motiflerle süslenmiştir. Kitabe, bitkisel motifler ve geometrik desenler, geçit boşluğu, aynalık altı, yan aynalık, köşk ve giriş kısımlarında birlikte kullanılmıştır. Kullanılan motifler ve minberin biçimsel özellikleri Ek A.14, Ek A.15, Ek A.16'daki Osmanlı Dönemi camilerinde kullanılan motif örnekleri ile benzerlikler taşımaktadır. Minberin tasarımı, vakıf kurul üyelerinin kişisel beğenilerine dayanılarak seçilmiştir. Cami iç mekan elemanları yapan mermer firmaları tarafından mihrap, minber ve vaaz kürsüsü gibi elemanlar biçimsel/oransal olarak standardize edilmesine rağmen kendi içlerinde

çeşitliliğe sahiptir. Hasan Yavuz Camisi'nde bulunan minberin ana ibadet mekanının yüksekliğine çok yakın olması sebebiyle mekan içerisinde ölçek/oran açısından karmaşıklığa sebep olmuştur.

Şekil 5.43: Hasan Yavuz Camisi Minberi

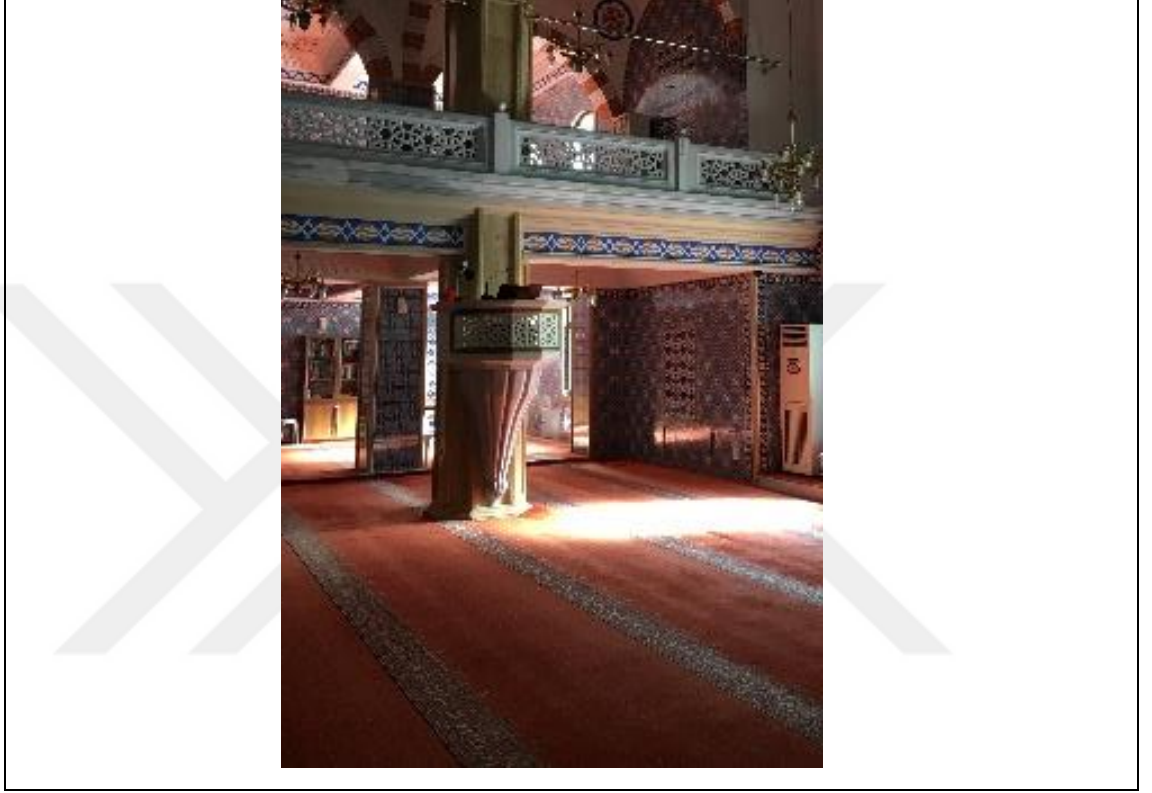

Vaaz Kürsüsü

Hasan Yavuz Camisi vaaz kürsüsü, klasik Osmanlı camilerinde, “kürsü ayağı”, gövde “kürsü bedeni / gövdesi” veya “kürsü taşı” ve sedir bölümü ve korkuluktan oluşan vaaz kürsülerine benzer özellikler taşımaktadır. Bu vaaz kürsüsü mihrabın sol yanında bulunan mermer kolon duvarına yine mermerden yapılarak monte edilmiştir. Üzerinde bitkisel motifler ve İslam mimarisinde çokça görülen geometrik desenler, Ek A.17, Ek A.18'deki

Osmanlı dönemine ait desen ve biçimlere benzetilerek uyarlanmıştır. Vaaz kürsüsünün kürsü ayağı bu camide duvara bağlanmakta kendi üzerinde durmamaktadır.

Şekil 5.44: Hasan Yavuz Camisi Vaaz Kürsüsü

Müezzin Mahfili

Müezzin mahfili mihrap aksının sağ arka tarafında kolonlar arası bir bölümde konumlandırılmıştır. Bu mahfilde özelleşmiş mekânsal bir tasarım söz konusu değildir. İslami geometrik motifler barındıran masif mermer korkuluklar ile namaz kılma bölümünden ayrılmıştır. Müezzin mahfili mekanı bu korkuluklar tarafından tanımlanmaktadır. İçerisinde ses sistemine ait unsurlar barındırmaktadır. Ses sistemlerinin bulunduğu günümüz camilerinde varlığını sembolik olarak devam

ettirmektedir. Bayram günleri veya Cuma namazı gibi özel ibadetlerin yapıldığı günlerde müezzinler tarafından Kuran veya ilahi okunmaktadır.

Şekil 5.45: Hasan Yavuz Camisi Müezzin Mahfili

Diğer Mobilyalar

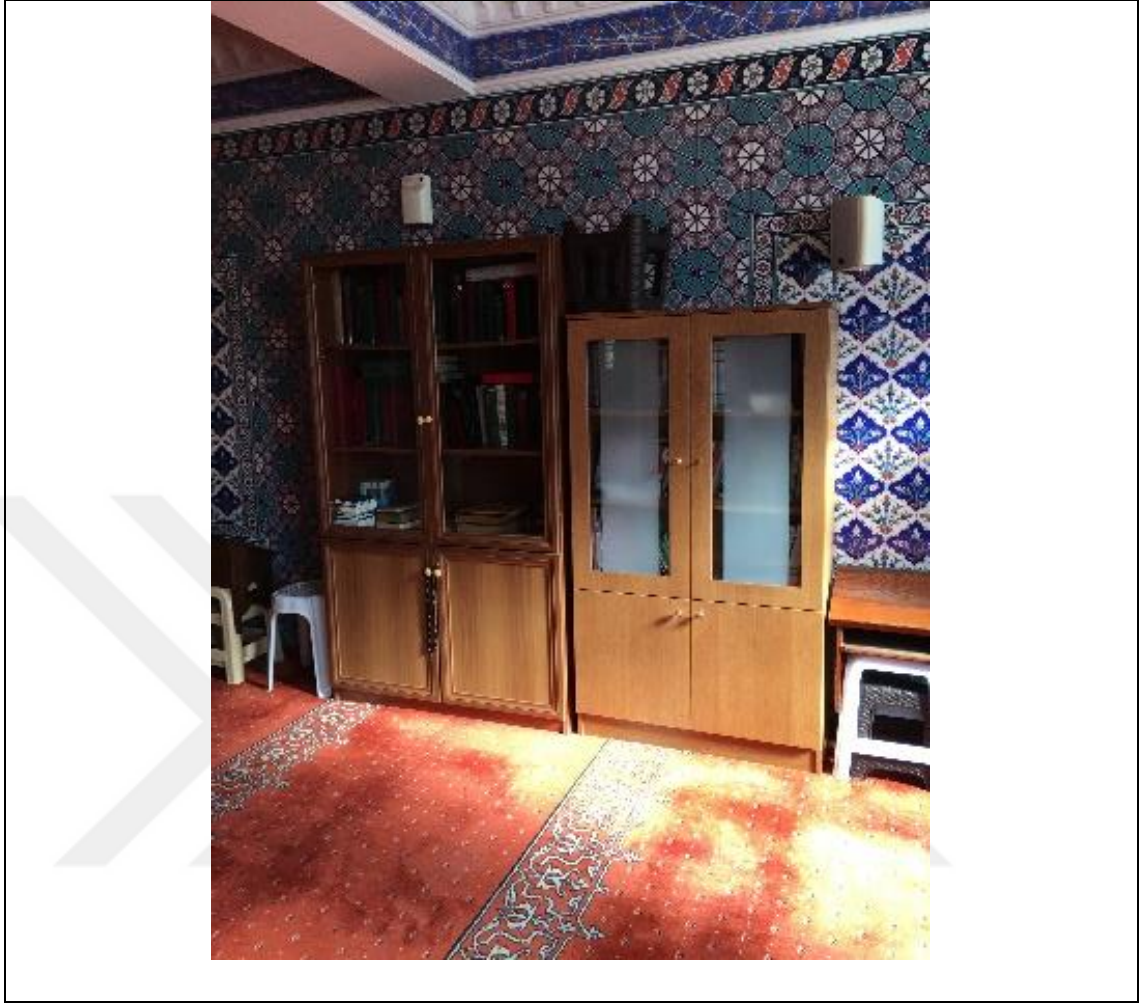
Cami içerisinde engelli veya yaşlı insanların rahat ibadet edebilmeleri için ayrı bir bölüm düzenlenmiştir. Bu kısma plastik tabureler saflar halinde yerleştirilmiş ve bu mobilyalar tarafından mekan tanımlanmıştır. Cami içerisinde kullanılan mobilyalar veya ihtiyaca yönelik diğer unsurlar seçilirken ekonomik olmaları gözetilmektedir. Ayrıca harim içerisinde plastik doğrama ile ayrılmış görevli odası bulunmaktadır. Burası ofis olarak düzenlenmiş olup cami görevlileri tarafından kullanılmaktadır. Camide zaman içerisinde oluşan ihtiyaçlar için ana mekan içinden bölünerek veya etrafı çevrilerek oluşmuş bu tür farklı mekanlar mevcuttur. Farklı malzemelerin kullanımı farklı biçimlenişler üzerinden bu eklektik tutum mekan içerisinde okunabilmektedir.

Şekil 5.46: Hasan Yavuz Camisi Oturarak Namaz Kılanlar İçin Ayrılan Bölüm

Cami içerisinde namaz vakitleri dışında ibadet eden kişileri için Kuran-ı Kerim ve dini kitapların bulunduğu dolaplar bulunmaktadır. Bu dolaplar ihtiyaca cevap verebilmek için ekonomik olmaları gözetilerek vakıf kurul üyeleri tarafından temin edilmiştir. Zaman içerisinde yetmeyen kütüphaneye ek olarak yeni kitaplıkların alınmış olması iç mekânda farklı mobilyaların bir araya gelmesiyle karmaşık bir ortam yaratmıştır.

Şekil 5.47: Hasan Yavuz Camisi Kitaplıklar

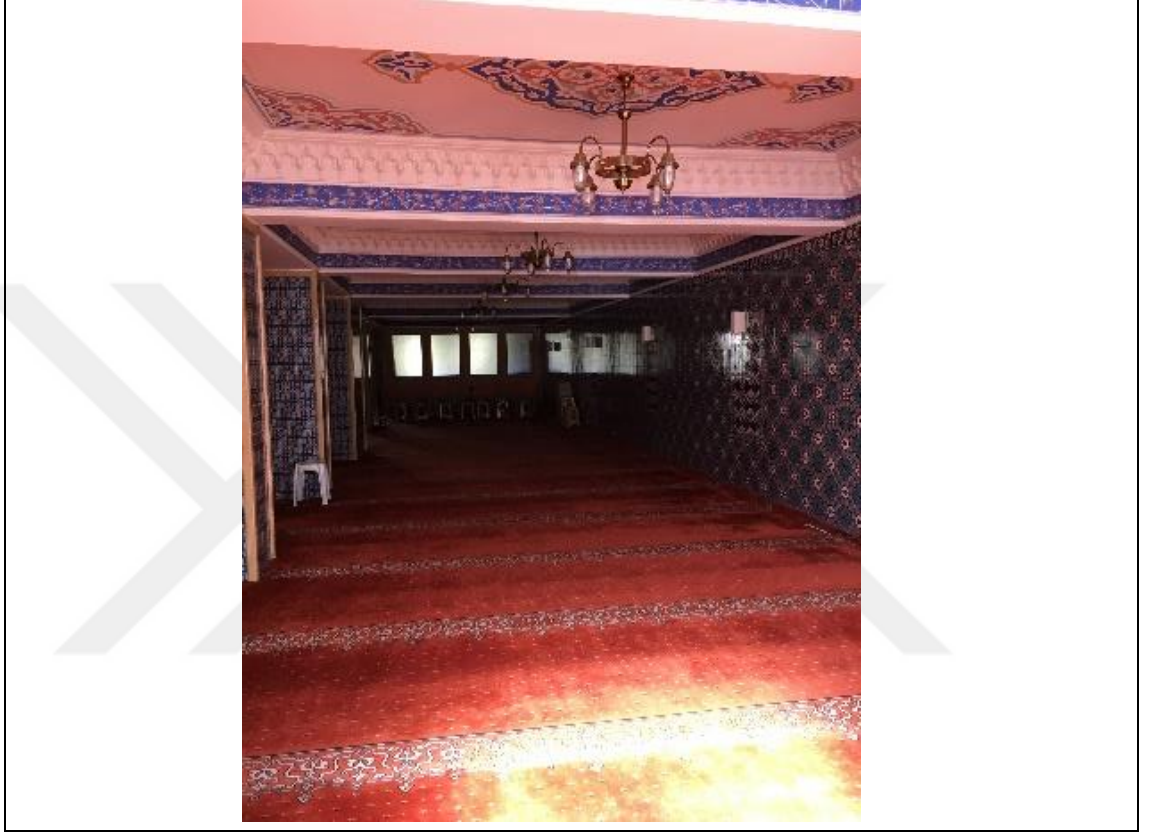
5.2.2.6 Bitiş Yüzeyleri

Hahlar

Cami içerisinde genel olarak mimari yüzeylerde mavi ve kırmızı renkleri beraber kullanılmaktadır. Cami içerisinde ibadet alanları ve Kuran kursu, ofisler gibi ibadet dışı kullanılan tüm alanlar aynı kırmızı halı ile kaplanmıştır. Halı üzerinde duvarlardaki çiçek motiflerinin hakim olduğu çiniler gibi, sarmaşık motifleri ve çiçek desenleri

görülmektedir. Cami içerisindeki saf düzenini belirten hatlar bu sarmaşık desenleri tarafından tanımlanmaktadır.

Şekil 5.48: Hasan Yavuz Camisi Hahları

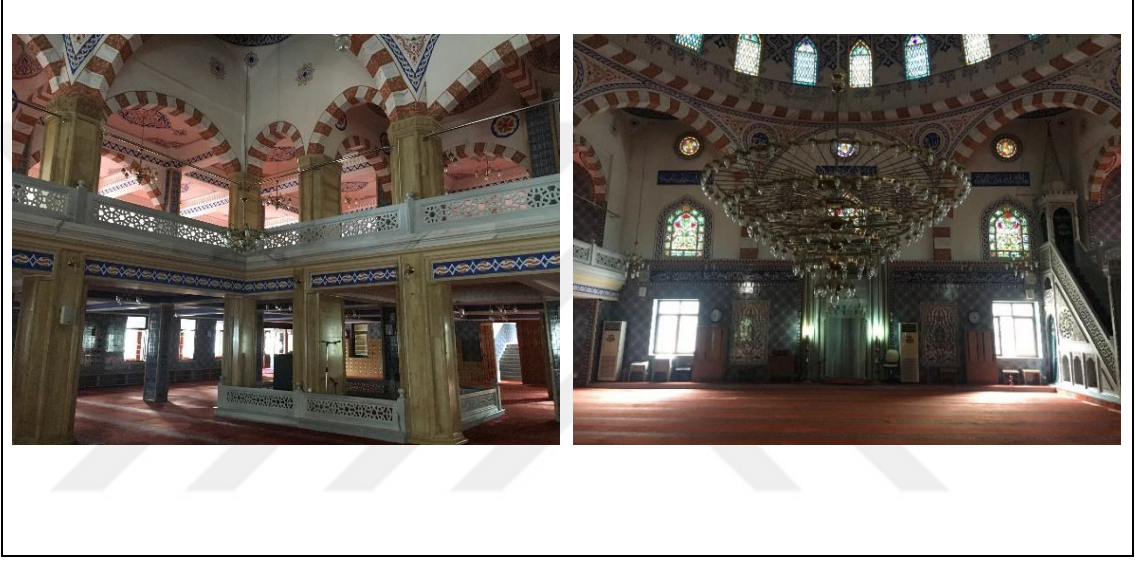

İç Duvar Ve Süslemeler

Cami ana ibadet mekanı, sonradan eklenmiş bölümler ve kadınlar bölümü gibi aslında tek bir ibadet kütesini oluşturan bu mekanlarda kullanılan farklı motifler, malzemeler ve duvar kaplamaları karmaşık bir mekan yaratılmasına sebep olmuştur. Ana kubbe ile örtülen orta mekanda kırmızı, beyaz ve mavinin hakim olduğu klasik Osmanlı dönemi kırmızı, beyaz tuğlalı örülen kemerlere benzetilme çabası hakim olmaktadır. Bununla birlikte ana kubbe hizasında başlayan kolonlar traverten mermeri ile kaplanmış,

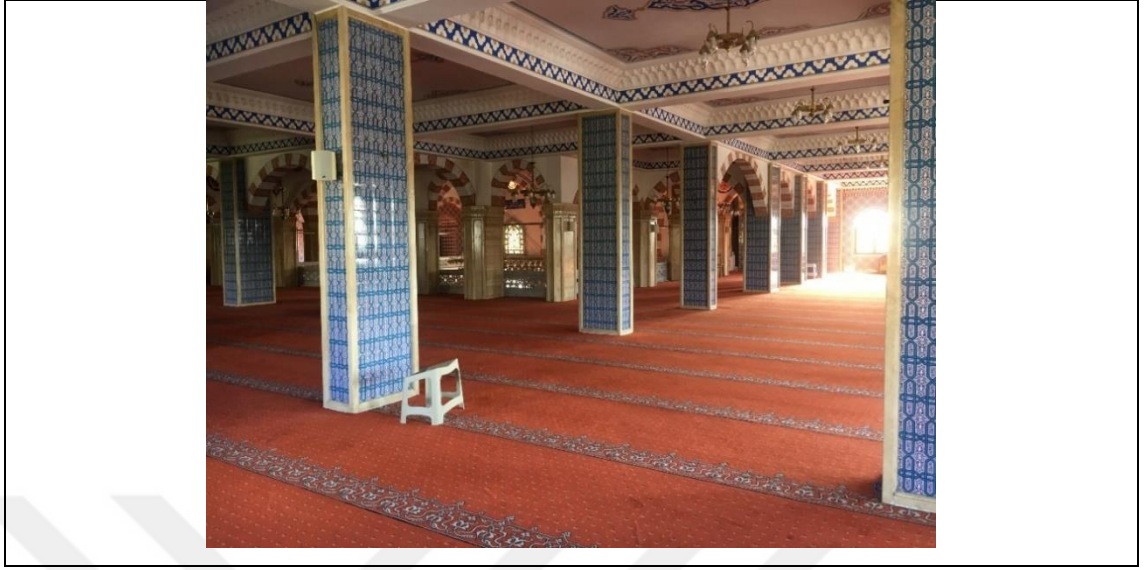
genişletilen kısımlardaki arka kolonlar mavi ini desenli seramiklerle kaplanmıştır. Caminin iç mekanında giriş katının tamamı, st katlar ve derslik odalarının duvarlarının yarısı seramikle kaplanmıştır. Bu seramikler bölgeden bölgeye desen olarak farklılık göstermektedir. Aynı zamanda cami içerisindeki tavan döşemelerinin tamamı yine iek ve sarmaşık motifleriyle süslenmiştir.

şekil 5.49: Hasan Yavuz Camisi İç Mekan Duvarları ve Süslemeler

Tavandaki kiriş aralarının geleneksel izlenimi veren ve piyasada endüstriyel olarak üretilen motiflerden oluşan süslemelerle renklendirilmiş ve alıpanlar ile kabartmalar yapıldığı gözlenmiştir. Cami ana ibadet alanının hemen hemen her yerinde farklı bir süsleme, desen ve dokuya rastlanmaktadır. Zaten yeteri kadar gün ışığı gecirmeyen bu ibadet mekânında farklı desen ve dokuların bir arada kullanılması fazla olmayan kat yüksekliğinin de etkisiyle basık, karmaşık ve karanlık bir mekân yaratmıştır.

Şekil 5.50: Hasan Yavuz Camisi Kadınlar Mahfili İç Mekan Duvar ve Süslemeler

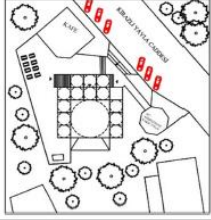
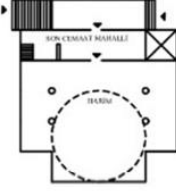
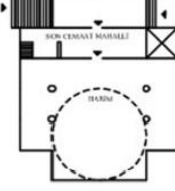
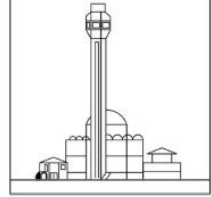
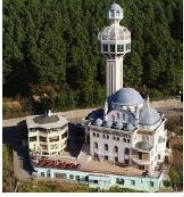

5.3 KARLITEPE MERKEZ CAMİSİ

Karlitepe Merkez Camii, İmam Hüseyin Birlik ve İlim Vakfı tarafından yaptırılmıştır. Bu camiyi diğer günümüz mahalle camilerinden ayıran en büyük özelliği, 52 metre yüksekliğindeki minaresinde seyir terasının ve 44. metrede bir kütüphanesinin bulunmasıdır. Mimari bir proje çizdirilmiş fakat bu projeye bağlı kalınmamıştır. Bu caminin yapımında, inşaat süreci boyunca, tasarımı etkileyen tüm kararlar vakıf başkanı Hüseyin Kurt ve vakıf üyeleri tarafından alınmıştır. Mimari ve mekânsal açıdan farklı denemeler içeren bu cami, bu gerekçelerle, tez kapsamında incelenmek üzere Beykoz bölgesinden seçilen örnekler arasına alınmıştır. Cami projesinin ortaya çıkışını İmam Hüseyin Birlik ve İlim Vakfı Başkanı Hüseyin Kurt şu şekilde aktarmaktadır;

Bizim bu bölgede yakın cami olmadığından ilk önce bir cami yapmaya karar verdik. Cami projesinin seyir teraslı minare projesine dönüşmesi, İmam Hüseyin Birlik ve İlim Vakfı Onursal Başkanı olan Hüseyin Özyurt'un önerisiyle oldu. Hepimiz Avrupa seyahatine gittik ama Hüseyin dedemizin gözlemleri daha farklı oldu. Avrupa'yı gezerken hiçbir yeri görmedikleri halde seyir teraslarına çıkmak için çok para verdiklerini söyledi. 'Beykoz'da neden bu insanlara böyle bir hizmet sunmuyoruz' dedi. Biz de bu konuşmanın üzerine heyecanlandık ve ona göre bir seyir teraslı minaresi olan cami projesi hazırladık.

Tablo 5.4: Karlitepe Merkez Camisi

KARLITEPE MERKEZ CAMİSİ		
GENEL KURGU	ANA İBADET MEKANI	HANIMLAR MAHFİLİ
		
ÖLÇEK/ORAN	DIŞ MEKAN	İÇ MEKAN
		

5.3.1 Mimari Unsurlar

5.3.1.1 Yeri ve Konumu

Karlitepe Camisi, İstanbul'un en yüksek tepelerinden biri olan Beykoz'un Karlitepe bölgesinde olmasından dolayı özel bir konuma sahiptir. Burası yeşil alanların hakim olduğu ormanlık bir bölgedir. Etrafında konutların ve bir adet okulun bulunduğu bir bölgede yer almaktadır. İmar çalışmalarının hala sürdüğü bu bölgede İstanbul'un Boğaz manzarasına hakim olması sebebiyle bugün birçok inşaat firması tarafından araziler satın alınmaktadır. Tapu ve ruhsat çalışmalarının devam ettirildiği bu bölgede Karlitepe Merkez Camisinin tapusu bulunmamaktadır. Ancak konumlandığı arazi imar planında dini tesis alanı olarak tahsis edilmiştir.

Şekil 5.51: Karlitepe Merkez Camisi Uydu Görüntüsü

Kaynak: <https://www.google.com/maps/place/Beykoz+Karlıtepe+Merkez+Camii/> [erişim tarihi 29 Nisan 2018]

Şekil 5.52: Karlitepe Merkez Camisi Minaresinden Manzara Görünümü

Kaynak: <http://www.haberturk.com/beykoz-karlıtepe-merkez-camii> [erişim tarihi 29 Nisan 2018]

5.3.1.2 Finansal Kaynak ve Projelendirme

Karlitepe Merkez Camisi'nin yapımı 11 sene sürmüştür. Bu cami için finansal kaynak çevre halkından ve Beykoz bölgesindeki iş adamlarından bağış yardımları toplanarak oluşturulmuştur. Yapılan görüşmeler esnasında edinilen bilgilere göre çizdirilmiş bir projeye uyulmamış, vakıf başkanı ve üyeler tarafından alınan kararlar ile inşaa süreci geliştirilmiştir. Yapımında diğer camilerde bulunmayan seyir terası, kafeterya, kütüphane gibi özelleşmiş programlar içermesi dolayısıyla geniş bir bütçe oluşturulmuştur. Cami inşaatının tamamı yaklaşık 3.5 milyon liraya mal edilmiştir. Bazı bağışların cami inşaatına malzeme temini şeklinde yapılmış olduğu görülmüştür. Ayrıca caminin yanında bulunan ve derneğe ait olan restorandan elde edilen gelirle de öğrencilere burs verilmektedir.

Şekil 5.53: Karlitepe Merkez Camisi Bağış İlanı

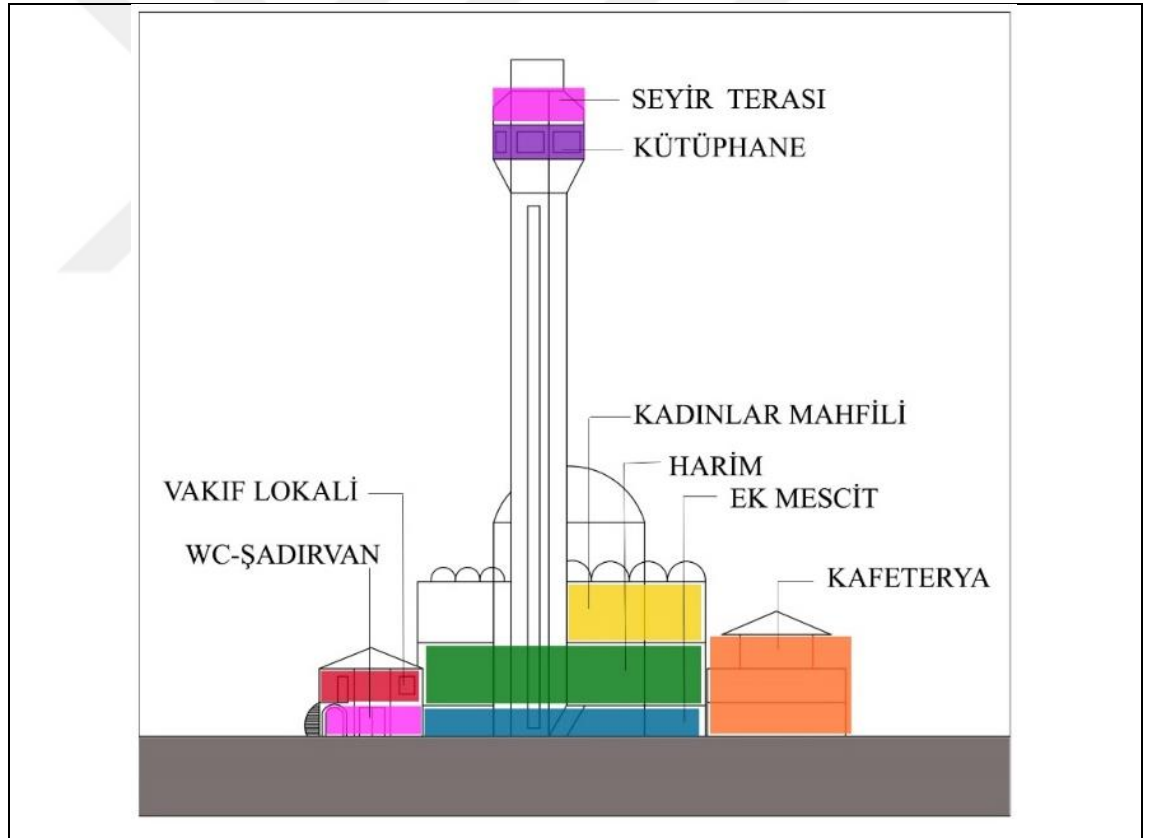

Kaynak: <https://www.google.com/maps/@41.1244358,29> [erişim tarihi 29 Nisan 2018]

5.3.1.3 Ölçek ve Oran

Karlıtepe camisi, 3 bin 500 metrekarelik dini tesis alanı olarak tahsis edilen alan üzerine inşa edilmiştir. Caminin taban alanı 420 metrekaredir ve 3 katlı olarak yapılmıştır. Ana ibadet mekanı, mahfil katı ile birlikte toplamda 1800 kişilik kapasiteye sahiptir. 52 metrelik minare kulesi, yüksekliği itibariyle İstanbul'un çeşitli yerlerinden görülebilecek boyuttadır. Minare, cami ana külesinden bağımsız bir ölçekte inşa edilmiştir. Cami yapısı çevre yapılardan farklılaşmış, kendi içinde de oransal bir bütünlüğü olmayan ana ibadet kütesi ve ek binalardan oluşmaktadır.

Şekil 5.54: Karlıtepe Merkez Camisi Görünüş Şeması

Şekil 5.55: Karlitepe Merkez Camisi Çevresel Bağlamdaki Görüntüsü

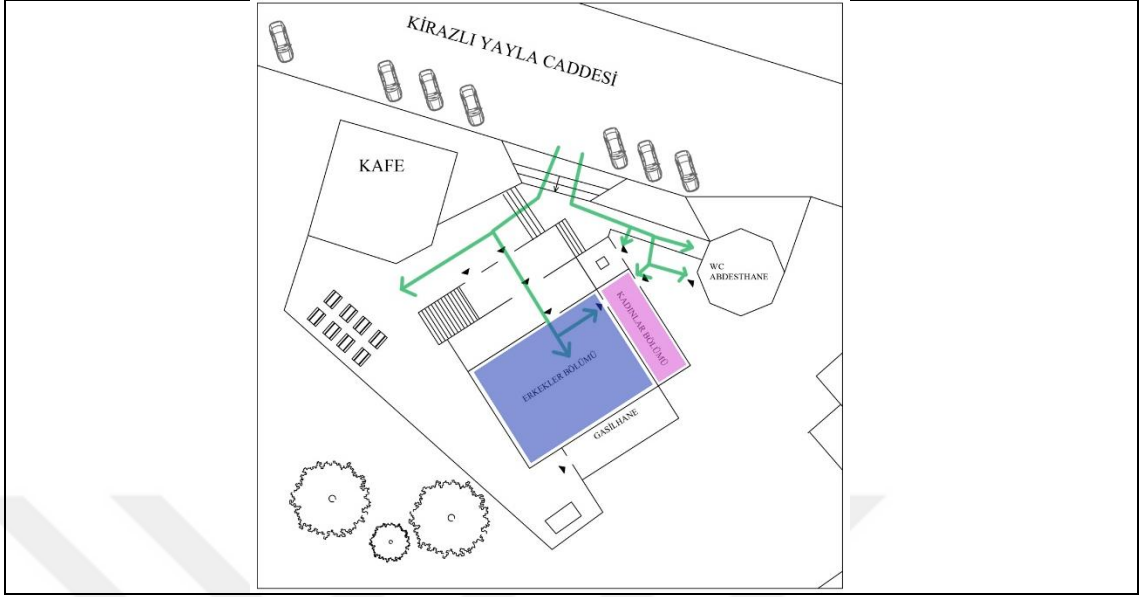
Kaynak: <http://www.ilksesgazetesi.com/haber/istanbul-buradan-bir-baska-guzel-42196.html> [erişim tarihi 5 Şubat 2018]

5.3.2 İç Mekan Unsurları

5.3.2.1 Planlama ve Yönlendirme

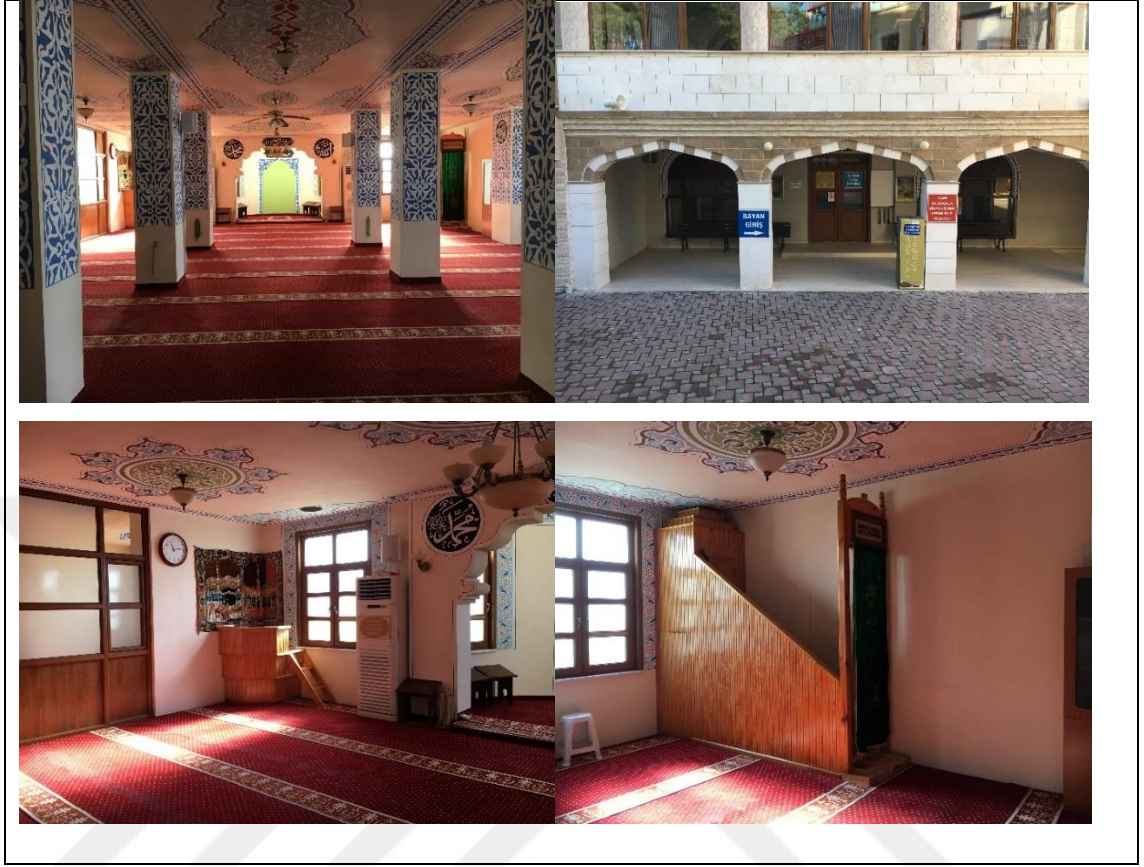
Toplam 3 bin 500 metrekarelik dini tesiste Kuran kursu, 2 adet lojman, 1 adet misafirhane, gasilhane, dernek binası, şadırvan, kütüphane, restoran ve market yer almaktadır. Cami kompleksinin bahçesi ana yol kotundan 1 metre kadar aşağıdadır. Harim katının yol kotundan yukarıda konumlanması için bir bodrum kat inşa edilmiştir. Bu katın giriş çıkışları doğrudan cami bahçesine açılmaktadır. Bodrum katında oluşan bu mekânda kadınlar ve erkekler için birer mescit ve ayrı bir girişe sahip gasilhane oluşturulmuştur. Kışın soğuk günlerde veya kalabalık olmayan vakit namazlarında imamın namazı bu mescit alanında kıldırıldığı yapılan görüşmeler sırasında edinilen bilgilerdendir. Kış aylarında ana ibadet mekanının olduğu bölümler özel toplu ibadetlerin yapıldığı zamanlar haricinde kapalı tutulmaktadır

Şekil 5.56: Karlıtepe Merkez Camii Bodrum Kat Plan Şeması

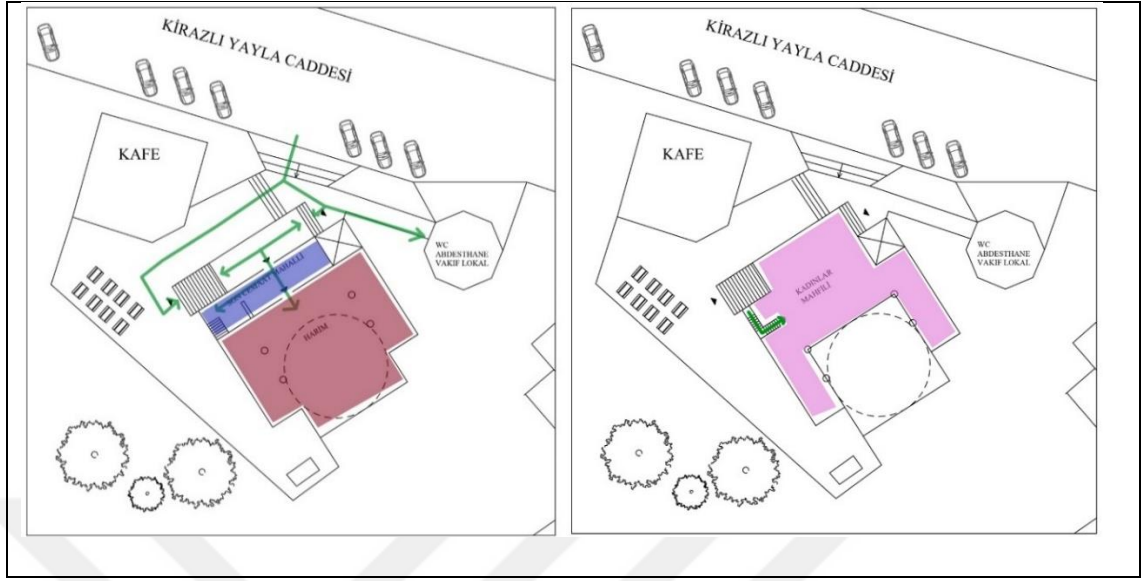
Son cemaat mahalli, giriş bölümü, kadın ve erkekler için bölümler oluşturulmuştur. Kadınlar için ekstradan bahçenin diğer kısmından da giriş mevcuttur. Bodrum katındaki bu mescit bölümü klasik camilerde iç mekanda bulunan tüm elemanlarını küçük ölçeklerde barındırmaktadır. İç mekânda mihrap, minber, vaaz kürsüsü ve müezzin mahfili yer almaktadır. Bu elemanların tamamı ahşap malzemeden yapılmış ve herhangi bir süsleme barındırmamaktadır. Duvar ve tavanlarda camilerde olduğu gibi Kur'an'dan Arapça metinler ve çiçek motifleri yer almaktadır.

Şekil 5.57: Karlitepe Merkez Camii Bodrum Kat Mescit Bölümü

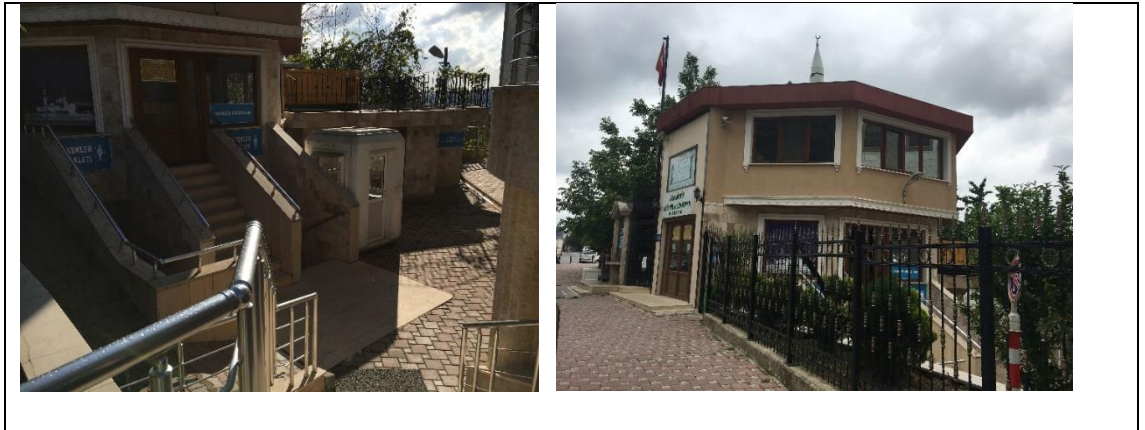
Cami ana ibadet kütləsi sokak kotundan 1 metre yuxarıda konumlanmaktadır. Bu bölüme merdivenlerle ulaşılmaktadır. Camekanla kapatılmış bir giriş holü ile son cemaat mahalli olan bölüme geçilip harim mekanına ulaşılır. Kadınlar mahfiline çıkış da buradan sağlanmaktadır. Kadınlar bölümü U biçiminde harim alanının üst katında bulunmaktadır. Harim ana kubbesi dikdörtgen planlı yapıda mihrap yönüne yakın olarak konumlanmış ve diğer üç tarafı küçük kubbelerle çevrilmiştir. Osmanlı dönemi klasik cami yapılarında görülmeyen bir kubbe örtüsü dizilimine sahiptir.

Şekil 5.58: Karlhtepe Merkez Camii Ana İbadet Kütlesi Plan Şeması

Cami kompleksinin bahçesinde altıgen biçiminde üç katlı bina bulunmaktadır. Bu binanın en üst katı sokaktan erişime sahiptir ve cami vakfına ait toplantıların yapıldığı bir ofistir. Bu yapının altındaki diğer iki kat tuvalet ve abdesthaneleri oluşturmaktadır. Orta katta abdest almak için şadırvanlar en alt katta da tuvaletler bulunmaktadır. Karmaşık bir plan yapısına sahip bu yapıda insanların mekanlara ulaşımı için birçok yere tabelalar ile yönlendirmeler yapılmıştır.

Şekil 5.59: Karlhtepe Merkez Camii Şadırvan Binası

Şekil 5.60: Karlitepe Merkez Camii Abdest Alma Bölümü

Şadırvan bölümü altıgen bir şaft etrafında yerleştirilmiş çeşmelerden oluşmaktadır. Bu alan özellikleri itibariyle kapalı bir mimari mekâna dönüşmüştür. Karlitepe merkez camisini diğer günümüz mahalle camilerinden ayıran en büyük özelliği tarihi süreç içerisinde sembolik bir öğeye dönüşen minareye burada yeni işlevler kazandırılmasıdır. Minare kulesi 90 metrekare alana sahip bir kütüphane ve seyir terasından oluşmaktadır. Kare bir plan üzerine yükselen kule 50 metre yükseklikte altıgen bir alana dönüştürülerek kütüphane oluşturulmuştur.

Şekil 5.61: Karlitepe Merkez Camii Kule Kütüphane ve Seyir Terası

Cami arazisi içerisinde bir de restoran bulunmaktadır. Burası camiden bağımsız bir binadır. Sokağa bakan yönünde bir market ve camiye ait misafirhane ve lojman da burada bulunmaktadır. Bu ticari mekanlardan gelen gelirler camiye katkı sağlayıp vakıf tarafından öğrencilere burs verilmektedir.

Şekil 5.62: Karlitepe Merkez Camii Restoran Binası

5.3.2.2 Aydınlatma

Cami içerisinde doğal aydınlatma olarak giriş katlarda üst kısmı kemerli pencereler ve üst katlarda renkli camlardan oluşan revzenler bulunmaktadır. Yapı içerisi uzun kat yüksekliğine sahip olması ve her cephede pencere bulunması sebebiyle ferah bir mekan oluşturmaktadır. Cami içerisinde hemen her cami içerisinde bulunan merkezi büyük bir avizeden oluşan aydınlatma bulunmaktadır. Küçük kubbelerle örtülen mekanlarda da küçük avizeler mevcuttur. Büyük avize klasik dönem Osmanlı camilerinde bulunanlara benzer olarak iç içe geçmiş halkalardan oluşmaktadır. Bunlara ek olarak Karlitepe Merkez Camisinde kubbe içleri renkli gizli aydınlatma ile aydınlatılmaktadır.

Ana kubbe mavi, diğer küçük kubbeler yeşil olmak üzere bütün kubbeler renkli gizli aydınlatmalarla ışıklandırılmıştır. Yapılan görüşmeler sırasında ana kubbenin mavi ışıkla aydınlatılmasının arkaplanda gökyüzünü andırması talebi olduğu öğrenilmiştir (Şekil 5.64).

Şekil 5.63: Karlıtepe Merkez Camii İç Mekan Açıklıklar ve Aydınlatma

Kaynak: <http://www.ilksesgazetesi.com/haber/istanbul-buradan-bir-baska-guzel-42196.html> [erişim tarihi 5 Şubat 2018]

Şekil 5.64: Karlıtepe Merkez Camii Kubbe Gizli Aydınlatması

Kaynak: <http://www.sanalbasin.com/turkiyenin-ilk-seyir-terasli-camii> [erişim tarihi 5 Şubat 2018]

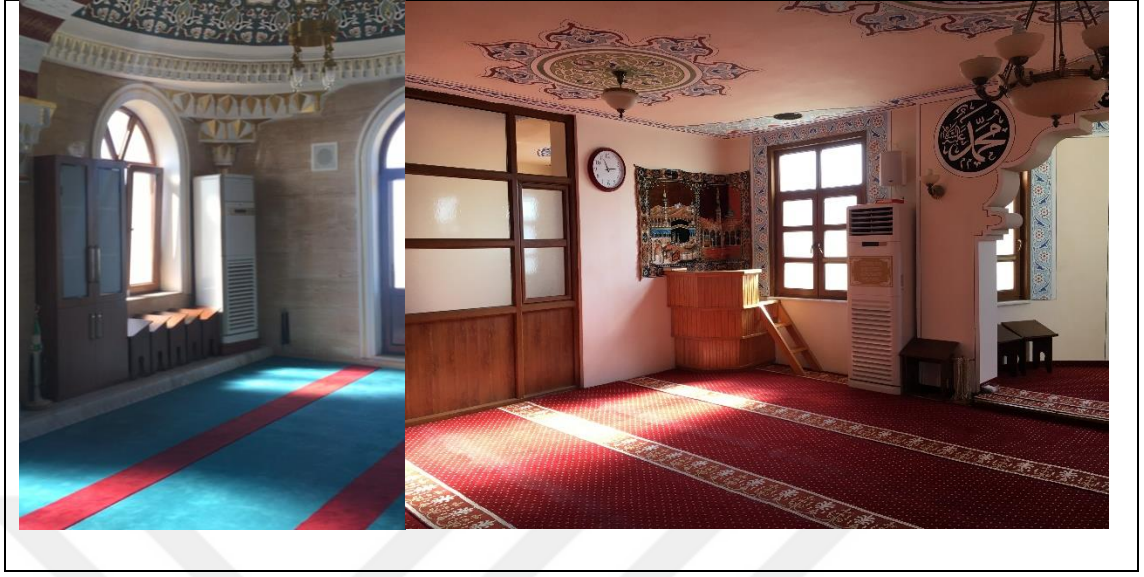
5.3.2.3 Akustik

Karlıtepe Merkez Camisinin ana ibadet kütlesi tek ve büyük merkezi bir kubbe örtüsünün etrafında programlanmıştır. İçbükey yüzeylerde ses yansıma göstermektedir. Yapı kütlesinde ses dağılımının sağlanması için mimari / mekansal profesyonel bir akustik çalışma yapılmamıştır. Cami içerisinde zeminde halı kaplama uygulaması, delikli ve pürüzlü desenlerin hakim olduğu ahşap işçilikli yüzeyler sesin yutulmasında fayda sağlamaktadır. Günümüzde yapılan tüm cami örneklerindeki gibi cami içerisinde ses dağılımı mikrofön-hoparlör kullanımı ile sağlanmaktadır.

5.3.2.4 Havalandırma ve Isıtma

Cami ana ibadet mekanı sokak kotundan yükseltilerek konumlandırılması ve arazinin eğimli bir topoğrafyanın üst kısmında bulunması nedeniyle iklimlendirme, aşırı yaz sıcaklarının yaşandığı dönem haricinde doğal havalandırma ile sağlanmaktadır. Yaz döneminde kullanılmak üzere ana ibadet mekanı içerisinde harim ve mahfil katında dörder adet ayaklı klima bulunmaktadır. Yapılan görüşmelerde edinilen bilgilere göre, kışın ana ibadet mekanında ısıtma sorunu yaşandığı ve bodrum katındaki mescit bölümünün ibadet için kullanıldığı belirtilmiştir. Cami içerisinde yerden ısıtma sistemi uygulanmış olmasına rağmen çevresel iklim koşullarının İstanbul'un diğer bölgelerine göre daha sert geçtiği Karlıtepe camisinde bu sistemin camiye ısıtmaya yetmediği öğrenilmiştir.

Şekil 5.65: Karlitepe Merkez Camii'nde Bulunan Klimalar

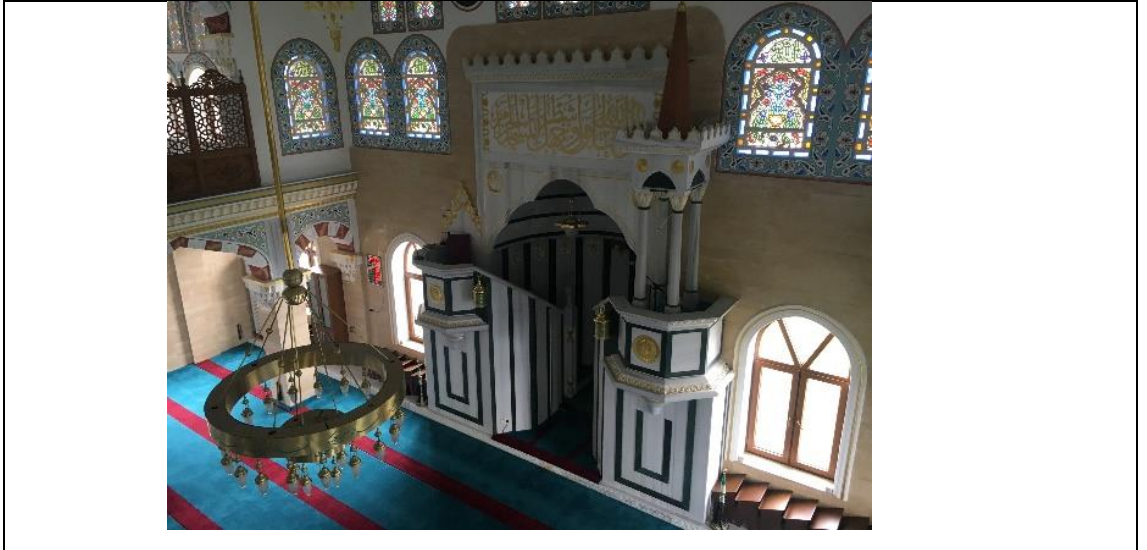
5.3.2.5 İç Mekan Mobilyaları

Diğer camilerden farklı olarak Karlitepe Merkez Camisinde mihrap, minber ve vaaz kürsüsü bütünleşik bir ana küttleden oluşmaktadır. Mihrap genişletilmiş sağ ve sol tarafından merdiven girişi konumlandırılmış ve böylece iki yanda konumlanan vaaz kürsüsüne ve minbere giriş yapılmıştır. Yapılan görüşmeler esnasında edinilen bilgilere göre cami inşaatı sırasında Hüseyin Kurt; vaaz kürsüsü, minber ve mihrap arasında yer değiştiren imam için geçiş kolaylığı sağlamak amacıyla böyle bir fikir doğduğu belirtilmiştir. Bu fikir müftülüğe danışılmış, dinen uygunluğuna dair onay alınmıştır. Bu yeni düzenleme denemesi cami harimi içerisinde imam için özelleşmiş bir mekân olgusu yaratmaktadır. Biçimsel olarak yeni bir form oluşturulmuş olsa da süsleme açısından mihrap, minber ve vaaz kürsüsünde taç kısımlarda klasik motifler bulunmaktadır. Taç kısımların süslemeleri Ek A.11, Ek A.12, Ek A.13'teki örneklerle benzerlik göstermektedir. Dış kısımlarda mermer kaplama yapılan yüzey düz ve sade bir döşeme şekline sahiptir. İmam ibadet sırasında mihrap duvarında özelleşmiş bu bölümde hareket ederek ibadet eylemlerini yerine getirmektedir. Ayrıca mihrap yanının ayaklı kandille aydınlatılması geleneği burada yapılan tasarıma göre değişiklik göstermiş, duvara sağlı sollu olarak iki adet aplik aydınlatma yerleştirilmiştir.

Şekil 5.66: Karlitepe Merkez Camisi Mihrap, Minber ve Vaaz Kürsüsü

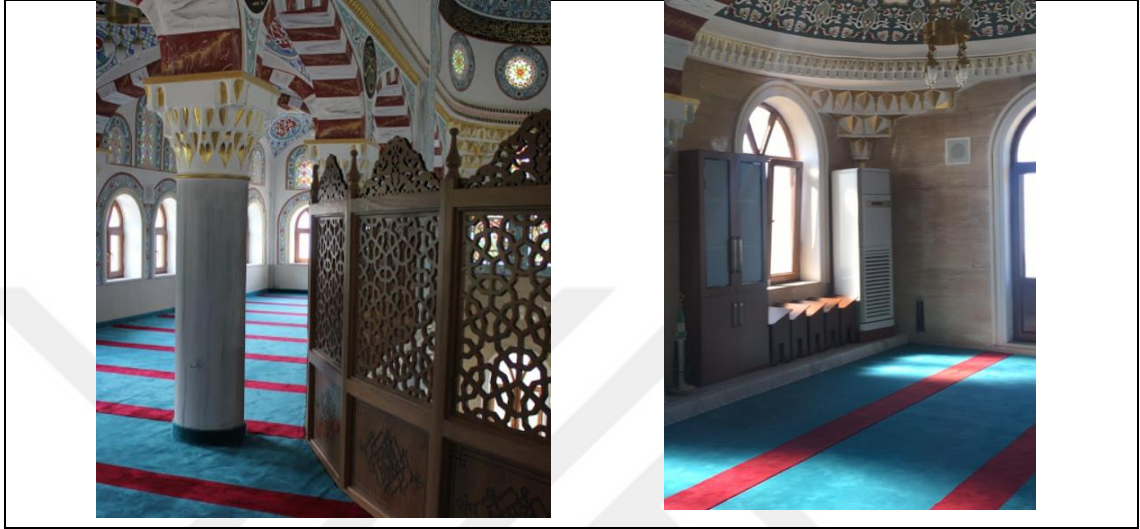
Şekil 5.67: Karlitepe Merkez Camisi Mihrap, Minber ve Vaaz Kürsüsü

Kadınlar mahfilinin bulunduğu katta süslemeler barındıran ahşap paravan erkekler bölümüyle görsel teması kesmesi için yapılmıştır. İç mekanda duvarların bir kısmı ceviz

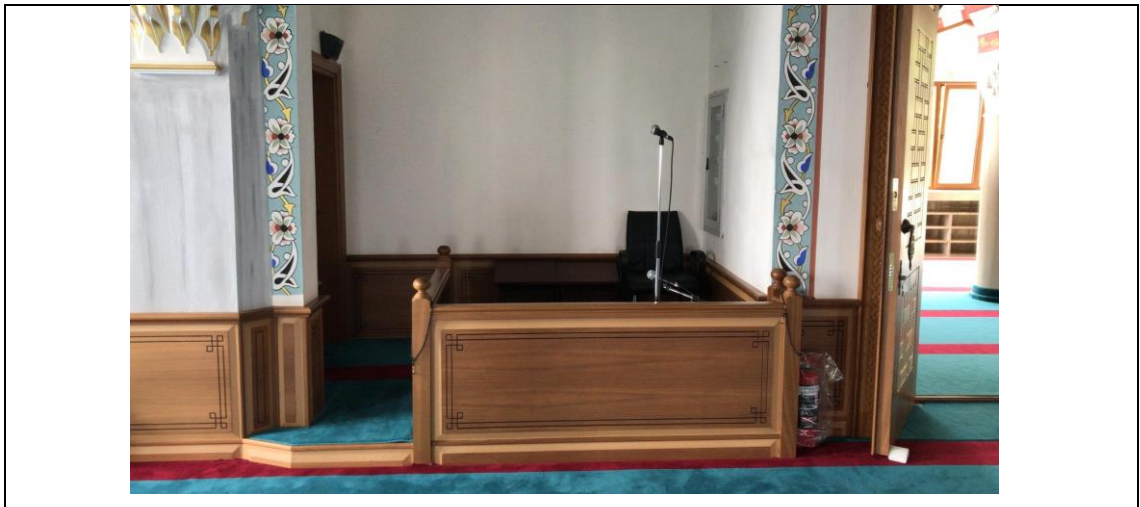
rengi ahşap kaplama yapılmıştır. İç mekanda kitaplık ve rahlelerde, paravanlar ile uyum sağlaması için aynı renk tonunda ahşap kullanılmıştır.

Şekil 5.68: Karlitepe Merkez Camisi Diğer Mobilyalar

Karlitepe Merkez Camisi'nde müezzin mahfili diğer camilerden farklı olarak harim giriş kapısının sağ tarafında etrafı duvarlarla çevrili biçimde harim mekanının kare planlamasını bozmayacak şekilde konumlandırılmıştır. Cami içerisindeki ses sisteminin kontrol paneli de burada yer almaktadır.

Şekil 5.69: Karlitepe Merkez Camisi Müezzin Mahfili

5.3.2.6 Bitiş Yüzeyleri

Cami iç mekanındaki tüm renklendirilmiş süslemeler, cami iç mekan süslemeleri üzerine işler yapan şirket tarafından üstlenilmiştir. Kemer boyamaları klasik dönem Osmanlı kemerlerine benzetilme çabası içerisinde kırmızı beyaz taş dokusu şeklinde boyanmıştır. İç mekandaki diğer süslemeler klasik İslami çiçek ve geometrik motiflerden oluşmaktadır. Kubbe kenarları ve merkezi ve mihrap duvarındaki bazı bölümler kaligrafik Kuran alıntıları ile bezenmiştir. Mavi, kırmızı ve altın renklerinin hakim olduğu iç mekanda mavi ve bordodan oluşan sade bir halı kaplaması mevcuttur. Halı üzerinde sadece safları belli eden hatlar bulunmaktadır.

Şekil 5.70: Karlıtepe Merkez Camii İç Mekanı

Kaynak: <http://www.ilksesgazetesi.com/haber/istanbul-buradan-bir-baska-guzel-42196.html> [erişim tarihi 5 Şubat 2018]

Cami hariminin giriş kat duvarları mihrap duvarı da olmak üzere bej rengi mermer ile kaplanmıştır. Harim katının insan ölçeği boyutunda sade mermer ile kaplanması mekânı daha aydınlık göstermiştir. Ayrıca cami içerisindeki tüm kapılar ve ayakkabılıklar aynı açık renk ceviz ahşaptan yaptırılmıştır. Kapı üzerindeki işlemler klasik dönem Osmanlı camilerinde kullanılan kapı işlemlerine benzetilerek yapılmıştır.

Şekil 5.71: Karlıtepe Merkez Camii İç Mekân Kapısı

Kaynak: <http://www.ilksesgazetesi.com/haber/istanbul-buradan-bir-baska-guzel-42196.html> [erişim tarihi 5 Şubat 2018]

6. TARTIŞMA VE SONUÇ

Günümüzde dinamik tartışma ortamı oluşturan anonim mahalle camileri, bu tez kapsamında üretim süreçleri ve mekânsal nitelikleri açısından ele alınarak belirlenen örnekler aracılığıyla analiz edilmiştir. Denetimsiz ve anonim bir süreçle üretilen mahalle camilerinin oluşumunu tetikleyen nedenler incelendiğinde, ‘klasik dönem Osmanlı cami tipolojisinin’ oluşumu bir kırılma noktası olarak varsayılabilir. Aykut Köksal’a göre (2012), cami mimarlığının bir modernleşme krizi olarak ortaya çıktığı Cumhuriyet döneminde yapılan dini reform çalışmalarının sonucu olarak halkın kendi dinini koruma istemiyle geçmişe ait ‘formu’ muhafaza etmesi durumu ortaya çıkmıştır. Erken Cumhuriyet dönemi sürecinde hükümetin dine karşı mesafeli politikalarının cami yapımını başıboşluğa bıraktığı söylenebilir.

1957’de Kocatepe Cami yarışmasının birincisi olan ve cami mimarisini modern bir tavırla ele alan Vedat Dalokay’ın projesi iptal edilmiş ve dönemin siyasal iktidarı tarafından yarım kalan inşaat süreci devralınarak klasik dönem Osmanlı cami tipolojisindeki bugünkü Kocatepe Camisi inşa edilmiştir. Bu önemli ve sembolik değişim, kentlerde hızla yaygınlaşan ve idealize edilmiş bir klasik Osmanlı dönemi camisi imgesini model alan camiler için prototip oluşturmuştur. Sonuç olarak günümüzde 100.000’lere ulaşan sayıda, klasik Osmanlı cami tipolojisine öykünen ve farklı biçimlerde model alan birçok kopya cami yapısı kent dokusunu oluşturmaktadır. Bu sayıca fazlalık ve denetimsizlik, cami inşaatını, inşaat sektörünün en çok üretim yapan kollarından biri haline geldiğini gösterir. Doğan Kuban (2011, s. 64) bu durumun oluşumunu şu sözlerle açıklamıştır;

Bu taklit başlangıçta okuma yazma bilmeyen halkın isteğiyle değil, okumuş bürokratların isteği olarak şekillendi. Halk onu izledi. Ve bu süreç kolay, denetimsiz inşaat yapmanın, yani para kazanmanın en güzel yollarından biri oldu. Cami için halktan para toplayanlar topladıkları paranın yüzde 15’ini yasal olarak aldılar. İnşaatların neye mal olduğu, nasıl yapıldığı da sorulmadı. Devlet arsasına hayır amacı ile el koymak kolay oldu. Çirkin binalar adları cami olduğu için hemen dokunulmazlık kazandılar. Neredeyse eski eser statüsü elde ettiler. Ve bu camilerin temel çalışanlarının parasını devlet verdi. Türkiye’nin son yarım yüzyılda en kolay para kazandıran ve kazandırmaya devam eden bir inşaat sektörü oldu.

Günümüzde cami inşaatı Kuban’ın bahsettiği süreçlerle varolarak kendi pazarını oluşturmuştur. Bu duruma güncel bir örnek, Hüs&Er Medya Yayıncılık tarafından

2012’den itibaren yayımlanmakta olan cami inşaatı sektörüne ait ‘Cami Yapı Ekipmanları Dergisi’ dir. Bu dergi ve beraberindeki internet sitesi cami yapı ekipmanları; mimari elemanlar ve iç mekan ekipmanları olarak üretim yapan birçok firmayı bir araya getirmektedir. Bu firmalar ve internet sitesi incelendiğinde görülmüştür ki; üretilen ürünler ‘klasik dönem cami’ tipleri üzerine endüstriyelmiş ve özelleşmiş bir yapı sektörü oluşturmaktadır (Bkz. <http://www.camiyapiekipmanlari.com>). Proaktif Fuarcılık Yönetim Kurulu Başkanı da olan Hüseyin Şahin bu yıl beşincisini düzenledikleri ‘Cami Yapı Ekipmanları Fuar’ında “2018’de cami yapı sektörü cirosunun 485 milyon dolara ulaşmasının beklendiğini” belirtmektedir. Yıllardır mimarların dahil edilmediği cami sektörü, cami inşaatına yönelik yapı malzemeleri üreten firmaların elinde gelişerek büyürken, mimari tasarım neredeyse tamamen bu sürecin dışında kalmıştır.

Cami yapısını oluşturan ana mimari elemanlar ve iç mekân elemanları günümüzde çeşitli varyasyonlar halinde bu firmalar tarafından klasik cami tipolojisine ‘benzetme’ eğilimi ile üretilmektedir. Üretilen malzeme ve donanım cami yaptırmak isteyen dernek, kişi veya kurumların taleplerine göre biçimlenmektedir. Cami yaptırmak isteyen kişiler bu firmalara gidip istek ve beğenilerine göre malzeme ve ekipmanlara ulaşp cami inşaatlarını tamamlamaktadır.

Bu durumda günümüzde cami inşaatında tasarım, projelendirme, arazi tespiti, ihtiyaçların belirlenmesi gibi mimarların yönlendirdiği mimari tasarım süreçleri yaşanmamaktadır. Cami yapım sürecinde tasarımı etkileyen unsurlar, firmalar tarafından üretilen malzemelerden seçilerek oluşturulduğu için günümüzde yapılmış tüm mahalle camileri birbirinin benzeri ‘klasik dönem Osmanlı cami tipolojisi’ni çağrıştırmaktadır. Silueti oluşturan kubbe ve minare gibi simgesel anlam kazanmış formların kullanımı, cephede taş kaplama, iç mekânda yine klasik dönem repertuarını örnek alan yüzey kaplama ve bezemeleri, revzen ve kemerli pencere kullanımları, mihrap, minber, vaaz kürsüsü gibi elemanların iç mekandaki konumlanışları ve süsleme özellikleri, ‘klasik Osmanlı dönemi camileri’ni çağrıştıracı etki yaratmaktadır. Bu çağrıştıracı unsurlar çeşitli biçimleniş şekilleriyle mimari yüzeylerde kalıplaşmış simgesel dokulara dönüşmektedir. Bu malzemelerin kullanımı uygulayıcıların bilgi ve deneyimlerine göre çeşitlendiği için oran/ölçek problemleri, iç mekânda karmaşık ve karanlık harim mekanları, betonarme kaset döşemelerin içlerinde çiçek motifleri süslemeleri yapılması gibi modern strüktür ile geleneksel yüzey bezemesinin bir araya geldiği, bütünlüğü olmayan cephe düzenleri ve

karmaşık planlamalar gibi sıradışı durumlarla karşılaşmaktadır. Plansız ilerleyen inşaat sürecinin finansal kaynak bulundukça ilerletilmesi, caminin finansal kaynağını sağlayan cami derneği üyelerinin veya vakıf başkanının inşaat sürecini yönetmesi sebebiyle mekânsal düzene etki eden kararların ekonomik kriterler önceliğinde belirlenişi ve kişisel beğenilerin etkisi bu sonucun ortaya çıkmasında etkili olmaktadır. Yapımında yasal boşlukların bulunduğu cami yapılarının mevzuatı, konunun yıllardır tartışma ve eleştiri konusu olmasına rağmen, günümüzde herhangi bir yasal düzenleme ve güncelleme yapılmamıştır.

Her toplumun kendine özgü üretim süreci ile ürettiği mekanlar, mekâna işlenen bir tarihi oluşturmaktadır. Toplumsal bir mekân olan cami yapılarının ‘klasik dönem Osmanlı cami’ tipolojisiyle sınırlı tutulması mekâna işlenen tarihin bir göstergesidir. Cumhuriyet döneminde cami yapılarının modernleşme döneminde kapsam dışı bırakılması ve Kocatepe Camisi yarışması vakasındaki gibi yaşanan tarihi olaylar neticesinde halk cami yapılarında ‘dini muhafaza etme’ çabası içerisine girerek ‘Osmanlı klasik dönem’ mekânsal öğelerini muhafaza etme tutumunu oluşturmuş olduğu görülmektedir. Bu semboller, duyuşsal deneyimler ve yüklenen anlamlar anonim olarak cami yapılarına yüklenerek ‘*kitsch*’ olgusunu oluşturmuştur. Kitsch eserler doğrudan doğruya göze hitap ederek hızlı, kısa ve geçici duyular yaratan ama kendinden sonraki sanatsal oluşumlara olanak vermeyen eserlerdir. Heinrich Klotz ‘*kitsch*’ olgusuyla ilgili; “Tarihsel birikimi sulandırıp günümüze aktarmak, tarihle bağlantı kurmak anlamına gelmez” demiştir (Aktaran: Kavrakoğlu 2013). Günümüzde camileri yaptıran toplumun tarihle bağlantı kurma çabası, onların beğeni ve kültürünün yansıması olarak anonim üretim pratiği ile kendini oluşturmaktadır.

Tez kapsamında günümüz mahalle camilerinin mevcut mekânsal niteliklerinin incelemesi yapılmıştır. Bu incelemelerin hedefi, anonim ve katılımcı bir süreçle üretilen ve sonuç ürün olan cami mekânından, onu üreten eyleme gidilerek sürecin aydınlatılmasını sağlamaktır. Yapılan incelemeler ve araştırmalar sonucu görülmüştür ki; anonim ve katılımcı bir süreçle oluşturulmuş mahalle camilerinde, sürecin aktörlerinin de dile getirdikleri temel çaba ‘klasik dönem Osmanlı camileri’ne benzetilerek üretimin yapılmasıdır. Klasik dönem Osmanlı camileri, Mimar Sinan’ın merkezi kubbe düzenli, kare planlı ve farklı sosyal işlevleri içeren bir külliyeinin merkezi olarak tasarlanan camilerden oluşmaktadır. Tez kapsamında; klasik dönemin en önemli örneklerinden olan

Süleymaniye Cami'si ile Beykoz bölgesinden seçilen örnekler tablo üzerinde karşılaştırılmıştır.

Tablo 6.1: Örnek Camilerin Klasik Osmanlı Dönemi Camisiyle Karşılaştırılması

	SÜLEYMANİYE CAMİ	ÇAVUŞBAŞI MERKEZ CAMİ	KAVACIK HASAN YAVUZ CAMİ	KARLITEPE MERKEZ CAMİ
GENEL KURGU				
KÜTLESEL ORAN İLİŞKİSİ				
ANA İBADET MEKANI				
SON CEMAAT MEKANI				
KADINLAR MAHFİLİ				
MİHRAP				
MİNBER				
VAAZ KÜRSÜSÜ				
MÜEZZİN MAHFİLİ				

Genel kurgu anlamında klasik dönem Osmanlı camisi olan Süleymaniye Camisi ve tezin örneklerini oluşturan mahalle camileri arasında avlu, yönelimler, aks vurgulamaları ve planlama açısından ilişkiler farklı biçimlenmeler göstermektedir. Mahalle camileri, projersiz ve finansal kaynak bulunarak devam edilen bir üretim süreci yaşadıklarından dolayı eklemlenerek inşa edilir. Arazi üzerinde oluşturduğu alan zaman içerisinde eklemlenerek değişiklik göstermektedir. Klasik Osmanlı cami yapısı iç mekândan ana kütleyle ve dış avluya kadar simetrik ve düzgün geometri gözetilerek tasarlanmıştır ve mihrap aksının vurgulandığı bir plan kurgusuna sahiptir. İncelenmiş olan mahalle camilerinde böyle bütüncül bir tasarım yaklaşımı bulunmamaktadır. Ana cadde ile giriş-çıkış sirkülasyonunu sağlama amaçlı avlu düzeni oluşturulmuştur. Genel kurgu incelendiğinde, 16. yüzyıl külliyesi gibi mahalle camileri de namaz ibadetine ek programlar barındırmaktadır. Çavuşbaşı Merkez Camisinde avlu mekanını gündelik hayatın bir parçası haline getiren kahve-kütüphane alanı, Kuran kursu ve ticari alanlar ana kütleyle dahil edilerek oluşturulmuştur. Kavacık Hasan Yavuz camisi de Kur'an kursu, ticari alanlar ve vakfa ait toplantı alanlarını barındırmaktadır. Karlıtepe Merkez Camisi de ana ibadet mekanına ek olarak bir kule-kütüphane, seyir terası, vakıf binası, restoran ve market gibi alanlardan oluşmaktadır. Bu özelliklerinden dolayı külliye olan Osmanlı camileriyle benzerlikler taşımaktadırlar. Ancak bunlar mimari kurguda bir bütünsellik içinde tasarlanmamış, parçalı bir biçimde cami yapılarının içine ve çevresine yerleştirilmiştir. Ayrıca bu ticari mekanlarla cami yapısına finansal destek sağlandığı için bünyesinde ibadet dışı gelir getiren mekan barındıran birçok mahalle camisine rastlanmaktadır. Klasik Osmanlı camilerinde dönemin mimari / mekansal ve strüktürel üretim biçimlerinin katı bir biçimde bağlı olduğu geometrik ve oransal ilişkiler ve kurallara göre minare, kubbe ve ana mimari elemanlar ve iç mekân elemanları belirli bir oran ve ölçek bilgisine dayanır. Osmanlı camilerinde minare ile kubbe arasında 1.5-2 kat oranı mevcut olmakla birlikte mekanların hacimsel büyüklükleri arasında mimari program dahilinde oranlar ve ölçekler mevcuttur. Günümüz mahalle camilerinde ihtiyaç tespitinin doğru yapılmaması, ibadet kütlelerinin araziye uygun şekilde konumlandırılmaması veya sonradan oluşan aşırı nüfus artışları sebebiyle oransal ve ölçeksel bozukluklar oluşmaktadır. İnşa edilirken minarenin uzun yapılması sıkışık kent dokusu içinde belirgin olma arzusu sebebiyle kendini göstermektedir. Minare ile kubbe arası oran 2.5-3 kata kadar çıktığı görülmektedir. İncelenen camilerde minarenin yeri,

yapının genel ölçek ve oranları, kubbe büyüklükleri ve yerleri açısından yapının genel formu birbirinden farklı görünümlere sahiptir.

Ana ibadet mekânı incelendiğinde iç mekânda kare planlı taban kurgulandığı, klasik dönem Osmanlı camilerindeki biçimlenişe sadık kalındığı görülmektedir. İncelenen tüm camiler kare veya kareye yakın dikdörtgen plana sahiptir. Ancak klasik Osmanlı camilerinde mihrap aksı vurgulanacak biçimde simetrik bir algı oluşturulup cümle kapıları mihrap aksına karşılık gelecek şekilde oluşturulur. Mahalle camilerinde ise arazi darlığı, caminin giriş kısmının ana caddeyle bağ kurması ve kible yönüyle arasındaki değişimler sonucu incelenen camilerin ana ibadet mekânında cümle kapılarının yerlerinde ve cami ana ibadet mekanına yönelimlerde değişiklikler gözlenmiştir. Kavacık Hasan Yavuz Camisinde ana ibadet mekanına giriş mihrabın sağ arka tarafında konumlandırılmıştır. Diğer iki camide simetrik algı oluşturularak cümle kapısı mihrap aksında oluşturulmuştur. Klasik Osmanlı camilerinde Süleymaniye Camisindeki gibi iç mekânın en önemli unsurlarından olan kubbe merkezi bir konumdadır. İncelenen mahalle camilerinde kubbenin mihrap yönünde dış kenarda konumlandırıldığı görülmektedir. Betonarme yapım tekniğinden dolayı kubbe ölçek ve oranları merkez kubbe ve onun etrafında bulunan diğer kubbelerle farklılıklar göstermektedir. Bu durum iç mekânda ve dış mekânda oran/ölçek ve yapı bütünlüğü açısından bozukluklara sebep olmaktadır.

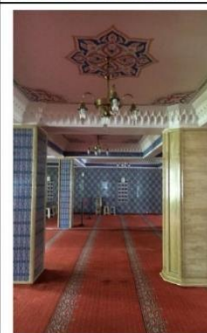
Son cemaat mahalli klasik Osmanlı camilerinde revak ve kemerlerden oluşan yarı açık bir mekânı oluşturmaktadır. Bu mekân ana ibadet kütesine cümle kapısı tarafından paralel olarak konumlandırılırdı. Örnekler incelendiğinde son cemaat mahallinin yerinin arazideki konumlanışa göre değişiklik gösterdiği ve camekanla çevrilerek artık kapalı bir mekâna evirildiği görülmektedir. Ayakkabılık gibi mobilyaların da yerleştirildiği bu mekanlar artık tanımlı bir avluya açılmadığından son cemaat mahallinin klasik dönemdeki form ve kullanımının dönüşüme uğradığı görülmektedir. Çavuşbaşı Merkez Camisi ve Karlıtepe Merkez Camisinde son cemaat mahalli statüsünde iki adet birbirine paralel koridor olduğu gözlenmiştir. Bu koridorlardan bir tanesi kadınlar mahfiliyle düşey dolaşımı sağlamaktadır.

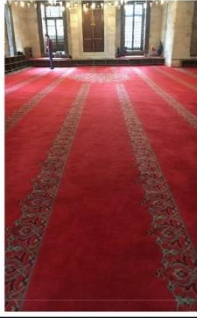
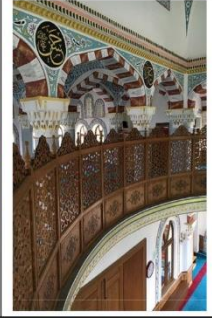
Kadınlar mahfilinin plan üzerindeki konumu ve U biçimindeki formu incelenen tüm camilerde benzerlik göstermektedir. Kadınların cami mekanına girişlerde erkeklerle farklı dolaşım yoluna sahip oldukları görülmüştür. Kadınlar için harim mekanına

girmeden mahfil katına ulaşılabilen sınırlandırılmış giriş-çıkış düzenlemeleri görülmektedir. Kadınların camilerdeki yerinin sınırlandırılmış ve eşitsiz olduğunu düşünen bir grup tarafından ‘kadınlar camilerde’ kampanyası başlatılmış olduğu yapılan araştırmalarda görülmüştür (Bkz. www.kadinlarcamilerde.com). Bu kampanyada kadınların cami kullanımında yaşadıkları sorunlar dile getirilmekte ve fiziki şartlar iyileştirilmeye çalışılmaktadır.

Tablo 6.2: Örnek Camilerin İç Mekan Elemanlarının Klasik Osmanlı Dönemi Camisiyle Karşılaştırılması

	SÜLEYMANİYE CAMİ	ÇAVUŞBAŞI MERKEZ CAMİ	KAVACIK HASAN YAVUZ CAMİ	KARLITEPE MERKEZ CAMİ
MİHRAP				
MİNBER				
VAAZ KÜRSÜSÜ				
MÜEZZİN MAHFILI				

PENCERE				
REVZEN				
AYDINLATMA ELEMANI				
İÇ DUVAR SÜSLEMELER				
SÜSLEMELER (KUBBE)				

HALILAR				
KADINLAR MAHFİLİ				

İç mekân elemanları incelendiğinde klasik cami tipolojisine benzetilme çabasının en çok vurgulandığı yerlerin bu elemanlar olduğu görülmektedir. Kullanılan mermer malzeme ve barındırdığı süslemeler ile klasik dönem Osmanlı camilerinde kullanılan mihrap, minber ve vaaz kürsüsü elemanlarının benzerleri varlıklarını sürdürmektedir. Tolga Bozkurt'un oluşturduğu Ek A.10, Ek A.11, Ek A.12, Ek A.13, Ek A.14, Ek A.15, Ek A.16, Ek A.17, Ek A.18'deki Klasik dönem Osmanlı camilerine ait süsleme örneklerinin Çavuşbaşı Merkez Camisi ve Hasan Yavuz Camisi iç mekân elemanları üzerinde görüldükleri saptanmıştır. Minber, vaaz kürsüsü ve mihrabın konumları klasik Osmanlı camilerindeki gibi konumlanmakta ve benzerlik göstermektedir. Fakat Karlıtepe camisinde mihrap, minber ve vaaz kürsüsü tek bir iç mekân elemanı olarak kurgulanarak yeni bir kurgulama yapılmıştır. Bu yapılan yeni iç mekan elemanı form olarak farklılık gösterse de süsleme ve mermer kaplama anlamında yine klasik dönem Osmanlı cami mobilya süslemelerine benzer süslemeler barındırmaktadır. Bu durumla, yeni biçimsel arayışlara açık olma eğiliminde de olunsa yüzeysel anlamda geleneklere bağlı kalma arzusu gözlenmektedir.

Müezzin mahfili incelenen bütün camilerde etrafı çevrili ve ses sistemlerinin kontrol panellerinin bulunduğu bir bölüm olarak kurgulandığı görülmüştür. Malzeme ve süsleme

açısından çeşitlilik göstermektedir. Klasik dönemdeki işlevsel özelliğinin evrilerek varlığını günümüz camilerinde sürdürdüğü görülmektedir.

Camilerde pencere düzeni ve cephe özellikleri birbirleriyle farklılık gösterse de genel olarak kemerli pencereler kullanılmakta ve klasik dönem camilerindeki pencerelerle ölçek ve biçimsel olarak farklılık göstermektedir. Cami yapılarında revzen kullanımı konusunda tutuculuk gözlenmektedir. İncelenen bütün camilerde mihrap duvarı ve çevresinde çeşitli revzen kullanımına rastlanmaktadır. Yapay aydınlatma açısından iç içe geçmiş halkalardan oluşan avizelerin çeşitli biçimlenmeleri incelenen camilerin hepsinde görülmektedir.

İç duvar ve kubbe süslemeleri açısından klasik osmanlı camilerindeki süsleme anlayışıyla farklılık göstermektedir. Klasik dönem camilerinde iç mekanda taş işçiliği ve süslemede ölçülü tutum aranırken Günümüz mahalle camilerinde süsleme olarak, modern teknoloji ile oluşturulan strüktürün geleneksel motiflerle örtme çabasına rastlanmaktadır. Bununla birlikte, cami iç mekanlarında kullanılan halılarda klasik çiçek motiflerinin kullanıldığı, mavi ve kırmızı renklerinin çokça tercih edildiği görülmektedir.

Cami içerisinde perdeler ile kadınlar mahfillerinin ayrılmasına rastlanılmaktadır. Karlıtepe Merkez Camisinde bu bölüm yarı geçirgen ahşap panellerle ayrıldığı görülmektedir. Kadınlar mahfilinde kullanılan perdeler cami iç mekanına sonradan dahil edilen ve iç mekana aykırı bir görüntü oluşturmaktadır.

Mekansal kurgu değişse de mihrap, minber vs. gibi sembolleşmiş elemanların değişmediği ve kendi üretim mekanizmaları içerisinde kalıplaşmış bir iç mekan anlayışı ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden cami ana ibadet iç mekanlarında daha tutucu düzenlere rastlanmaktadır. Bu durum cami mekanını daha ‘tanıdık’ ve ‘Osmanlı’yı çağrıştıracı’ kılmaktadır. Ana ibadet mekanına eklemlenen ibadet dışı mekanlar parçalılık ve karmaşıklık göstererek cami kütesinin bütünü oluşturmaktadır.

Yapılan tüm incelemeler göstermiştir ki; anonim süreçle üretilen mahalle camilerinin çoğunda ‘klasik Osmanlı cami’lerine benzetilme çabası aslında güçlü görsel algı oluşturan elemanlarda yaygın olarak görülmektedir. Yeni arayışlar form ve biçimlerde görülmüş olsa da mimari yüzeyler, mobilya dokuları ve renk gibi görsel algılamada güçlü etkiler yaratan unsurlarda klasik şekillenmeler terk edilmemektedir. Bu klasik motif ve

bezemeler deforme edilerek uyarlanmış olan günümüz halleriyle güçlü sembolik ve simgesel anlamlarıyla varlıklarını sürdürmektedir. Hem tarihsel arka planında ‘dini muhafaza etme’ algısının oluşumunun hem de cami inşaatı sektörünün özel firmalar ve taşeronların tekelinde toplanmasının bu durumun oluşumuna neden olan sebeplerden bazıları olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Armağan, M. (Hızl.), 2013, *Kubbeyi Yere Koymamak*. 6.baskı. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Bolak, O., 1967. *Camilerin Aydınlatılması Üzerinde Bir Araştırma*, İstanbul: Arı Kitabevi Matbaası.
- Bozdoğan, S. 2002, *Modernizm ve Ulusun İnşası*, 4.Baskı. İstanbul: Metris Yayınları.
- Cansever,T., 1992, *Şehir ve Mimari*, 1.Baskı. İstanbul: Ağaç Yayıncılık.
- Cündioğlu, D., 2014, *Mimarlık ve Felsefe*, 3.Baskı. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Ergut, E.A., İmamoğlu, B. (Drl.), 2010, *Cumhuriyet'in Mekanları, Zamanları, İnsanları*, 1. Baskı. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Ersoy, a., 2015. *Architecture and the Late Ottoman Historical Imaginary*. London: Ashgate Publishing Company.
- Erzen, J., 1981. *Mimar Sinan Dönemi Cami Cepheleri*, Ankara: Kelaynak Yayınevi.
- Erzen, J., 1996. *Mimar Sinan Estetik Bir Analiz*, Ankara: Şevki Vanlı Mimarlık Yayınları.
- Evren, E., 2013, *Modernlik ve Türkiye'de Modern Camiler*. 2.Baskı. İstanbul: Mimarlar Odası Antalya Şubesi Yayınları.
- Grabar, O.,2010. *İslam Sanatının Oluşumu*, N. Yavuz (Çev.), İstanbul:Kanat Kitap, ss. 91-109.
- Holod, R.,Khan, H., 1997. *The Mosque And The Modern World: Architects, Patrons And Designs Since 1950's*, Londra: Hardcover.
- Kara, İ.,2008, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Mesele Olarak İSLAM 1/2*, 7. Baskı. İstanbul: Dergah Yayınları.

Kayılı, Bayram, S.(Ed.), 1988. *Mimar Sinan'ın Camilerindeki Akustik Verilerin*

Değerlendirilmesi, Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri 1, İstanbul:

T.C.Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü ile Türkiye Vakıflar Bankası Genel

Müdürlüğü'nün ortak bir kültür hizmetidir, s. 545-554.

Kayılı, Mutbul, *Sinan Eserlerinde Akustik*, (Fotokopi Nüsha, İslam Araştırmaları Merkezi

Kütüphanesi, Demirbaş No: 052402/724.15 MİM.S), s. 1-8.

Kazıcı, Z., 2009. Asr-ı Saadet ve Hulefa-i Raşidin Döneminde Cami ve İfa Ettiği

Hizmetler. *Sosyal ve Ferdi Açısından Namaz ve Cami*, İstanbul: Ensar Neşriyat,

ss. 219-238.

Khan, H.U., Frishman, M.,1994. *The Mosques History, Architectural Develoment &*

Regional, Diversity, Singapore:Thames and Hudson, ss. 254-26.

Köksal, A., T., 2008. Türkiye'nin Tasarlanmamış Camileri, *Arkitera Mimarlık*

Almanağı, Emine Merdim Yılmaz & Gül Keskin (Ed.), İstanbul: Arkitera

Yayınları.

Kuban, D, 1988. *Mimarbaşı Koca Sinan, Yaşadığı Çağ ve Eserleri: Sinan'ın Dünya*

Mimarisindeki Yeri, İstanbul: Vakıflar Genel Müdürlüğü.

Kuban, D, 1998, *Kent ve Mimarlık Üzerine: İstanbul Yazıları*, 1. Baskı. İstanbul: YEM

Yayınları

Lefebvre, H., 2016. Mekanın Üretimi. 4. Baskı. I.Ergüden (Çev.), İstanbul: Sel Yayıncılık

(orjinal basım tarihi 1991).

Lewis, B., 2015 , *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, 8. Baskı. İstanbul: Arkadaş Yayınevi.

Nasr, S. H. (1992). İslam Sanatı ve Maneviyatı. Ahmet Demirhan(Çev.), İstanbul: İnsan

Yayınları.

Onay, A., 2008, *Türkiye'nin Cami Profili*, 1. Baskı. İstanbul: Dem Yayınları.

- Özafşar, M.E., 2013, *İslam, Sanat Ve Estetik: Dini Yayınlar Kongresi*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları-1047 İlmi Eserler: 167.
- Sayar, Z., 1977. *Tarih Boyunca Çeşitli Hizmetleriyle Camilerimiz*, Ankara: Güneş Matbaacılık.
- Serageldin, I., Steele J., 1996. *Architecture of Contemporary Mosque*, Londra: Academy Group.
- Türkiye Diyanet Vakfı, 1987. *Ankara Kocatepe Câmii Broşürü, 1967-1987*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Tokay, H., & Kaptı, M., & Cantimur, B., B., & Coşkun, S., 2013. *Gelenekten Geleceğe Cami Mimarisinde Çağdaş Tasarım ve Teknolojiler*, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayınları.

Süreli Yayınlar

- Apa, G., 2008, Erken Dönem Osmanlı Selatin Cami Minberleri, *İstem*. **11** (6), ss. 249-277.
- Avar, A., A., 2009, Lefebvre'nin Üçlü -Algılanan, Tasarlanan, Yaşanan Mekân-Diyalektiği, *Dosya*, **17**, ss.7-16.
- Batuman, B., 2014, Türk Sağ'ının Süngüleri: 'Milliyetçi Muhafazakarlık'tan' İslamcılığa Cami Mimarisi, *Praksis*. **35-36**, Syf. 23-42.
- Batuman, B., 2016, Architectural Mimicry and The Politics of Mosque Building: Negotiating Islam and Nation in Turkey, *The Journal of Architecture*. **21** (3), ss.321-347.
- Begeç, H., Uzun, Ç., 2011. Cami Mimarisi, Günümüz Yaklaşımları, *Yapı Dergisi*, **354**, ss. 68-73.
- Biçici, H., K., 2013. Beykoz Camilerinde Yer Alan Bezemeli Duvar Saati Örnekleri, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, **30**, ss. 155-175.
- Büyükşahin S., 2017, Son Dönem Konya Camilerinde Biçimsel Arayışın Analizi. *Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, **12** (24), ss. 67.
- Cengizkan, N. M., 2006, Günümüzde Cami Yapıları Üzerine Danyal Çiper İle Söyleşi, *Mimarlık Dergisi*, **331**, ss. 28-30.
- Doğan, Ç., E., 2009, Mimarinin Görselliği ve Temsil, *Dosya*, **17**, Ss. 32-36.
- Doğan, T., 2013. Osmanlı Cami Mimarisi'nde Aydınlatma Düzenleri Açısından Gelişim (XIV. – XVII Yüzyıl), *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, **10**, 1, ss. 295-320.
- Eldem, S.H., 1973. Elli Yıllık Cumhuriyet Mimarlığı, *Mimarlık Dergisi*, **12**, ss.12-15.
- Erzen, J., 1991. "Mimar Sinan Cami ve Külliyesi Tasarım Süreci Üzerine Bir İnceleme", *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği*, 7-15.

- Eyüpgiller, K. K., 2006. Türkiye’de 20. Yüzyıl Cami Mimarisi, *Mimarlık Dergisi*, **331**, ss. 20-27
- Gönençen, K., 1999. Cami Mimarisinde Çağdaşlık, *Yapı Dergisi*, **214**, ss. 83-90.
- Gönüllü, G., 2015. Siyaset ve Kültür Ekseninde Göç ve Gecekondu İlişkisinin Tahlili: 1950-1980 İstanbul Örneği, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, **2**, ss. 133-162.
- Gül, Z., Çalışkan, M., Tavukçuoğlu, A., 2014, Geçmişten Günümüze Süleymaniye Camii Akustiği, *Megaron*, **9**, 3, 201-216.
- Güzer, A., 2009. Modernizmin Gelenekle Uzlaşma Çabası Olarak Cami Mimarlığı, *Mimarlık Dergisi*, **348**, ss. 21-23.
- Gürsoy, E., 2013, Günümüz Cami Mimarisinde ‘İlkesiz Yaklaşım’, *SDU Sosyal Bilimler Dergisi*. **28**. syf. 239-253.
- Hasol, D., 2012. ‘‘Çamlıca’ya Cami’’nin Düşündürdükleri, *Yapı Dergisi*, **368**, ss. 4-5.
- Khan, H. U., 2008. Contemporary Mosque Architecture, *ISIM Review*, **21**, ss. 52-53.
- Konuk, G., 2013, *1. Ulusal Cami Mimarisi Sempozyumu: Gelenekten Geleceğe Cami Mimarisinde Çağdaş Tasarım ve Teknolojiler*, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları.
- Kuban, D., 1999, Osmanlı Mimarisi Semineri ‘Açılış Konuşması’, *Mimarlık*, **290**, ss. 16-18.
- Kuban, D., 2011. Cami Tasarımında Sinan’ı İzlemek Bağlamında Uyarılar, *Yapı*, **352**, ss.64-70.
- Önkal, A., 1983. Asr-ı Saadette Mescidin Önemi ve Yaptığı Görevler, *Diyanet Dergisi*, **19**, ss. 49-55.

Özel, M. K., 2013. İstanbul’da Mimarsız Cami Mimarlığı, İstanbul Araştırmaları Yıllığı, **2**, ss. 298.

Özkan, S., 2006. İslam Mimarlığı, *Arredamento Mimarlık Dergisi*, **191**, ss. 81-84.

Sevinç, B., 2013, Ontolojik Mekân Siyaseti ve Mabet. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. **67**, Syf 51-55.

Tümer, G., 2006. Ucube Camilerden Öteki Camilere, *Mimarlık Dergisi*, **331**, ss. 31-48.

Upton, D., 2002. Architecture in Everyday Life, *The John Hopkins University Press*. **33** (4), ss. 707-723.

Yılanlıoğlu, İ.H., 1987. “Kocatepe Câmii Nasıl Yapıldı”, Ankara, 57-59.

Diğer Yayınlar

Alsaç, Ü., 1976. Türkiye'de Mimarlık Düşüncesinin Cumhuriyet Dönemindeki Evrimi.

Doktora Tezi. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi.

Atlı, M., 2010, 90'lardan Günümüze Türkiye'de Cami Mimarlığı Tartışmalarına

Mimarların Katılımı, *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi.

Apa, G. 2008, *Ortaçağ Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Sempozyumu: Osmanlı Geç*

Dönem İstanbul Vaaz Kürsüleri, Çanakkale.

Bozdoğan, S., 2014, Reading Ottoman Architecture Through Modernist Lenses:

Nationalist Histiography and The 'New Architecture' In The Early Republic.

Graduate School of Design: Harvard University.

Bozkurt, Tolga., Osmanlı Selatin Cami Mihrapları, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler

Enstitüsü), Konya, 2006.

Çoruz, Ş., 2015. Mihrapları Tanıyalım [online] 14 Ocak 2015,

<http://mimaridusunceler.blogspot.com.tr/2015/01/mihraplar-tanyalm.html>
[erişim tarihi 4 Mayıs 2018]

Çavuşbaşı mevkii, Beykoz, İstanbul. 2013.

<http://emlakansiklopedisi.com/wiki/cavusbasi-mevkii-beykoz-istanbul> [erişim
tarihi 5 Mart 2018]

Diyanet'e Bağlı Cami Sayısı 2017'de 90 Bine Ulaştı, 2018.

[https://www.cnnturk.com/turkiye/diyanete-bagli-cami-sayisi-2017de-90-bine-
ulasti](https://www.cnnturk.com/turkiye/diyanete-bagli-cami-sayisi-2017de-90-bine-ulasti) [erişim tarihi 25 Haziran 2018].

Diyanet İşleri Başkanlığı, Kuruluş ve Tarihi Gelişim. 2013,

[http://www.diyanet.gov.tr/turkish/dy/Diyanet-Isleri-Baskanligi-AnaMenu-
kurulus-ve-tarihi-gelisim-53.aspx](http://www.diyanet.gov.tr/turkish/dy/Diyanet-Isleri-Baskanligi-AnaMenu-kurulus-ve-tarihi-gelisim-53.aspx) [erişim tarihi 15 Mart 2018].

Duysak, N., 2000. 20.Yy Türkiye'sinde Cami Tasarımı Ve Geleneksel Cami, *Yüksek*

Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi FBE.

Güngör, H.,1989, *Sinan'ın Teknolojisi*, (Fotokopi Nüsha, İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi, Demirbaş No: 052402/724.15 MİM.S), s. 1-18.

Gürsoy, E., 2011, Modern Mimarlık Tarihi Sürecinde İzmir Camileri, *Doktora Tezi*.
İzmir: Ege Üniversitesi SBE.

Haseki, S., 2006. 20.Yüzyıl Çağdaş Cami Mimarisi'ne Ankara Örnekleri Üzerinden Bir Yaklaşım, *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi FBE.

Hammond, T., 2016, Mediums Of Belief: Muslim Place Making İn 20th Century Turkey, *Doktora Tezi*. Los Angeles: University of California.

İşıkıldız, T., 2000. Contemporary Mosque Architecture in Turkey, *Yüksek Lisans Tezi*.
Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi FBE.

İncedayı, D., Küçükdoğu, M., Ş., Toplum, Mimarlık ve Eğitim. 7.*Mimarlık ve Eğitim Kurultayı*. 14 Kasım 2013, Ankara: ODTÜ.

Kavrakoğlu, F. 2013. Kitsch (Kiç), <http://blog.kavrakoglu.com/kitsch-kic/> [erişim tarihi 15 Mart 2018].

Kızılkaya, A., 2017. Cami İç Mekân Tasarımı Üzerine Bir İnceleme: Karacaahmet Şakirin Camisi, *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi SBE.

Köksal, A., T., 2007. ‘‘Mirasyedi’’lerin En Başarılısı, Arkitera
http://v3.arkitera.com/haber_23348_turkiye-nin-tasarlanmamis-camileri.html
[erişim tarihi 15 Mart 2018].

Mimarizm Mimarlık ve Tasarım Yayın Platformu, Din ve Mimarlık Üzerine Söyleşiler, 2012, <http://www.mimarizm.com/kentintozu/Makale.aspx?id=392&sid=387>.

Oral, M., 2006, Günümüz Cami Mimarisinde Kimlik ve Nitelik Sorunu: Konya Örneği,

Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.

Oral, M., 1993, Gelişim Süreci İçinde Cumhuriyet Dönemi Cami Mimarisinin

İrdelenmesi: Konya Örneği, *Yüksek Lisans Tezi.* Konya: Selçuk Üniversitesi.

Şahin Çelik, E., 2013, Çağdaş Cami Tasarımlarına Yönelik Kullanıcı Algısı, *Yüksek Lisans Tezi.* Ankara: Gazi Üniversitesi.

Taşar, E. S., 2015. Aslında Neyi Konuşuyoruz: Türkiye’de Cami Tartışmalarına (2009-2013) Yönelik Bir Söylem Analizi, *Yüksek Lisans Tezi.* Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi FBE.

Uzun, Ç., 2010. Günümüz Cami Mimarisinin İşlev-Biçim ve Teknoloji İlişkisi Açısından İncelenmesi, *Yüksek Lisans Tezi,* İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi FBE.

Uzun, Ç., 2008, 17.-19.Yy'larda İstanbul'da Caminin Kentsel Ve Simgesel Dönüşümü, *Yüksek Lisans Tezi.* İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi.

Ürey, Ö., 2010, Use of Traditional Elements In Contemporary Mosque Architecture In Turkey, *Yüksek Lisans Tezi.* Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi.

Yücel, Ş., 2003, Cultural Identity And Architecture Of Turkey, 1980-2000, *Doktora Tezi.* Arizona State University

Yüksel, Z. H., 2011. Nil Aynalı ile Röportaj, *Arkitera* [7 Aralık 2011], www.arkitera.com/soylesi/index/detay/proje-cami-mimarliginin-turkiye-de [Erişim tarihi 15 Mart 2018].

EKLER

Ek A.1 Görüşmelerde Sorulan Sorular Tablosu

Camive Ait Genel Bilgiler:

Caminin özelliği:				
-Mescit	-Köy Camisi	-Mahalle Camisi	-Merkez Büyük Cami	-Selatin Cami
Caminin bulunduğu yer:				
-İl:		-Mahalle:		
-İlçe:		-Cad/Sok:		
Caminin bulunduğu bölge:				
-Yerleşim Yeri		-Sanayi Bölgesi	-İş Merkezi	
-Dinlenme Tesisi		-Okul	-Diğer	
Caminin yapılış yılı:				
Caminin yapımı kaç yıl sürdü:				
Camiyi yaptıran:				
Cami mülkiyeti kime ait:				
Caminin yapı tarzı:				
-Ahşap		-Kerpiç	-Taş	-Betonarme
Caminin geliri var mı:				
Caminin giderleri nasıl karşılanıyor:				
-Doğrudan Cemaat Tarafından		-Cami Derneğince		
-Vakıf		-Diğer		
Cami derneği varsa tahmini yıllık geliri:				
Cami arsa seçimi kriterleri nelerdir:				
Caminin kapasite ve büyüklüğü neye göre karar verildi:				
Mimari projesi temini:				
İnşaat sürecine dahil edilen bir mimar var mı:				
Belediye ile ilişki ve izinler:				
Finansal kaynak ve destek nasıl sağlandı:				
-Doğrudan Halk		-Cami Derneği	-Kişisel Bağış	
Caminin ibadete uygunluğuna dair bir denetleme:				
-Var -Yok				
Temizlik ve bakım ihtiyaçları nasıl karşılanıyor:				
-Cami Derneği		-Belediye	-Diyanet İşleri	

Genel Formu ve Planlaması:

Cami kubbeli mi: -Evet -Hayır
Minaresi var mı varsa adet: -Evet -Hayır Adet:
Caminin ana ibadet alanı m ² :
Caminin son cemaat mahali:
Caminin avlusu:
Caminin ısıtma sistemi:
Abdest alma yeri:
Şadırvan:
Tuvaletler:
Caminin lojmanı:
Cami de kurs veriliyor mu:
İbadet dışı başka programlar içeriyor mu:
Kütüphane var mı:
Ticarethaneler bulunuyor mu/ varsa neler:

İç Mekan Kurgusu

Giriş-çıkış yönelim organizasyonu:
Ayakkabılıklar:
Acil durum ve tahliye organizasyonu:
Harim alanı:
Kadınlar mahfili:
Aydınlatma ve açıklıklar:
İklimlendirme:
İç mekandaki mobilyalar: -Kitaplık -Oturma Elemanı -Diğer
Bitiş malzemeleri: -İç Duvar Ve Süslemeler -Halılar
İç mekan elemanları: -Mihrap -Minber -Vaaz Kürsüsü -Müezzin Mahfili

Ek A.2 Protokol

EK-94

PROTOKOL

Mülkiyeti Maliye Hazinesine veya belediyelere ait olup, cami inşaa etmek üzere Diyanet İşleri Başkanlığı'na tahsis edilmiş olan ve aşağıda bilgileri belirtilen arsa üzerine tarafından tahsis amacına uygun olarak yaptırılacak cami ve müştemilatın yapımı için iş bu protokol akd edilmiştir.

Protokolde Diyanet İşleri Başkanlığı, "Başkanlık", İl ve/veya İlçe Müftülüğü, "Müftülük", cami ve müştemilatını bila bedelle yapacak ve yaptıktan sonra hiçbir hak iddia etmeyecek olan ise "Yapımcı" olarak anılacaktır.

ARSAYA AİT BİLGİLER

İLİ	=
İLÇESİ	=
BUCAĞI	=
MAHALLESİ	=
KÖYÜ	=
SOKAĞI	=
MEVKİİ	=
PAFTA NO	=
ADA NO	=
PARSEL NO	=
ARSA ALANI (M ²)	=
HİSSE MİKTARI	=
ADRES	=

PROTOKOL ŞARTLARI

1. Yukarıda tapu kayıtları yazılı arsa üzerine Yapımcı tarafından inşa edilecek olan cami ve müştemilatı için gerekli tüm mali kaynak Yapımcı tarafından sağlanacak, Başkanlıktan veya Müftülükten bu konuda herhangi bir talepte bulunulmayacaktır.
2. Cami ve müştemilatının yapımında Başkanlığa ait tip projeler veya Yapımcı tarafından Başkanlığın kabul edeceği niteliklere haiz olarak serbest proje bürolarında çizdirilen projeler kullanılacaktır. Başkanlığa ait tip projelerin kullanılması halinde projeler Başkanlıkça onaylanacaktır. Özel proje kullanılması halinde, projeler müellifleri tarafından onaylanacak Başkanlıkça incelenip uygulanabilir kaşesi vurulduktan sonra ilgili belediyeye ruhsat için sunulacaktır.
3. Yapımcı, cami ve müştemilatının yapımı hususunda Başkanlığın belirlediği ve/veya bilahare belirleyeceği usul ve esaslara uyacaktır.
4. Yapımcı inşaatın yapı denetim sorumluluğu için bir Yapı Denetim Firması ile sözleşme yapacak veya serbest çalışan bir mimar, bir inşaat mühendisi, bir makine mühendisi ve bir elektrik mühendisinden işin fenni mesuliyeti için noter tasdikli taahhütname alacak ve bu işlemleri müteakip inşaat yapım ruhsatı için ilgili Belediye nezdinde gerekli müracaatı yapacaktır. Bu aşamada Başkanlık, 3194 sayılı İmar Kanunu'nun 26. Maddesine istinaden Yapımcıya yardımcı olacaktır.
5. İş bu protokol ile Başkanlığımız adına tahsisli arsa üzerine yaptırılacak cami inşaatı ile ilgili iş ve işlemleri yürütme yetkisi Yapımcıya verildiğinden, yapı ruhsatındaki müteahhit bölümüne Yapımcının adı yazılacaktır.

6. Yapımcı, cami ve müstemilat inşaatını bu konudaki mevzuata, projelere ve feni ve sanat kaideleri ile Yapı İşlerinde İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Tüzüğüne uygun olarak yürütecektir. Mevzuat dışı uygulamalardan ve müeyyidelerinden Yapımcı sorumlu olacaktır.
7. Yapımcı, inşaat süresince işin gerektirdiği nitelik ve sayıda teknik personeli iş başında bulunduracak ve bunlara ait bilgi ve belgeleri Başkanlığa verilecektir.
8. Başkanlık ve/veya yetkili kıldığı hakiki veya hükmi şahıslar inşaatta teknik açıdan gerekli inceleme ve denetlemeyi yapmaya ve/veya yaptırmaya, gerekli gördüğü ahvalde gerekçelerini yazılı olarak yapımcıya bildirmek kaydı ile inşaatı durdurmaya yetkilidir.
9. Yapımcı, Bölge Çalışma Müdürlüğü, S.S.K. Vergi Dairesi, tapu müdürlükleri ve Belediye ler nezdindeki gerekli başvuruları yapmak, bunlardan doğan mesuliyetler, vergi, rüsum, harç, fon, pirim, vb, her ne nam adı altında olursa olsun diğer ödentiler ile mevzuat dışı uygulamaları karşılığı meydana gelecek ceza ödentilerini ilgili yerlere yatırmaktan doğrudan sorumlu olacaktır.
10. Yapımcı, burada yazılı usul ve esasa göre inşaa edilecek cami ve müstemilatının yapımına dair iş bu protokolü akd etmeden önce kendilerine ait her türlü hukuki işlemi ikmal etmiş olduğunu kabul ve taahhüt eder.
11. Başkanlıkça yapılan kontrollerde, iş bu protokolde belirtilen esaslara uygun olarak çalışma yapılmadığının tespiti halinde bu durum bir yazı ile Yapımcıya tebliğ edilecek, tebligatta belirtilen süre zarfında tespit edilen aksaklığın giderilmesi Yapımcıdan istenecek olup, Yapımcı tespit edilen bu aksaklığı verilen süre zarfında gidermek zorundadır.
12. Yapımcının iş bu protokolde belirtilen usul ve esaslara uygun olmayan çalışma tarzında ısrar etmesi halinde protokolün feshine Başkanlık ve/veya Müftülük yetkili olup, o ana kadar yapılan iş ve işlemlerden dolayı Yapımcı sorumlu olacak, sair hususlarla ilgili hiçbir şekilde hak iddia etmeyecektir.
13. İş bu protokolde belirtilen iş tarihine kadar bitirilecek olup, işin belirtilen sürede bitirilememesi halinde mücbir sebepler ve iyi niyet esas alınarak bu süre uzatılabilecektir.
14. İş bu protokolde belirtilen cami veya mescidin yönetimi, onaylı projelere uygun olarak ikmal edilmesini ve İskan Ruhsatı (yapı kullanma izin belgesi)'nin alınmasını müteakip 4379 sayılı Kanun gereği en geç üç ay içerisinde hiçbir hak iddia edilmeden Yapımcı tarafından Başkanlığa ve/veya Müftülüğe devri sağlanacaktır.
15. İş bu protokol 4 nüsha olarak tanzim edilmiş olup, tarafların imzasını müteakip yürürlüğe girer.

Tarih: .../.../.....

EKLER :

- 1- Yapımcının kimlik ve yetki belgesi
- 2- Maliye Hazinesinin tahsis yazısı
- 3- Projeler
- 4- Teknik personel taahhünamesi

Yapımcı veya Temsilcisinin
Adı, Soyadı, Adresi
Kaşe ve İmzası

Müftü
Adı, Soyadı
İmzası

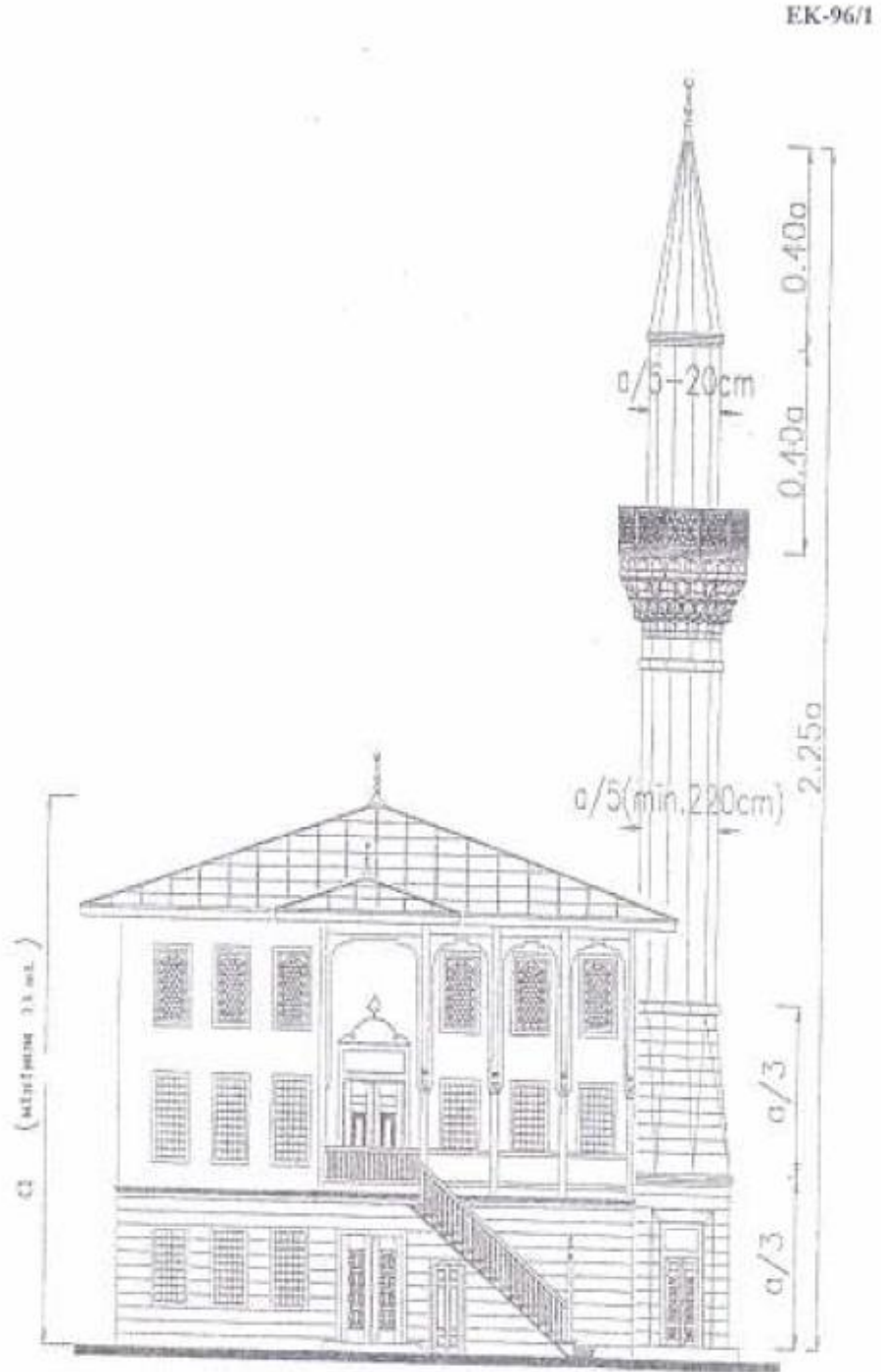
Ek A.3 Yurt Genelinde Yapılacak Cami Projelerinde Bulunması Gereken Asgari Unsurlar ve Müştemilatlar Tablosu

EK-95

**YURT GENELİNDE YAPILACAK CAMİ PROJELERİNDE BULUNMASI GEREKEN
ASGARİ UNSURLAR VE MÜŞTEMİLATLAR**

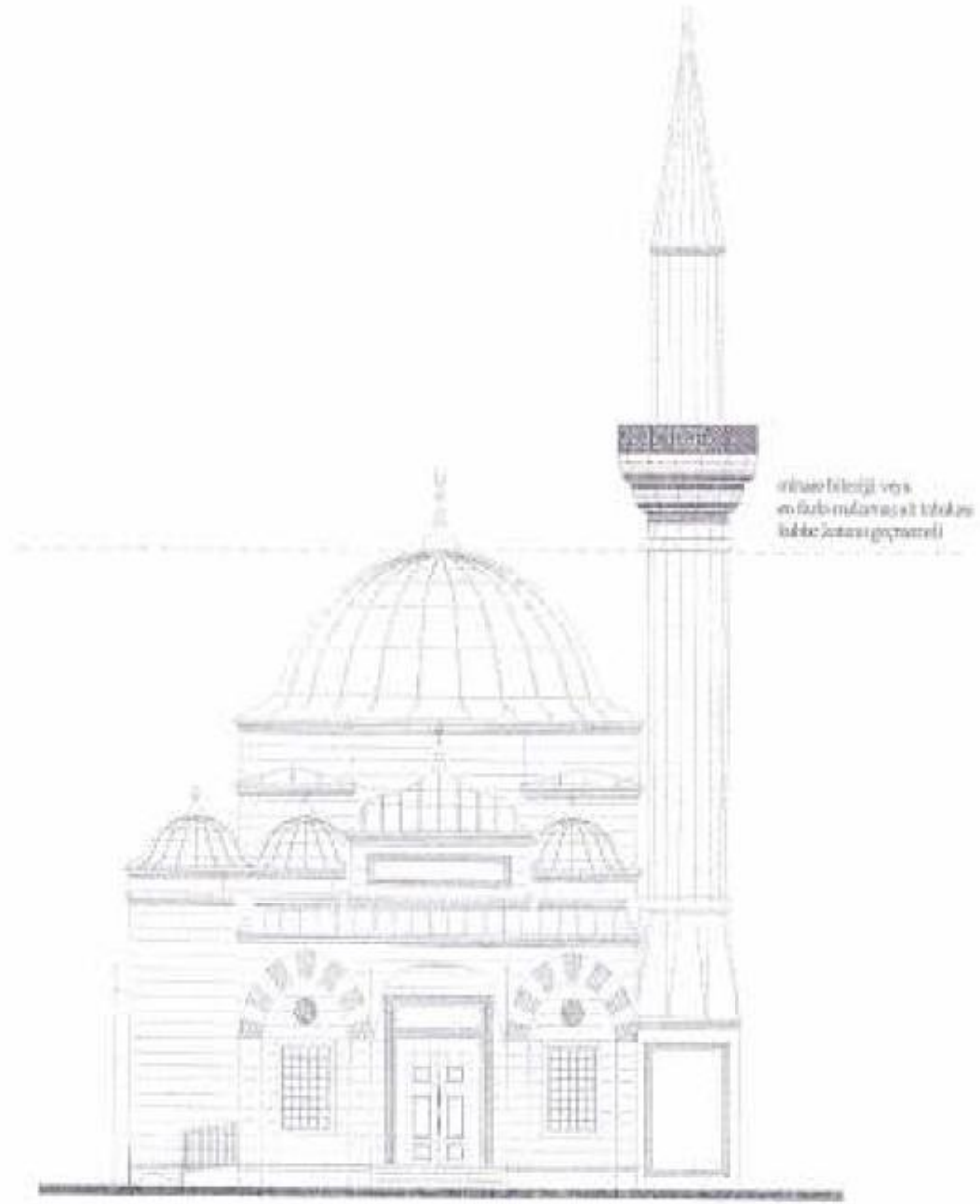
CAMİ YAPILACAK YER	CAMİ KAPASİTESİ (KİŞİ)	CAMİ TİPLERİ				SİTMA VE BAVALANDIRMA SİSTEMİ	MÜŞTEMİLATLAR																										NOT																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																														
		CATIL	KÜBİK	MOĞER	YOLLU		BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA		BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA	BAVALANDIRMA

Ek A.4 Müftülükçe Temin Edilen EK-96/1

Ek A.5 Müftülükçe Temin Edilen EK-96/2

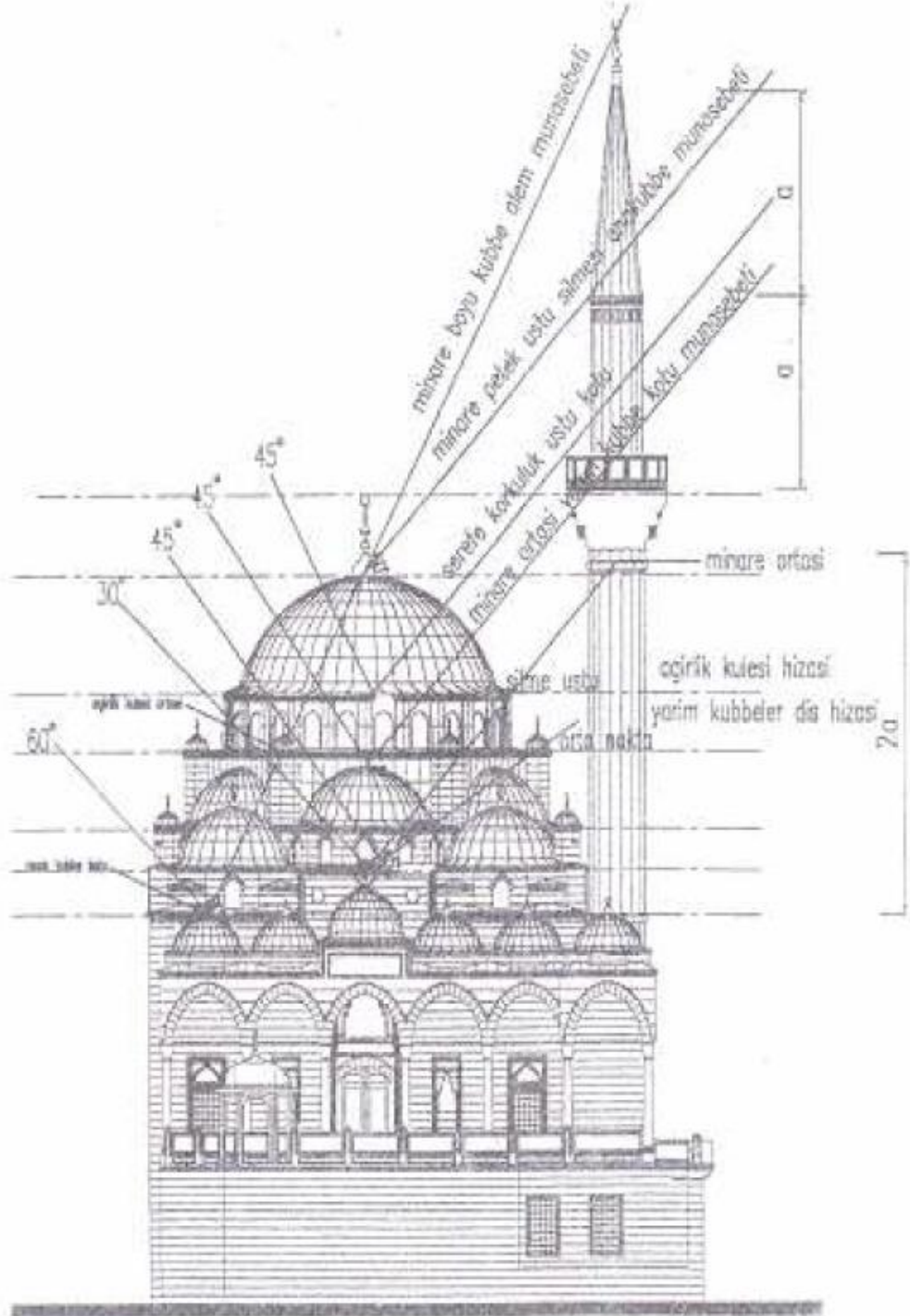
EK-96/2

[illegible]

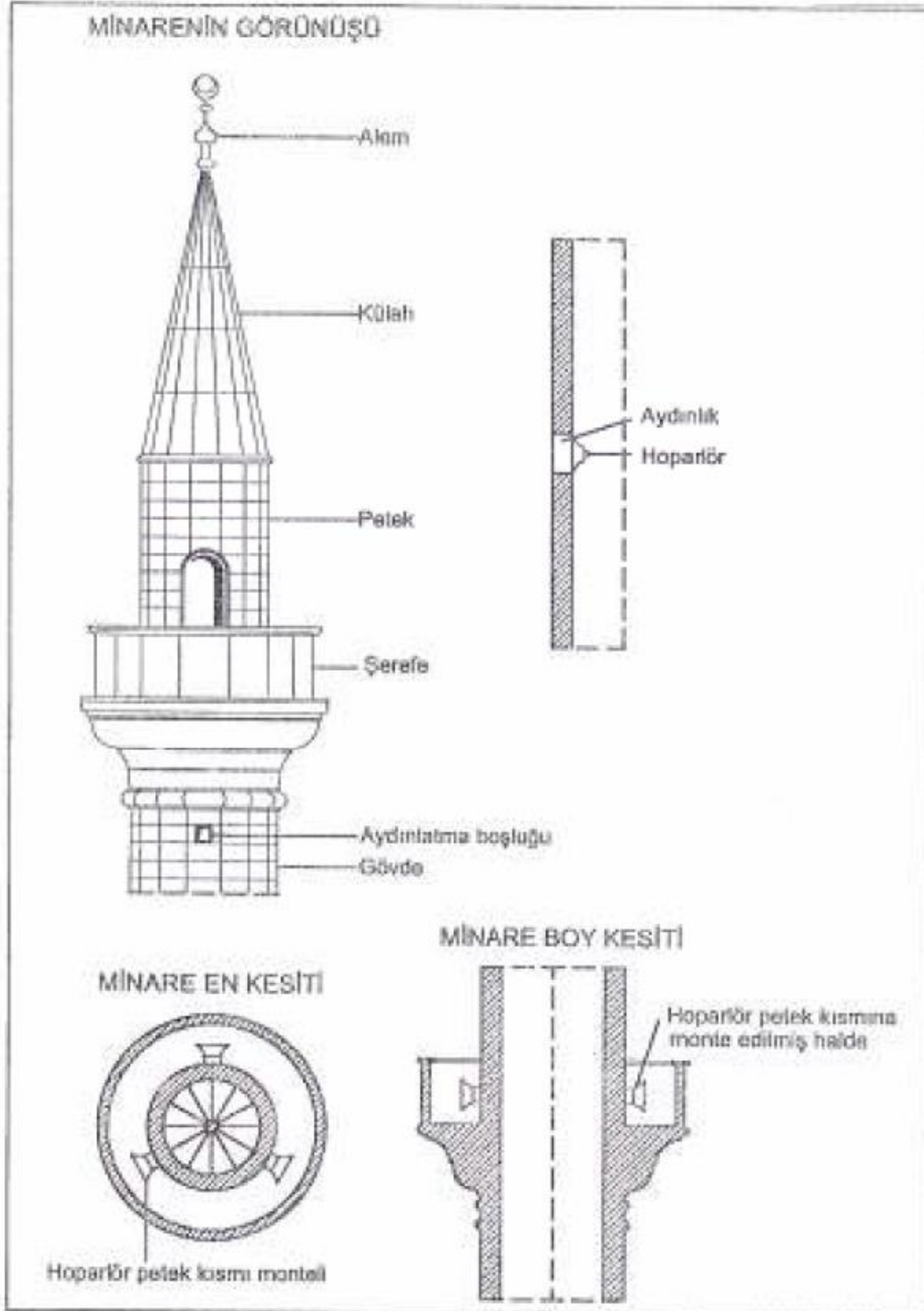
Ek A.7 Müftülükçe Temin Edilen EK-96/4

EK-96/4

Ek A.8 Müftülükçe Temin Edilen EK-97

EK-97

Ek A.9 Erken Dönem Osmanlı Selatin Cami Mihrap Köşelikleri

ERKEN DÖNEM MİHRAPLARI	BAKİŞİMLİ KOMPOZİSYONLAR HALİNDE BİTKİSEL VEYA GEOMETRİK SÜSLEMELİ KÖŞELİKLER	SÜSLEMESİZ DÜZ YÜZEYLERDEN OLUŞAN KÖŞELİKLER
1. BURSA ORHAN CAMİ (1340)		
2. BURSA HÜDAVENDİGAR CAMİ (1385)		
3. BERGAMA YILDIRIM CAMİ (1399)	Özgün Değil	
4. BURSA YILDIRIM CAMİ (14. yy. sonu)		
5. BURSA ULU CAMİ (1399)		
6. EDİRNE ESKİ CAMİ (1414)		
7. BURSA YEŞİL CAMİ (1419)		
8. MERSİFON İL MURAD CAMİ (1427)		
9. EDİRNE MURADİYE CAMİ (1438)		
10. EDİRNE ÜÇ ŞEREFELİ CAMİ (1447)		

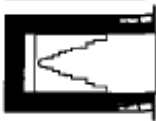
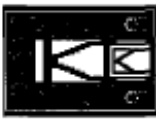
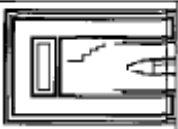
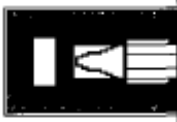
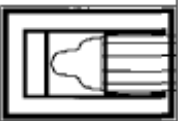
Ek A.10 Erken Dönem Osmanlı Selatin Cami Mihrap Kavrastaları

ERKEN DÖNEM MIHRAPLARI	1. BURSA ORHAN CAMII (1340)	2. BURSA HÜDAVENİĞAR CAMII (1385))	3. BERGAMA YILDIRIM CAMII (1398)	4. BURSA YILDIRIM CAMII (14. yy. sonu)	5. BURSA ULU CAMII (1399)	6. EDİRNE ESKİ CAMII (1414)	7. BURSA YEŞİL CAMII (1419)	8. MERZİFON II. MURAD CAMII (1427)	9. EDİRNE MURADİYE CAMII (1436)	10. EDİRNE ÜÇ ŞEREFELİ CAMII (1447)
DÖRT SIRA MUKARNAS DOLGULU KAVSARA										
BES SIRA MUKARNAS DOLGULU KAVSARA										
ALTI SIRA MUKARNAS DOLGULU KAVSARA										
YEDİ SIRA MUKARNAS DOLGULU KAVSARALAR										
SEKİZ SIRA MUKARNAS DOLGULU KAVSARALAR										
ON SIRA MUKARNAS DOLGULU KAVSARA										
ONÜÇ SIRA MUKARNAS DOLGULU KAVSARA										

Ek A.11 Erken Dönem Osmanlı Selatin Cami Mihrab Alınlıkları

ERKEN DÖNEM MIHRAPLARI	ÇERÇEVE İÇERİSİNDE AL-İ İMRAN SÜRESİ 37. AYETİN YAZILI OLDUĞU ALINLIKLAR	ÇERÇEVE İÇERİSİNDE AL-İ İMRAN SÜRESİ 16.-19. AYETLERİN YAZILI OLDUĞU ALINLIKLAR	ÇERÇEVE İÇERİSİNDE CİN SÜRESİ 18. AYETİN YAZILI OLDUĞU ALINLIKLAR
1. BURSA ORHAN CAMİİ (1340)	—	—	—
2. BURSA HÜDAVENDİĞAR CAMİİ (1365)		—	—
3. BERGAMA YILDIRIM CAMİİ (1369)	—	—	—
4. BURSA YILDIRIM CAMİİ (14. yy sonu)		—	—
5. BURSA ULU CAMİİ (1386)	—	—	
6. EDİRNE ESKİ CAMİİ (1414)		—	—
7. BURSA YEŞİL CAMİİ (1419)		—	—
8. MERZİFON II. MURAD CAMİİ (1427)	—	—	—
9. EDİRNE MURADİYE CAMİİ (1436)	—		—
10. EDİRNE ÖÇ ŞEREFELİ CAMİİ (1447)		—	—

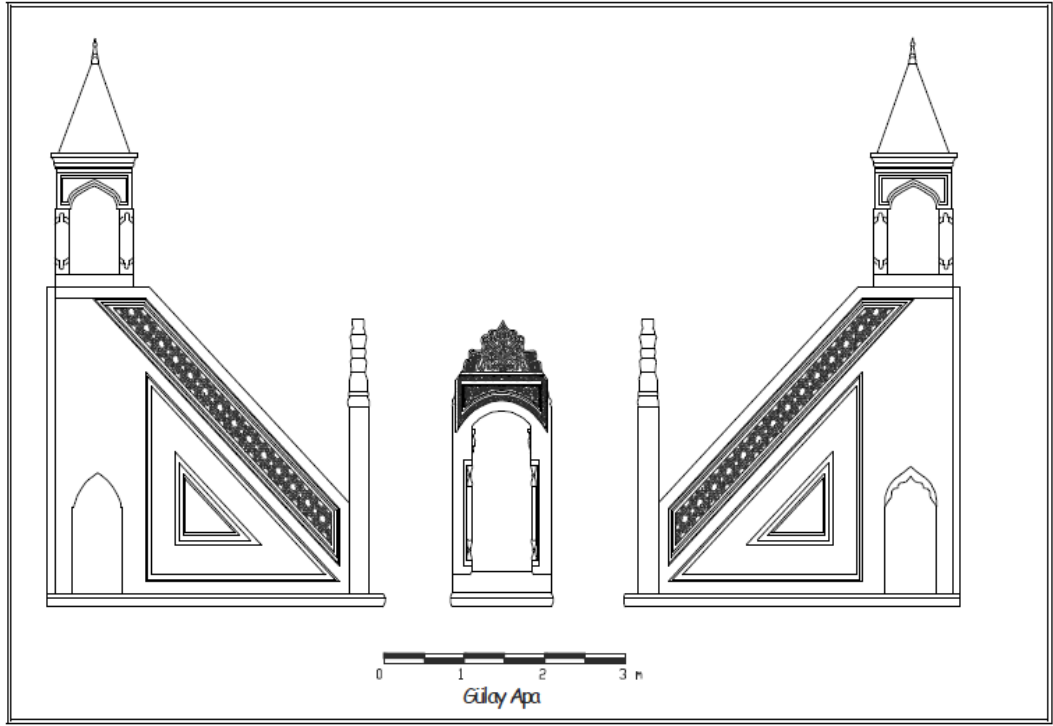
Ek A.12 Erken Dönem Osmanlı Selatin Cami Mihrab Çerçevesleri

ERKEN DÖNEM MİHRAPLARI	1. BURSA ORHAN CAMII (1340)		
	2. BURSA HÜDAVENDİĞAR CAMII (1308/9)		
	3. BERGAMA YILDIRIM CAMII (1399)		
	4. BURSA YILDIRIM CAMII (14. yy. sonu)		
	5. BURSA ULU CAMII (1399)		
	6. EDİPNE ESKİ CAMII (1414)		
	7. BURSA YEŞİL CAMII (1419)		
	8. MERZİFON İL MURAD CAMII (1427)		
	9. EDİPNE MURADİYE CAMII (1436)		
	10. EDİPNE ÜÇ ŞEREFELİ CAMII (1447)		

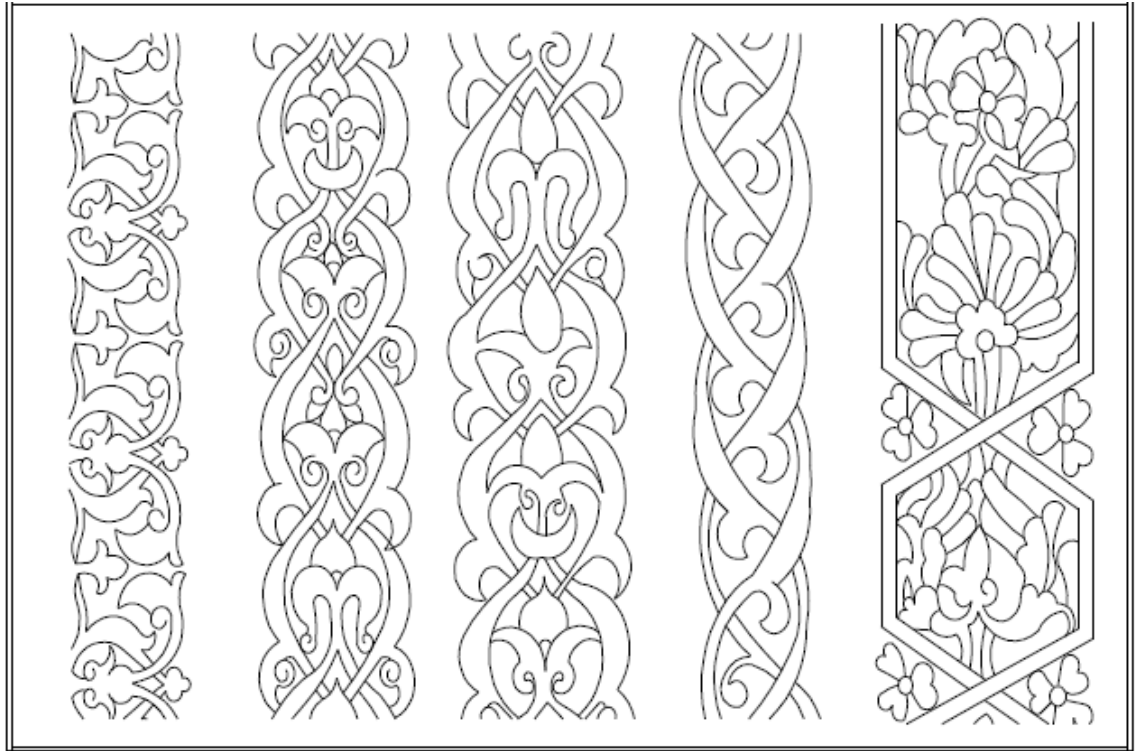
Ek A.13 Erken Dönem Osmanlı Selatin Cami Mihrab Taçları

ERKEN DÖNEM MIHRAPLARI	SİLME YA DA DÜZ KENARLI SAÇAK TABLASI ŞEKLİNDE DÜZENLENMİŞ TAÇLAR	TEPELİK MOTİFLERİNDEN OLUŞAN DİKDÖRTGEN GÖRÜNÜŞLÜ TAÇLAR	DOĞEN BİÇİMLERİNDEN MEYDANA GETİRİLEN KLÂSİK TARZDA TAÇLAR
1. BURSA ORHAN CAMİ (1340)	—		
2. BURSA HÜDAVENDİĞAR CAMİ (1365)	—		
3. BERGAMA YILDIRIM CAMİ (1399)			
4. BURSA YILDIRIM CAMİ (14. yy. sonu)			
5. BURSA ULU CAMİ (1398)			
6. EDİRNE ESKİ CAMİ (1414)			
7. BURSA YEŞİL CAMİ (1419)			
8. MERZİFON İL. MURAD CAMİ (1427)			
9. EDİRNE MURADİYE CAMİ (1436)			
10. EDİRNE ÖÇ ŞERİFELİ CAMİ (1447)			

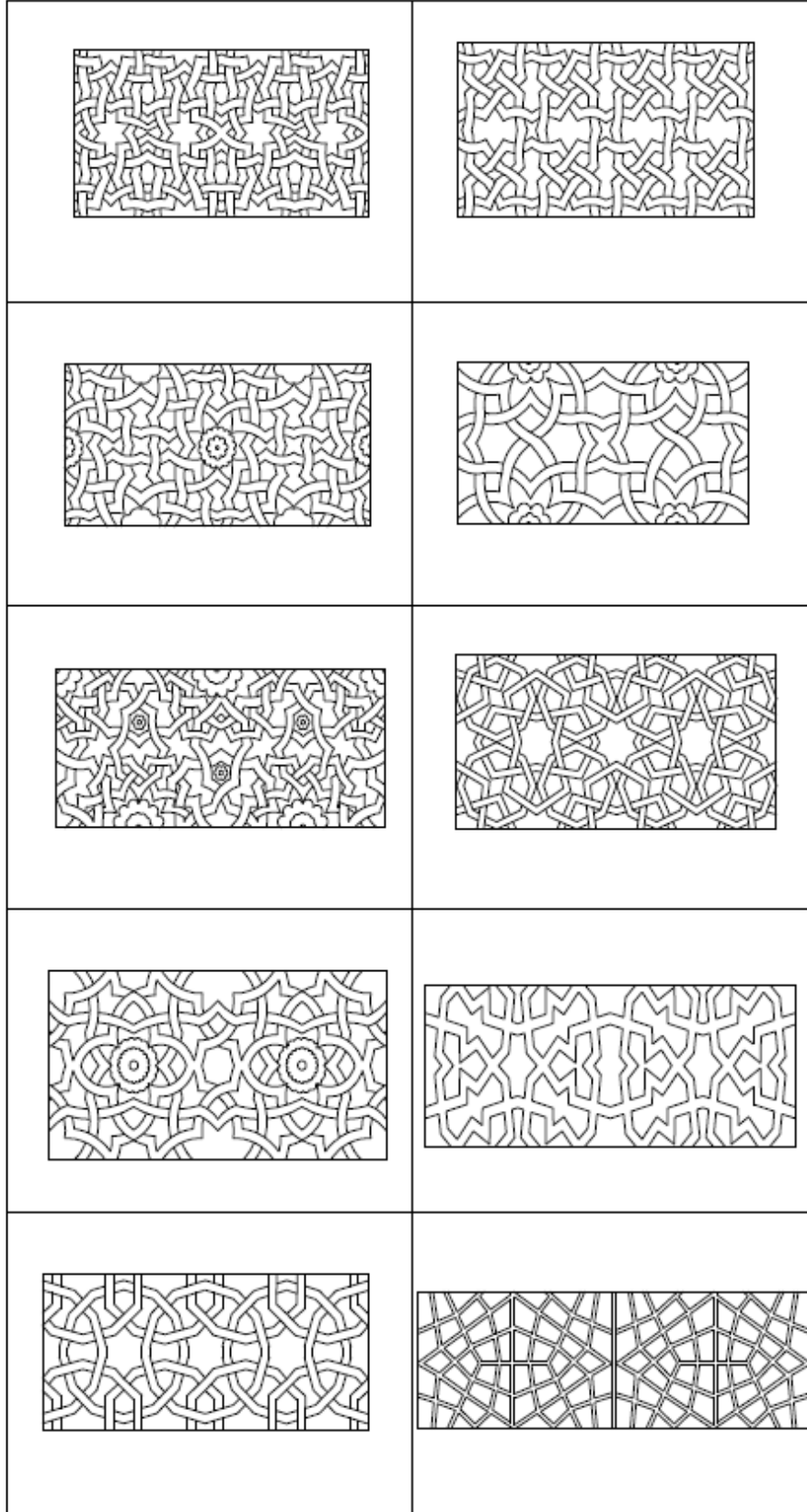
Ek A.14 Bergama Ulu Camii Minberi, Genel Görünüş

Ek A.15 Bursa Ulu Camii Minberi, Bordür Detayı

Ek A.16 Edirne Eski Camii Minberi, Basamak Detayı

Ek A.17 Hırka-i Şerif Camisi Vaaz Kürsüsü

Ek A.18 Dolmabahçe Camisi Vaaz Kürsüsü

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Meryem ODABAŞI

Sürekli Adresi : Çengeldere Mah. Bosna Cad. No.14 Beykoz-İstanbul

Doğum Yeri ve Yılı : Almanya / Hamm 28.06.1992

Yabancı Dili : İngilizce, Almanca

İlk Öğretim : Özel Bilfen İlköğretim Okulu

Orta Öğretim : Özel Üsküdar Fen Lisesi
Özel İstanbul Fen Lisesi

Lisans : T.C. Bahçeşehir Üniversitesi 2015

Yüksek Lisans : T.C. Bahçeşehir Üniversitesi 2018

Enstitü Adı : Fen Bilimleri Enstitüsü

Program Adı : İç Mekan Tasarımı Programı

Çalışma Hayatı : Odabaşı İnşaat San. Tic. ve Ltd. Şti. (2017- ...)

G&A Mimarlık (2015-2016)

Suyabatmaz & Demirel Mimarlık (2014-2014)

Bvk Mühendislik ve Mimarlık (2013-2013)